

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜTERCİM TERCÜMANLIK

TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN
ÇEVİRİ HAREKETİNİN TÜRKÇE VE TÜRK KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DURANIYE ÇINAR
0641120038

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. SERHAT ULAĞLI

HAZİRAN, 2010
MUĞLA

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MÜTERCİM TERCÜMANLIK

TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN
ÇEVİRİ HAREKETİNİN TÜRKÇE VE TÜRK KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ

DURANIYE ÇINAR
0641120038

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
"Yüksek Lisans"
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 16.07.2010
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 17.06.2010

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Serhat ULAĞLI
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Çiğdem PALA MULL
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Songül ASLAN KARAKUL

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Nurgün OKTİK

HAZİRAN, 2010
MUĞLA

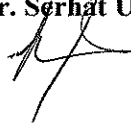
TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 02/06/2010 tarih ve 488/6 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 25/4 maddesine göre, **Mütercim-Tercümanlık** Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi **Duraniye ÇINAR**'ın "**Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Gerçekleştirilen Çeviri Hareketinin Türkçe ve Türk Kültürüne Etkileri**" adlı tezini incelemiş ve aday 17/06/2010 tarihinde saat 13.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 45. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **KABUL** olduğuna **oybirliği** ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Serhat ULAĞLI

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem PALA MULL

Üye

Yrd. Doç. Dr. Songül ASLAN KARAKUL

Üye

YEMİN

Yükseklisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Gerçekleştirilen Çeviri Hareketinin Türkçe ve Türk Kültürüne Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16/07/2010

Duraniye ÇINAR

İMZA

D. Çinar

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : ÇINAR

Adı : DURANIYE

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇEVİRİ HAREKETİNİN TÜRKÇE VE TÜRK KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ

Y. Dil : THE EFFECTS OF TRANSLATION MOVEMENT REALIZED IN REPUBLICAN ERA ON TURKISH AND TURKISH CULTURE

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

O

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 16/07/2010

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : ULAĞLI, SERHAT

Ünvanı : DOÇ. DR.

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. CUMHURİYET DÖNEMİ ÖNCESİNDE ÇEVİRİ ÇALIŞMALARI
2. HASAN ALİ YÜCEL DÖNEMİ ÇEVİRİ ÇALIŞMALARI
3. DİL VE KÜLTÜR ARASINDAKİ İLİŞKİ İLE ÇEVİRİ EDİMİNİN BU İLİŞKİYE ETKİSİ
4. TÜRKÇE VE TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ÇEVİRİDEN ETKİLENDİĞİNE YÖNELİK AÇIKLAMALAR

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

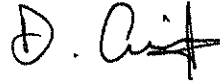
1. ÇEVİRİ
2. ÇEVİRİ TARİHİ
3. HASAN ALİ YÜCEL
4. BATILILAŞMA
5. HÜMANİZM

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMER:

1. TRANSLATION
2. TRANSLATION HISTORY
3. HASAN ALİ YÜCEL
4. WESTERNISATION
5. HUMANISM

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	0
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	0
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	0

Yazarın İmzası :

Tarih : 16/07/2010

ÖZET

Tezin amacı Cumhuriyet Dönemi çeviri hareketini Türk kültürü ve Türkçenin geçirdiği değişimler açısından incelemektir. Bu dönem çeviri eylemleri incelenirken daha önceki çeviri eylemleri ile kıyaslama yöntemine gidilmiştir. Bu kıyaslama, hem Lale Devri'nden itibaren başlayan Türk çeviri tarihi içinde hem de Roma İmparatorluğunun Yunan felsefesini çeviri yolu ile elde etmesine kadar uzanan bir çerçevede yapılmıştır. Bu yüzden çalışmada Cumhuriyet Dönemi tercüme faaliyetlerine vurgu yapmak ve bu dönemi geçmişteki çeviri eylemleri ile ilişkilendirmek amacıyla tarihteki bazı çeviri hareketleri de incelenmiştir. Yücel'in başlattığı tercüme hareketinin Türk milletinin geçmişte gerçekleştirmiş olduğu çeviri faaliyetlerinden farkı ortaya konurken, başka toplumlarda önemli gelişmelere ön ayak olmuş tercüme çalışmaları ile benzerlikleri daha çok ön plana çıkartılmıştır. Böylece çeviri eyleminin sistemli bir şekilde yapıldığı takdirde gerçekleştirilmek istenen amaca hizmet ettiği gösterilmek istenmiştir. Çalışmada çeviri hareketinin bir toplumun dilini ve kültürünü nasıl şekillendirebileceği meselesi ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma, Hasan Ali Yücel dönemine odaklansa da tercümenin tarihteki bazı önemli olaylarda oynadığı etkin role değinmesi bakımından çevirinin evrensel boyuttaki işlevselliğinin incelenmesini de kapsamına almıştır. Son olarak Cumhuriyet Dönemi, özellikle Hasan Ali Yücel dönemi çeviri çalışmaları bilimsel verilerle kıyaslanmıştır. Bununla ilgili elde edilen bilgiler, çeviribilim açısından incelenmiş ve kuramsal zeminde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, çeviri tarihi, Hasan Ali Yücel, Batılılaşma, Hümanizm

ABSTRACT

Aim of this research is to discuss the translation movement in Republican Era in terms of the improvements which affect Turkish culture and Turkish itself. In this research Republican Era translations are compared with previous translation actions. This comparison is made in the frame of the period which includes both Tulip Era translations in Turkish translation history and some other translation movements in the nations' history. For this reason some translation movements in the past have been studied to emphasize the translation actions in Republican Era and to associate this era with the ones which were realized in the past. While the differences between translation actions in Turkish nation realized in the past and the translation movement started by Yücel, the similarities with other nations' translation actions have been set forth. Thus it is aimed to show that if a translation movement are realized in a systematic way, they help the goal wich the authority wants to reach. In the research the matter how a translation movement like this could form the language and culture of a society has been tried to explain. However the research is focused on Hasan Ali Yücel era, it actually studies the global functionality of translation. Finally Republican Era especially Yücel's translation studies are compared with scientific data. Information gathered about that is studied in terms of translation studies and evaluated in a theoretical frame.

Keywords: Translation, translation history, Hasan Ali Yücel, Westernisation, Humanism

ÖNSÖZ

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk kültür tarihinde özellikle düşünce boyutunda önemli değişimler gözlenmektedir. Milli mücadelenin ardından gelen yenilenme döneminde gerçekleştirilen kültüre yönelik birçok faaliyet halkın düşünce yapısında yeni ufuklar açmaya yöneliktir. Biryandan bu düşünce gelişimi sağlanırken bir yandan da genişleyen bakış açılarıyla kullanılan dil de farklılaşıyordu. Bununla birlikte savaştan yeni çıkmış bir milletin başında özünü koruma psikolojisi ile hareket etmeye çalışan bir otoritenin bulunması, dilin kontrollü olarak geliştirme çabalarını beraberinde getirmiştir. Ancak dil ve kültür arasında sıkı ilişkiden dolayı Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen çeviri çalışmalarının Batılılaşmada bir araç olarak kullanılması ile çeviriden etkilenen Türkçenin korumaya alınması birbirini zorlayan meseleler olmuştur. Bir taraftan hümanizm fikri Türk kültürüne kaynaştırılmaya çalışılırken diğer taraftan dilde öze dönme çalışmaları sürmüştür ve bu çalışmalara çeviri a dâhil edilmiştir. Yani bu iki hedefte de çeviri bir araç olarak karşımıza çıkar. Bu çalışmada da çevirinin hizmet ettiği bu iki durum incelenmeye çalışılmış, gerek düşünce gerekse dil yönünden Türk kültürüne etkileri tarihten de örnekler incelenerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmamda gerek ders gerekse tez aşamasında Mütercim-Tercümanlık bölümündeki eğitimimde emekleri olan ve karşılaştığım sorunların çözümünde benden yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Serhat Ulağlı başta olmak üzere değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Çiğdem Pala Mull ve Dr. Özlem Berk Albachten'a teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca yüksek lisans yapmam konusunda beni teşvik eden aileme, özellikle ağabeyim Sertan Çınar'a, beni yüreklendiren öğretmen arkadaşlarım Aslı Zebek ve Rabia Ozkurt'a ve çalışmamın en zor zamanlarında dahi beni yalnız bırakmayan sevgili Mesut Coşkun'a desteklerinden dolayı sevgi ve saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
1. GİRİŞ.....	1
2. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE ÇEVİRİYE YAKLAŞIMLAR...4	
2.1. Osmanlı Devleti'nde Tercümanlar ve Mütercimler.....4	
2.2. Lale Devri'nde Çeviri.....7	
2.3. Tanzimat Dönemi Çeviri Çalışmaları.....11	
3. CUMHURİYET DÖNEMİ ÇEVİRİ HAREKETİ.....21	
3.1. Çeviri Hareketini Hazırlayan Etmenler.....23	
3.1.1. Batıcılık.....24	
3.1.2. Tanzimat Dönemi Çeviri Faaliyetleri ve Türk Yazını.....25	
3.1.3. Abdülhamit Dönemi'nin Dil Anlayışında Batıcılığın Etkisi.....31	
3.1.4. Çeviri ile Batıcılık Arayışı.....33	
3.1.5. Milli Mücadelenin Tercüme Çalışmaları Üzerindeki Etkileri.....37	
3.2. Cumhuriyet'in İlanından Sonra Çeviri.....39	
3.2.1. Hasan Ali Yücel ve Çeviri Çalışmaları.....42	
3.2.2. I. Türk Neşriyat Kongresi.....44	
3.2.3. Tercüme Bürosu.....45	
3.2.4. Tercüme Dergisi.....48	

3. 3. Eserlerin Çevrilmesinde Benimsenen Genel Bakış Açısı.....	50
4. ÇEVİRİ VE KÜLTÜR.....	54
4.1. Dil ve Kültür İlişkisi.....	54
4. 2. Çevirinin Dil ve Kültür Üzerindeki Etkileri.....	64
4. 3. Cumhuriyet Dönemi Çeviri Hareketinin Türk Dili ve Kültürüne Etkileri.....	76
4. 3. 1. Çevirinin Türk Dili İlgili Çalışmalara Yansımaları.....	78
4. 3. 2. Türk Kültür ve Düşünce Yapısı Açısından Bir Değerlendirme...	90
4. 4. Kültüre Kuramsal Açıdan Bir Bakış	93
4. 4. 1. Cumhuriyet Dönemi Çeviri Hareketinin Skopos Kuramına Göre Değerlendirilmesi.....	96
4. 4. 2. “Çeviri Eylemi” Kuramı	102
4. 4. 3. Çoğuldizge Kuramı	103
4. 4. 4. Normlar.....	109
5. SONUÇ.....	110
KAYNAKÇA.....	114
ÖZGEÇMİŞ.....	120

1. GİRİŞ

Çeviri, iki dil arasında yapıldığı kadar iki kültür arasında da yapılan bir eylemdir. Uluslar çeviri yoluyla birbirlerinin kültürlerini tanır ve onlardan etkilenirler. Kültürlerin tarihindeki dönemeç noktaları çeviri eylemlerinin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Bu yüzden çevirinin kültür ile ilişkisi çeşitli yönlerden araştırmacılara konu olmuştur. Daha çok çeviri tarihi çerçevesinde ele alınan meseleler, çevirinin bir akım şeklinde ya da belli bir düzen dâhilinde yürütüldüğü zaman toplumda istenilen amaca hizmet edebileceğini göstermiştir.

Cicero'nun çevirileri ile hümanizm, Luther'in İncil tercümeleri ile Protestanlık mezhebi ve yine bu çevirilerin öncülüğü ile Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleri gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu tür olaylar tarihsel açıdan incelenirken muhakkak çeviri ediminin rolüne de değinilmiştir. Bunun yanında çeviri hareketlerinin kültürel boyuttaki sonuçları çeviribilim ve çeviri tarihi tarafından da araştırılmıştır.

Ülkemizde bu alana yönelik çalışmalardan biri Taceddin Kayaoğlu'nun *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri* adlı eseridir. Kaynak, Türkiye'deki tercüme faaliyetlerini tarihsel bir düzlemde kuram ile ilişkilendirmeksizin kaleme alınmıştır. Lale Devri'nden başlayarak Cumhuriyet Dönemi'ni de içeren bir süreci konu edinmiştir. Kayaoğlu'nun eseri Türkiye'deki tercüme faaliyetlerini tamamen tarihsel bir sıralama ile ele alırken aşağı yukarı aynı dönemi inceleyen bir başka çalışma olan Özlem Berk'in *Translation and Westernisation in Turkey: From the 1840s to the 1980s* çalışması Türkiye'nin çeviri tarihi alanındaki bu gelişmeleri kuramsal zeminde de incelemiştir. Tercüme hareketlerine Batılılaşma çerçevesinden bakan Berk, Türkiye'nin Batılılaşma sürecinde çeviri eylemine düşen payı incelemiştir.

Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Gerçekleştirilen Çeviri Hareketinin Türkçe ve Türk Kültürüne Etkileri'nin çalışma sahasına yakın olan bir araştırma olan Burcu

Korucu'nun *Türk Hümanizmi'nin Çeviri Boyutu: Tercüme Bürosu ve Tercüme Dergisi (1940–1946)* adlı yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Dönemi'nde Hasan Ali Yücel'in başlattığı çeviri hareketinin Türk Hümanizmi'nin oluşmasındaki etkilerini ele almaktadır. Yücel'in Türk kültürüne kazandırmaya çalıştığı Yunan ve Latin kültürlerine ait genel hümanizm düşüncesinin, yine onun öncülüğünü yaptığı tercüme eylemleri ile Türkiye'de Türk Hümanizmi'ne nasıl dönüştüğü gösterilmeye çalışılmıştır. Türk Hümanizmi'nin vücuda gelmesinde çevirinin rolü ortaya konmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Gerçekleştirilen Çeviri Hareketinin Türkçe ve Türk Kültürüne Etkileri, Hasan Ali Yücel'in çağdaş kültür ve medeniyet anlayışının çeviri hareketine yansımalarının gerek dünyadaki diğer çeviri hareketleri, gerek Türkiye'de daha önce gerçekleştirilmiş çeviri faaliyetleri açısından genel bir profilini çıkartmaya yöneliktir. Türkiye'nin kültürel gelişiminde önemli bir yer işgal eden Yücel dönemindeki çeviri hareketi ile diğer milletlerin kültürel geçmişlerindeki önemli çeviri hareketlerinin temel çıkış noktalarının benzer olduğu görülmektedir. Tarihteki sistemli ve yoğun yapılmış her çeviri hareketi düşünce atılımlarının kaynağıdır. Cicero zamanında tanınmaya başlayan hümanizm olgusu bu türden bir çeviri hareketinin sonucunda yaygınlaşmış ve bu felsefenin Türkiye'deki uzantısı da Burcu Korucu'nun tezine değinirken sözünü ettiğimiz Türk Hümanizmi olmuştur. Bu çalışma, Türk Hümanizmi'ni incelememektedir. Ancak gerek bugünkü Türkçenin gerekse Türk kültürünün oluşmasında arka planda kalmış olan tercüme faaliyetlerini tarihte benzer düşünce değişimlerine sebep olmuş çeviri hareketlerini de inceleyerek ve bunlarla bağ kurarak öne çıkarma çabasıdadır. Çalışmada Roma dönemindeki, Emeviler ve Abbasiler dönemlerindeki veyahut da Luther'in İncil çevirilerine değinilmesinin sebebi budur.

Cumhuriyet Dönemi çeviri hareketinin, geçmişteki diğer kayda değer çeviri eylemleri gibi evrensel denebilecek çapta değişimlere sebep olduğu söylenemez. Ancak bu çeviri edimiyle Türk kültürünün bir parçası evrenselleşmiştir. Amaçlanan

Batı medeniyetinin evrensel değerlerine ulaşmanın yolu açılmıştır. Batılılaşma çabalarının ilk belirtileri Osmanlıda Lale Devri'nde ortaya çıkmış, daha sonraki takip eden dönemlerde de bu çabalar artarak devam etmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde Batılılaşma fikrinin ve buna bağlı olarak gelişen çeviri eylemlerinin ilk çıktığı zamandan itibaren nasıl bir seyir izlediğini ortaya koymak amacıyla Lale Devri ve Tanzimat Dönemi tercüme faaliyetleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. İkinci bölüm ise Cumhuriyet Dönemi'ndeki sistemli çeviri hareketine başlanmadan önce yapıla gelen çeviri eylemleri, bu döneme zemin hazırlaması bakımından incelenmiştir. Cumhuriyetten önceki Batıcılık fikri, devlet otoritesinin Batılılaşmaya olan yaklaşımı, bunun için gösterdiği çabalar ele alınmış ve çeviri eylemlerine olan etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Cumhuriyetin ilanından sonraki çeviri hareketine zemin hazırlaması bakımından milli mücadelenin de etkisi bu bölümde ele alınmıştır. Daha sonra ise asıl çeviri eylemler dizisini oluşturan ve sistemli bir şekilde yürütülen Hasan Ali Yücel'in tercüme faaliyetleri ele alınmıştır. Bu dönemdeki çeviri hareketi de Batıcılık fikrinin etkisi ile beraber incelemiştir. Son bölümde ise düzenli ve amaçlı çeviri hareketlerinin bir toplumun dili ve kültürü üzerinde nasıl etkili olabileceğine dair tarihten örnekler verilmiş ve Cumhuriyet Dönemi çeviri hareketinin dil ve kültür üzerinde sebep olduğu değişikliklere değinilmiştir. Devlet tarafından desteklenen bu çeviri hareketini, çeviri eyleminin nasıl yapılması gerektiği yönünde farklı fikirlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çeviri eylemi ile ilgili değişik fikirlerin rahatlıkla ifade edilmesinde tabii ki de çeviri politikasının arkasında duran resmi gücün önemi büyüktür. Böyle bir çeviri hareketi sonucunda da daha iyi çeviriler sunulması tartışılmaya başlanmış ve artık bu dönemden sonra tercüme faaliyetinin kendisi üzerine de kafa yorulmaya başlanmıştır. Nitekim çalışmanın son bölümünde bu konudaki farklı fikirler kuramsal terimler yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca çeviri eylemi ile ilgili sıraladığımız çalışmaların etkisini güvenilir bir şekilde ortaya koymak için bu çalışmalar bilimsel çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır.

2. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE ÇEVİRİYE YAKLAŞIMLAR

Cumhuriyet dönemi çeviri hareketinin etkilerini irdelemeye başlamadan önce bu dönemin önemini ve ayrıcalığını vurgulamak amacıyla Osmanlı'da özellikle Lale Devri'nde hız kazanan çeviri hareketini Tanzimat'ı da içine alan dönemle birlikte bakış açısı ve bu bakış açısını etkileyen gerek sosyal gerekse siyasal etmenler açısından sebep ve sonuçlarıyla incelemek yararlı olacaktır.

2.1. Osmanlı Devleti'nde Tercümanlar ve Mütercimler

İnsanların bir eyleme nasıl yaklaştıklarını anlayabilmek için eylemin failine gösterdikleri tutumu göz önüne almak yanlış bir yöntem olmasa gerek. Osmanlı döneminde de çeviri eylemini gerçekleştiren tercümanların, mütercimlerin devlet içindeki konumlarına bakmak bu edime gösterilen yaklaşımı belirlemede yardımcı olabilir.

Çevirmenlerin Osmanlı'da ilk olarak Fatih döneminde devlet içinde görevlendirildiklerine dair bir görüş mevcuttur (Kayaoğlu 22). Özellikle XVI. yüzyıldan sonra dört müessesede toplandıkları ifade edilir: Divan-ı Hümayun tercümanları, eyalet tercümanları, askeri ve eğitim müesseselerinde görev alan tercümanlar ile yabancı elçilik ve konsolosluk tercümanları. Osmanlıda tercümanlar devlet içinde kademece yüksek kişilerle muhatap oluyorlardı. Bunun yanında yerine getirdikleri çeviri görevi hem devletin üst kademelerinden insanlarla ilişki içinde olmalarını gerektiriyor hem de onlara ayrıcalıklı davranılmasına sebep oluyordu (23).

Ancak zamanla Avrupa'da çıkan milliyetçilik akımı nedeniyle Osmanlı devletinin etnik yapısı etkilenmiştir. Milliyetçilik idealinin temelinde yer alan kavramlardan birisi olan "hürriyet" kavramı, Osmanlı'nın etnik gruplarını etkisi altına almış, dış devletlerle ilişkiyi sağlayan yabancı uyruklu tercümanları da harekete geçirmiştir. Milliyetçilik akımının başka ülkelere sirayeti ile Osmanlı gibi çok uluslu

bir devlette “sosyal kimlik” yokluğundan doğan boşluğun doldurulması için bir olanak ortaya çıkmış oluyordu. İşte Şinasi'nin bu konuda özellikle yazılı alanda sağladığı fikirler, Osmanlı Devleti içindeki kalemlerde görev alan kişilerde etkisini sosyal olarak bir yere ait olma isteği şeklinde açığa çıkarmıştır. Nitekim Osmanlıda bu kişiler ne medreseye, ne saraya ne de orduya aittiler (Mardin 86). Aynı şekilde devlet kalemlerinde görev alan tercümanlar da ortaya çıkan bu hürriyet fikrinden etkileniyordu. Devlet memurlarında yukarıda ifade ettiğimiz gibi kendini sosyal kimlik arama şeklinde gösteren milliyetçilik, yabancı uyruklu olanlarda da benzer şekilde varlığını hissettirmiştir. Ancak bu durum yabancı uyruklu memurların dışarıda kök bağlarının bulunduğu devletlerin çıkarına uygun hareket etmelerine neden olurken Osmanlı Devletinin dış siyasetine ise olumsuz etkilerde bulunuyorlardı.

Osmanlıda özellikle dil yeteneklerinden dolayı genellikle yabancılardan oluşan tercüme ekipleri, milliyetçiliğin içeriye bu şekilde sirayet etmesinden dolayı zamanla devletin politikasını etkileyebilecek problemlere sebep olmuşlardır. Bunun nedeni belirte geldiğimiz gibi tercümanların yabancı kökenli kişilerden oluşmasıydı. Divan-ı Hümayun'da XVI. ve XVII. yüzyıllarda çeviri işi Müslümanlığa sonradan geçmiş yabancı uyruklu kişiler tarafından idare ediliyordu. XVIII. yüzyıldan XIX. yüzyılın yarısına kadar ise Fenerli Rum ailelerin tekeline geçmiştir. Bu durum özellikle dış politikada bazı zamanlarda Osmanlı'nın aleyhine olmuştur. Dış devletlerle ilişkilere vakıf olan tercümanlar özellikle Avrupa'da milliyetçilik akımının doğmasından sonra bu imkânlarını devletin aleyhine olacak şekilde kullanmaya başlamışlardır. Hatta Aleksandr ve Konstantin adlı iki tercüman casuslukla suçlanmışlardır (Kayaoğlu 24). Görüldüğü gibi Osmanlı'daki çeviri hareketi, dış devletlerle olan politik meselelerde kullanıldığından dışarıdaki devletlerde olan bir olay iç politikayı, dolayısıyla iç ve dış işler arasında bağlantıyı kuran tercümanların yönlendirmesiyle değerlendirilebilir. Bu yüzden tercüme faaliyetlerinin daha çok tercümanların kararlarına kaldığını ve kişisel bir eylem olduğunu ifade edebiliriz. Aleksandr ve Konstantin olaylarından da anlaşılıyor ki Osmanlı Devleti'nde çeviri eyleminin kendisinin devlet politikası

içinde özel bir konumu yoktu ve bundan dolayı bu iş kişilerin kendi iradelerine bırakılmıştı.

Tercüme müessesesinin dış politikanın gidişatında oldukça etkin bir rol oynadığını gören Osmanlı, bu oluşuma müdahale etmek istemiş ve 1821’de bir Tercüme Odası kurmuştur. Kurulan bu Tercüme Odası ile tercüme faaliyetleri Rum ailelerin etkisinden kurtarılmaya çalışılmıştır. Bu yüzden bu kurumda çalışacak olan kadro Müslümanlardan seçilmişti (26). Böylece o zamana kadar dış politikasında çeviri eylemiyle yabancı uyruklu vatandaşına güvendiğini gösteren Osmanlı Avrupa’daki söz konusu gelişmenin hem kendi iç politikasını hem de dış devletlerle olan ilişkisini olumsuz yönde etkilediğini fark edince çeviri konusunda tercümanlara karşı benimsediği bakış açısını değiştirmek durumunda kalmıştır. Osmanlı Devleti’nin bundan sonraki tutumuna da bu bakış açısı yön vermiş ve tercüme faaliyetleri konusunda daha titizlenir olmuştur.

Bunlara göre Osmanlı’daki tercümanlar, dış politikanın yürütülebilmesinde etkin birer eleman olarak kullanılmıştır. Dış devletlerle ilişkiler daha çok tercümanların çalışmalarıyla sağlanabilmiştir. Osmanlının bu kadar önemli bir alanda onlara güvenmesi tercümanları statü olarak üst seviyelerde konuşlandırmıştır. Ancak Osmanlının pratik bir yol olarak gördüğü bu yöntem ile tercümanları yabancı dillere vakıf olduklarından dolayı yabancı uyruklu kişilerden seçmiştir. Böyle bir yolun seçilmesinde belki de çeviri eylemi için gerekli olan dil öğrenmenin vakit kaybettiren ve uğraştırıcı bir iş olarak görülmesinden kaynaklanıyordu. Zaten bu özelliklere sahip olan vatandaşlara sahip olan Osmanlı elinde olan bu imkândan yararlanmak istemiştir. Ancak tercih edilen bu pratik yöntem daha sonra devletin aleyhine dönmüştür. Yabancı uyruklu tercümanların Osmanlının dış politikasını büyük ölçüde ellerinde bulundurduklarının farkında olmaları, Avrupa’da doğan milliyetçilik akımıyla Osmanlı için tehlikeli bir hal almıştır. Nitekim yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi bazı problemlere yol açmıştır. Bu açıdan Osmanlı Devleti’nde yol açtıkları problemin büyüklüğüne bakılınca tercümanlara karşı takınılan tavır ve onların

devlette ne derece önemli yerlerde oldukları anlaşılır. Denilebilir ki Osmanlı, çeviriye ve çevirmenlere önem vermiş tercümanlara güvenmiş ve bu tutumunda da devletin yönetiminde bir sorun olmadığı sürece de değişikliğe gitmemiştir. Daha sonra da bahsedileceği üzere çeviriye bakıştaki değişiklikler aslında dış kaynaklıdır. Yani dışarıda ortaya çıkan gelişmelerin Osmanlıyı etkilemesi üzerine gösterilen tepkiler çerçevesinde tercüme ve tercümanlara olan bakış açısına yön verilmiştir.

2. 2. Lale Devri'nde Çeviri

Tercümanların Osmanlı Devleti'ndeki konumlarına genel olarak değindikten sonra çeviri hareketinin devletin politikası dâhilindeki gelişimi açısından daha dikkat çekici bir dönem olan Lale Devri'ne değinmek gerekir. Çünkü Lale Devri açıklayacağımız gibi çeviriye önem yüklenmeye başlanan devirdir. Lale devri aynı zamanda Osmanlı'nın Batı karşısındaki eksikliklerini fark etmeye başladığı ve bu konuda önlem almaya başladığı dönemdir de. Aslında Osmanlı, Batı'nın askeri alandaki üstünlüklerinden yararlanmak istegindedir (Mardin 9). Ancak 1718 yılında sadrazamlığa getirilen Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, devlet meselelerinden çok kültürel faaliyetlerle ilgili olmaktaydı. Bu yüzden Batı'ya sadece askeri alanda değil kültürel alanda da bir ilginin gelişmesine sebep olmuştur. Sadrazam, Batı dünyasının kültürü gibi Osmanlı'nın da kültürel açıdan ileride olmasını istemiş, bunun için de onun döneminde çeviri kültür gelişiminde bir araç olarak görülmüştür. Bu yüzden o dönemde çeviriye kültürel bir olgu olarak bakılmış ve çeşitli tercüme heyetleri kurulmuştur. Aslında dediğimiz gibi bu dönemde amaçlanan, Batı'nın askeri teknolojisini öğrenerek bunu Osmanlıya uygulamaktı. Bu anlamda ortaya çıkan Batılılığın, Osmanlı'da kendini idari sahada gösterdiği kadar tercüme sahasında gösteremediğini görürüz. Lale Devri'nde yapılmaya başlanan çevirilerin niteliklerine bakıldığında eserlerin genellikle Farsça ve Arapça dillerinden ve tarih bilimi ile alakalı olan eserlerden seçildiği göze çarpmaktadır. Bu duruma istisna olan tek eser ise Aristoteles'in *Physica* adlı eseridir (Kayaoğlu 40). Yani daha sonra da

birkaçından bahsedilecek olan çeviri eserlerin bu dönemde ortaya çıkan Batıcılık fikrini doğrudan yansıtmadığını görürüz.

Bunun yanında genellikle tarih biliminin üstünde duran eserlerin seçimi, seçilenin dilden çok aslında dil ile gelen bilgi ve kültür olduğu düşüncesini doğrulamaktadır. Bununla birlikte Osmanlı devletini çeviri eylemini önemsetmeye iten sebepler arasında ilim yönünden ilerleyen Batı karşısında Osmanlı devletinin geri kalmış olmasını kabul etmesi de gelir. Osmanlı Devleti'nin bu durumunu kabullenmesi, sorunu telafi etme çabasında çeviriyi bir araç olarak kullanmasına vesile olmuştur. Osmanlı'nın çeviriyi devlet olarak çok iyiye gitmediklerini fark ettikleri bir dönemde kullanmaya başlamasında Batıya karşı eski gücünü yeniden elde etmek derdi ön plana gelmiştir. Çünkü yukarda da sözünü ettiğimiz gibi Lale Devri dönem olarak Batı'nın dikkate alınmaya başladığı dönemdir. Ancak çevirilere baktığımızda eserlerin çoğunluğunun Batı eserleri yerine Doğu eserlerinden seçildiği fark edilir. Bu durumda Osmanlı'nın o zamana kadar belki de önemli rakipler olarak görmediği Batı devletlerini ciddiye almasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bu sorunun çaresini yine benimsediği yoldan giderek Batı'nın ilim ve teknoloji açısından geldiği seviyeye ulaşmak olarak görmüştür. En azından bu, Osmanlıdaki çeviri hareketine böyle yansımıştır. Bununla birlikte Lale Devri'nin özellikle idari kesimdeki yaşam tarzının değişikliğine baktığımızda Batının etkisini doğrudan görebiliriz. Fakat değindiğimiz gibi bu Batıcılık düşüncesi ilim alanında her ne kadar amaç olarak batı devletleriyle benzerlik gösterse de takip edilen yol açısından farklılık açığa çıkarmıştır. Lale Devri çeviri hareketi kendi yolunda gelişme göstermeyi amaçlayan Osmanlı Devleti'ne ilim açısından çok fazla yenilik getirmemiştir. Bilakis bu eylemle Osmanlı ilim sahasında muhafazakâr bir tavır takınmıştır. Aynı durum kültürel alanda başka bir deyişle yaşam tarzında üst kesimlerde bulunan idari yapı için söylenemezken geleneksel Osmanlı yaşamını benimseyen halk için de geçerli olmuştur. Denilebilir ki çeviri eylemi, sonuçları bakımından çok değişiklik meydana getirmese de İmparatorluğun önemli bir eksikliğini giderme telaşında, devletin

durumunun iyileştirilmesinde başvurulabilecek çarelerden biri olarak görülmesi, Osmanlının çeviri edimine bakış açısını yansıtmaktadır.

Hareketin tetikleyicilerinden olan Osmanlının kültürel durumunun diğer devletlere kıyasla iç açıcı olmadığı ve bu durumun devletin dış politikasını olumsuz yönde etkilediğinin farkına varılmasıyla başlayan Lale Devri, böyle bir hareketin baş gösterdiği dönem olması hasebiyle tarihte önemli bir yere sahiptir. Çevirinin ilimde ilerleme yolunda önemli bir araç olarak görülmesi, bu devri önemli kılan en başta gelen sebeplerden biridir. Ancak gerçekleştirilmek istenen amaç ne kadar önemli olursa olsun bu yolda takip edilen yöntemin bazı açılardan yetersiz kaldığı görülmektedir (40). Bu durumun sebeplerinden biri olarak yukarıda da bahsedildiği üzere 1821 Tercüme Odası'nın kuruluşuna kadar da çeviri çalışmalarıyla ilgilenen devamlı bir kuruluşun ortaya çıkmamış olması gösterilebilir. Bu bağlamda Lale Devri'nde amaçları belirginleşmeye başlayan çeviri hareketi belli bir düzene sahip bir kurum tarafından değil de her eser için ayrı ayrı toplanan heyetler tarafından yürütülmüştür. Çeviri eylemleri padişah, sadrazam ve bunların yanında bulunan önemli fikir ve ilim adamlarının desteğiyle gerçekleştirmiştir (31).

Seçilen eserlerin tercümesinde nasıl bir yolun tutulduğu hakkında fikir oluşması açısından bu dönemde çevrilen eserlerden biri olan İkdü'l-Cuman fî Tarihi Ehli'z Zaman adlı eser için toplanan heyetin çeviri yöntemi hakkında bilgi vermek yararlı olabilir. Bu eser insanlığın yaradılışından 1446 yılına kadar olan olayları anlatan bir tarih kaynağıdır. 24 ciltten oluşmaktadır. Bu yüzden devrin çeviri işini yürütenler eseri heyetteki üyelere paylaştırarak tercümenin daha kısa sürede tamamlanmasını hedeflemişlerdir. Çeviride aynen çevrilen aktarılan yerler olduğu gibi çevrilmesine hiç lüzum görülmeyen yerler de olmuştur. Bunun yanında olaylarda ilaveler de yapılmış bazı olaylarda da eksiklikler bırakılmıştır. Bazı senelerin olayları ise karışık verilmiştir (37).

Söz konusu eserin tercümesinde dikkati çeken hususlardan birisi çevirinin tek bir kişi tarafından değil de birçok kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiş olması. Her çevirmenin tercüme edeceği bir bölüm vardır. Yukarıda bahsedilen farklılıkların bundan kaynaklanmış olması muhtemeldir. Ayrıca bir bölümün bir kişinin sorumluluğuna bırakılmış olması eserde birden fazla kalemin ve çeviri üslubunun olduğunun göstergesidir. Tercüme eden kişinin çevirirken güttüğü amaç, bu amaca ulaşmak için gösterdiği çaba çerçevesinde kaynak eserin hangi yönlerine dikkat ettiği ya da hangi yönlerini görmezden geldiği veyahut da yine benimsediği amaçtan dolayı çeviriye fazladan katkıda bulunup bulunmadığı gibi sorular kafaları meşgul edebilir. Bunun yanında her eserin tercümesinde görev alan her çevirmenin farklı bir üslubunun ve buna bağlı olarak da farklı amaç ya da amaçlarının olduğu düşünülürse, erek metin okuyucusu için bu durum oldukça karmaşık olabilir. Bununla ilgili başka bir ihtimal de bir bölümde atlanan kısımlarla bağlantılı durumların diğer çevirmenin çevirdiği başka bölümlerde ortaya çıkarak anlam bütünlüğünde boşluk oluşturmasıdır ki bu da erek metin okuyucusunun kaynak metin hakkında ya da çeviri eserler hakkında olumsuz fikirler edinmesine sebep olabilir.

İkdü'l-Cuman fi Tarihi Ehli'z Zaman için geçerli olan bu durumun benzerinin yine bu dönemde çevrilen başka bir eser olan Camiü'd Düvel'de de görmek mümkündür. Eser Arapçadır ve Hz Âdem'den başlayarak 1673 yılına kadar olan olayları anlatmaktadır. Yine tercüme için ayrı bir heyet kurulmuştur. Bu eserin tercümesi için toplanan heyette yer alan çevirmenler kitabın daha çok Osmanlı ile ilgili olan bölümlerine odaklanmışlardır. Genel tarih kısmını ise oldukça kısaltmışlardır (33).

Yukarıda verilen iki çeviri örneğinde kaynak esere çok bağlı kalınmadığı görülüyor. Bu koşulda Türkçeye kazandırılmak ve bu dili konuşanların istifadesine sunulmak istenen bu eserlerde seçici bir tutum sergilendiği akla gelen ihtimaller arasındadır. Yapılan seçimlerin ise mütercimlerin kendi kararları doğrultusunda mı yoksa erek metin okuyucularına göre mi yaptıkları tartışılır. Bunun yanında atlanan

kısımların ehemmiyetsiz görülmesi gibi bir durum da söz konusu olabilir. Bu demektir ki Osmanlı tarihi haricindeki tarihin öğrenilmesi gereksizdir. Böyle bir tutumun amacı toplumun kültür etkinliğini geliştirmek olan bir hareketin hedeflediği toplum üzerinde çok fazla etkisini gösterememesi demektir ki bu da yapılan eylemin amacıyla ortaya çıkardığı sonucun tutarsızlığını gösterir.

2. 3. Tanzimat Dönemi Çeviri Çalışmaları

Lale Devri'nde belli bir sistematığe oturtulamamış olan çeviri eylemi eğitim öğretimin daha çok önemsenebeye başladığı Tanzimat dönemi denen dönemde sürekli bir kuruluş olan Encümen-i Daniş'in kurulmasıyla belirli bir düzen içinde yürütölmeye çalışılmıştır (Kayaoğlu 54). Bu dönemde Osmanlı tarafından Batı'ya gönderilen elçiler vasıtasıyla gelen bilgiler ışığında ölkedeki eğitim anlayışında değişiklikler olmuştu. Buna göre Batı'daki hâkim görüş, eğitim konusunda halka da önem verilmesi gerektiği yönündeydi (Mardin 12). Aslında bu görüş Avrupa'da çok uzun süreden beri mevcuttu. Bunun için 1500'lü yılların Almanya'sına kadar gidilebilir. Ortaçağın dogmatik kilise yaptırımlarının aydınlar tarafından fark edilmesiyle asıl din arayışı gündeme gelmiştir. Bu hareketin öncülerinden olan Martin Luther, Hıristiyanlık dünyasındaki bu boşluğun giderilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Bu bağlamda benimsediği fikirlerden biri İncil'in kilisenin tekelinden çıkıp normal insanların arada din adamları olmaksızın kendilerinin de okuyup anlayabilecekleri bir kitap haline dönüşmesi gerektiği idi (Delilse 173). Bu bakımından Luther, İncil çevirisinde erek okuyucuyu odak almış, çeviride erek odaklılığı savunmuştur (Yücel 47). Görüldüğü gibi yapıtların herkes tarafından anlaşılması, dilinin kolaylaştırılması fikri Avrupa'da Osmanlıya nazaran erken bir dönemde ortaya çıkmıştır. Ancak dediğimiz gibi Osmanlıda böyle bir düşüncenin geç oluşması devletin siyasal durumu ile yakından ilgilidir. Özellikle Tanzimat döneminde devletin kendini yenilemesi gerektiği fark edilince alınan önlemler arasında halkın eğitilmesi de vardı. Böylece Osmanlıya eğitimin daha alt tabakalara inmesine olanak sağlayan bir görüş girmiş oluyordu. Buna göre sağlanan kaynakların

insanlar tarafından anlaşılabilir olması gerekiyordu. Temin edilen çeviri eserlerin de bu niteliklere uygun olmasına dikkat ediliyordu.

İşte bu görüşe paralel olarak kurulacak olan üniversite için ilmi kitaplar hazırlamak ve herkes tarafından anlaşılabilir ilmi eserleri temin etmek gibi daha çok eğitim ile ilgili görevleri olan Encümen-i Daniş'in bu alandaki kaynaklara ulaşabilmek için diğer dillerden de yararlanması gerekiyordu. Bu dillerin içinde Arapça, Farsça ve batı dilleri yer alıyordu (Kayaoğlu 59). Yani daha önceleri sadece politik işlerde kullanılan tercüme faaliyetlerinin kullanım alanı genişletilmiştir.

Böylece başlayan çeviri hareketine baktığımızda çalışmaların halkın da kazanımına sunma gereksinimi ön planda olduğunu belirtmiştik. Buna bağlı olarak çevirisi yapılan eserler, halkın istifade edebileceği Türkçeye sunulmak istenmiştir. Hatta gerek telif gerekse tercüme eserlerin herkes tarafından anlaşılabilir bir Türkçe ile kaleme alınması "tek ve önemli kural" olarak öne çıkmıştır (74). Çeviri hareketini etkileyen bu görüşün arkasında yine Batı kaynaklı bir durumun mevcudiyeti aşikârdır. Osmanlı'da Tanzimat'ın ilanına denk gelen dönemde Avrupa'da yeni bir politika popüler olmuştu. Devletin ve milletin devamlılığını sağlamayı amaçlayan bu görüşe göre orta sınıf, yani halk eğitim açısından güçlendirilmeli idi (Mardin 12). İşte kökü Avrupa'da çıkan bu fikrin Osmanlıda etkisini gösterdiği öncelikli alan eğitimdir. Eğitim ile halkın bilinçlendirilmesi hedeflenmiş ve bu hedefe ulaşmada tercüme eylemleri, üzerinde durulmaya değer faaliyetler olarak ön plana çıkmıştır.

Osmanlıda orta tabakanın eğitim açısından gelişmemiş olması gerekli araçların da bu duruma göre düzenlenmesini gerektiriyordu. Dikkat edilen hususlardan biri kullanılan dildir. Bu yüzden Tanzimat döneminde hâkim olan görüş dilin sadeleştirilmesi yönündeydi. Dolayısıyla halka kazandırılması planlanan eğitim kapsamında kullanılan yöntem olan çeviri çalışmalarında da eserlerin basit bir dilde ortaya konmasına çabalanıyordu. Bu yaklaşımdan maksat ilim eserlerinin eğitim açısından düşük seviyede bulunan halkın anlamasını sağlayabilmektir. Ayrıca bu

dönemde tarih bilimi ile özellikle ilgilenildiğini, bu ilgiyle paralel olarak da bazı tarih eserlerinin tercümesinin yapıldığını görürüz. Ancak bu tarih eserlerinin bir önceki dönem (Lale Devri) çeviri tarih eserlerinden farkı, sadece Osmanlıyı ilgilendiren kısımlarının tercümesiyle yetinilmemiş olarak ortaya çıkmasıdır. Örneğin Mösyö Souvaine adlı bir tarih hocasına ait olan Tarih-i Umumi, adından da çıkarımda bulunulabileceği üzere genel olarak Hz Âdem'den Roma devletine kadar olan cereyan eden hadiseleri ele almıştır. Eser Türkçeye Encümen-i Daniş üyesi Sahak Ebru tarafından çevrilmiştir. Bunun yanında çeviri eylemi bu alanla sınırlı kalmayıp jeoloji bilimi ve ekonomi-politik gibi değişik alanlardan da eserler vermiştir (Kayaoğlu 81).

Tanzimat Dönemi'nin en önemli özelliği sonucu itibarıyla değil de yapılan girişimler açısından ele alınırsa Batılılaşmanın resmi bir şekilde başladığı ilk dönemdir. Bu dönemde en etkili sonuç yazın alanında elde edilmiştir. Şekil değiştirmeye başlayan yeni Türk edebiyatının başlangıç noktasını Batılılaşma hareketinin etkilediği çeviri hareketi ile başladığını söyleyebiliriz. Özellikle Fransız edebiyatından aktarılan yazın türlerin bir süre sonra Türk edebiyatında da özgün örnekleri görülmeye başlamıştır. Yazın alanında 1859'da farklı türlerden yayımlanan ilk üç çeviri eserden birinin çevirmeni olan İbrahim Şinasi, Türk edebiyatında ilk komedi oyununu yazan kişi olmuştur (Paker 27). Bu ve benzeri örnekler bize Tanzimat Dönemi'nde çevirinin Türk yazınında yeni türlerin çıkmasında oynadığı rolü göstermektedir.

Tanzimat Dönemi'nde tarih ilminin yanında edebiyatla ilgili de eserler tercüme edilmiştir. Bu dönemde çeviride daha yalın bir dilin ortaya konma çabalarını *Çoğuldizge Kuramı* açısından değerlendiren Saliha Paker, "Tanzimat Dönemi'nde Avrupa Edebiyatından Çeviriler" adlı makalesinde Tanzimat Dönemi yazınının halk düzeyinde yazılmış bir dizgeden yoksun oluşunun hissedilmesinden kaynaklandığını ve bu yokluğu doldurmak maksadı ile tercüme hareketinin başlatıldığını ileri sürer (38). Dönemin edebiyat hareketinde öncü olarak görülen Şinasi ilk şiir çevirilerini

yayımlayan kişi olmuştur. Bu bakımdan Batılılaşmanın hız kazandığı Tanzimat Dönemi'nde edebiyatın da Batılılaşma sürecine sokulması amacıyla Batı'dan edebi eserler Osmanlı'daki divan edebiyatının yerine geçmeye başlamıştır. Bu çeviri çalışmaları kapsamında birçok Batı düşüncesine ve kültürüne ait eser ile edebiyatta birçok yeni tür Türkçeye kazandırılmış ya da Türkçede zaten var olan türleri etkileyerek bazı değişikliklere sebep olmuştur. Bununla birlikte bu yenileşme hareketine tepkiler de baş göstermiştir. Örneğin divan edebiyatının biçim olarak süslü şiir türünün yanında bir de şekil değil anlam ihtiva ettiği konulara göre değerlendirilen bir şiir türü açığa çıkmaya başlamıştır. Bu konuda geleneksel bir yaklaşıma sahip olan Ethem Pertev Paşa, yeni şiiri biçim olarak eski türde sunma taraftarı olmuştur. Bunun yanında bu döneme ait, Moliere'den uyarlama bir eser olan *Ayyar Hamza* halkın konuştuğu dil ile yazılmıştır. Çevrilen eserlerde sade bir dilin kullanımına özen gösterilmesi, edebiyat sahasına yeni giren türlerin etkisini daha kolay hissettirmesine vesile oldu (Benk 11229). Tanzimat Dönemi'nde yalın bir dil kullanımıyla halkın da yapıtları zorlanmadan anlayabilmesi hedefine odaklanıldığı için Batı'nın daha çok fikri alandaki değerleri ülkeye kazandırılmaya çalışılmıştır. Yapılan çevirilerde de buna özen gösterilmiştir. Yani çeviri içerik odaklı olarak gerçekleştirilmiştir. İçerik korunurken kaynak metnin dilsel nitelikleri erek metinde yer bulmamıştır.

Türk dilinin sadeleştirilmesi ve halkın okuyabileceği nitelikte eserlerin Türk kültürüne kazandırılması çabası çerçevesinde örnek olarak gösterilebilecek diğer bir yapıt olan Süleyman Tevfik'in çevirisini yaptığı Voltaire'in *Micromegas* adlı eserde mütercim oldukça yalın bir dil kullanmıştır. Bunun yanında eserin dilinin kolay anlaşılabilir olması kaygısı nedeniyle yapıtın özü verilmeye çalışılmıştır (Demir 45). Tercümede kullanılan bu yöntemin sözü edilen eseri bir bakıma *yerelleştirme* çabasıyla kaynaklandığını söyleyebiliriz. Yabancı'nın yerli kültür içinde eritilmeye çalışılması olarak değerlendirebileceğimiz bu çaba erek kültür odaklı olmayı gerektirir. Erek kültüre göre yapılan bu çeviride de kaynak metnin yerli kültürde ayrı yerde durabilecek olan nitelikleri, yani *yabancılık* taşıyan özellikleri yukarıda

bahsedilen sade ve anlaşılır bir dil oluşturma isteğinden dolayı mümkün olduğunca erek kültürdekilerle değiştirilmiştir. Bu yaklaşıma bağlı olarak da kaynak metne olan bağlılığın çok dikkate alınmadığı sonucu çıkarılabilir.

Benimsenen söz konusu yaklaşım, erek kültür halkını düşünmek namına bazı mütercimlerde tarafsızlık kavramını bile ortadan kaldırmıştır. Nitekim Ethem Pertev Paşa Avrupa dillerindeki eserlerden yapmış olduğu bir çevirinin girişinde bu eseri eleştirmiş, iki kültür arasındaki farktan söz etmiştir. Paşa'nın yapmış olduğu ve çeviri adı "Meşhur Filozof Voltaire'in Kavli" olan bu eserde Hıristiyanların Müslüman kadınlara bakış açıları konu edilmiştir. Eser, Müslüman kadınlarını toplum içinde hor görülen varlıklar olarak ele almıştır. Ethem Pertev Paşa da çevirisinin önsözünde bu tutumun Hıristiyanların Müslümanları tanımamalarına bağlamış ve böyle bir durumun mevcut olmadığını dile getirmiştir (47). Böylece Batılılaşma hareketi ortaya çıksa bile bazı durumların kabullenilmesinde direnç gösterilmiştir. Yani aslında erek kültür ve kaynak kültür arasındaki fark ortaya çıksa bile bazı mütercimler tarafından bir şekilde bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Hatta böyle bir durumda çevirinin kaynak kültürde çıkan ve erek kültüre uygun olmayan fikirleri ortadan kaldırmak için kullanılan bir nevi erek kültürü müdafaa maksadıyla gerçekleştirilen bir eylem olarak görüldüğü düşüncesi akla gelebilir. Dışarıdan gelenleri içeri katma amaçlı çeviri eyleminde sergilenen bu tutum Osmanlı'nın böyle bir harekette bile geleneklere ne kadar bağlı olduğunun göstergesidir.

Buraya kadar bahsede geldiğimiz iki dönem arasında çeviri yaklaşımında bazı farklılıklardan söz edebiliriz. Buna göre Lale Devri çeviri çalışmalarında eserler tabiri caizse süzgeçten geçirilmiştir. Her ne kadar eserler başka dillerden kazandırılmış olsa da içerdiği bilgi açısından Osmanlı odaklı olduğu için çeviri hareketinin bu dönemde *yeni* olarak devlete bir katkıda bulunduğundan söz etmek güçtür. Tanzimat döneminde ise bilgi odaklı bu tür kırpmaları görmemekteyiz. İkinci olarak söz konusu ilk dönemde çeviri eserlerin hitap edeceği erek kültür okuyucuları eğitim seviyesi yüksek olan kişilerden oluşmaktadır. Bu da çevirinin oldukça dar bir

kitleye yönelik olduğunu gösterir. Her iki dönemde de hedeflenen durumların benzer olmasına rağmen, gidiş yolu açısından Tanzimat dönemindeki çeviri hareketinin okur kitlesindeki etkisinin biraz daha yayılmasını hedeflediğini söyleyebiliriz. Çünkü bu dönemde de ilim alanında gelişme göstermek isteniyordu ve bunun halk tabanlı olması gerektiği yönünde bir görüş hâkimdi. Bu yüzden yapılan çevirilerde kullanılan dil de buna göre seçiliyordu. Eğitim düzeyi düşük olan bir erek kitle vardı ortada ve içeriğin basit bir şekilde aktarılmasına dikkat ediliyordu. Bu noktada iki dönem arasında üçüncü bir farktan söz etmek de gerekebilir. Önceki dönemde başlatılan çeviri hareketinde her eser için ayrı bir tercüme heyetinin kurulması çeviri eyleminin oturmuş bir sistematikle işlemediğini gösterir. Buna karşın ikinci dönemde Encümen-i Daniş'in kurulması bu işin devamlılığının sağlanmak istendiğinin bir göstergesidir. Belki birinci dönemde çeviri ihtiyaç duyulduğunda başvurulabilecek geçici bir eylem olarak görülmüş olabilir. Bununla birlikte her ne kadar tek görevi tercüme olmasa da Tanzimat Döneminde çeviriye sürekli olarak ihtiyaç duyulduğuna dair bir düşüncenin mevcudiyetinin kanıtı olabilir Encümen-i Daniş.

Yukarıda değindiğimiz gibi Tanzimat dönemi edebiyat açısından oldukça etkili olan bir dönemdir. Yapıtlarda yalın bir dilin kullanılması ve halka hitap etmesi sayesinde eserler Lale Devri'dekilere nazaran daha geniş bir hitap kitlesi bulmuştur. Bundan dolayı da özellikle edebi eserlerin etkisi daha hissedilir olmuştur.

Lale Devri ile ön plana çıkmaya başlayan çeviri hareketleri daha sonraki dönemlerde de ilerleyerek devam etmiştir. Bu amaçla 1865 yılında kurulan Tercüme Cemiyeti gibi bir kuruluşun var olabilmesi nedeniyle devlet ve millet için önemi olan konular kapsamında sebepler gösterilmiştir. Bu bağlamda dönemin eğitim işleri ile ilgilenen Maarif Nezareti tarafından böyle bir cemiyetin kurulması için var olan gerekçelerden söz eden bir rapor hazırlanmıştır. Özetle raporda bahsedilen bu sebepler eğitim öğretimin öneminin farkına varılması, bu bakımından bilim yönünden ileride olan Avrupalılara yetişmede eğitimin önemsenmesi gerektiği ve bunlara bağlı olarak ilmi konulara vakıf olabilmek için batı dillerini bilmek lazım

geldiği yönünde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte raporda ayrıca batı dillerini öğrenmeye çalışmanın amaçlanan kazanıma ulaşma açısından zaman kaybı olacağı da belirtilmiştir (Kayaoğlu 121). Özellikle bu son gerekçenin tercümenin başlaması için oldukça önemli görülen bir sebep olduğu söylenebilir.

Yukarıda belirtilen gerekçelerden dolayı Tercüme Cemiyeti'ne ilim sahasında yeni çıkmış eserleri ivedi olarak Türkçeye kazandırma gibi bir görev yüklenmiştir. Tercüme usulüne bakıldığında daha önceki dönemlere nazaran işin daha sıkı tutulduğundan söz etmek mümkündür. Bu bakımdan dikkat edilen hususlardan biri seçilen eserin çevirisinin konusuna göre uzman olan kişilere bırakılmasıdır. Dolayısıyla eserin konusu mütercim seçimi için belirleyici bir özellik oluyordu. Bazen bir eser için birden fazla çevirmen ortaya çıktığında incelenen çeviri eserler arasından en uygun olanına karar verilirdi. Tercüme Cemiyetinin benimsemiş olduğu bu taviz vermez gibi görünen yöneme rağmen kuruluş kapatılmıştır. Sebep olarak tercümanları teşvik için kullanılan mükâfatların membasının tükenme safhasına gelmiş olması gösterilmektedir. Maarif Nezaretinde bu iş için ayrılan maddi imkânların kısıtlı duruma gelmesinden dolayı bu imkânlardan faydalanmak isteyen çevirmenler de etkilenmiştir (127).

Bundan sonra da çeviri faaliyetleri için oluşturulan kadrolar ve kuruluşlar Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısındaki acizliğini kabul etmesiyle ilim ve düşünce yönünde çalışmalarını sürdürmeye gayret etmiştir. Bu bağlamda eğitim öğretimin yeniden düzenlenmesine ve çeviri hareketi ile bu kalkınma çabalarına destek sağlanmaya çalışılmıştır. Özellikle bu işle uğraşanların hem kitap yazacak kadar Türkçeye hem de tercüme yapabilecek kadar yabancı bir dile hâkim olması isteniyordu.

1869'dan sonra Osmanlı Devleti'nin eğitim işleriyle ilgilenen kurumunun kısımlarından biri de Daire-i İlmiye idi. Bu kısımdaki dâhili üyelerin yukarıda sözünü ettiğimiz şartlara uygun nitelikte kişiler olmaları gerekiyordu. Bu dönemlerde

çeviri hareketinin ana amacı eğitime hizmet etmektir. Daire-i İlmiye'nin görevi de okullara lazım gelecek kitapları sağlamak, eğer bu kitaplar Türkçede mevcut değilse gerekli dillerden tercümesini yapmaktır. Bunun yanında çevrilmesi gereken eserlerin belli bir ilmi konuyu ihtiva etmesi hasebiyle dairede görev alanlardan daha önce bahsi geçen özelliklerinin yanı sıra birde bir bilim dalına vakıf olmaları bekleniyordu. Bununla birlikte üyelerin özellikle Yunanca ya da Latince dillerinden birini bilmeleri istenen özellikler arasındaydı. Batı'nın vardığı noktaya Batı'nın takip ettiği yoldan gitmek olduğuna dair olan inanç, kültürünün köklerini bu dillere ait olan kültürlerden almış Batı dünyasının seviyesine ulaşmak için benimsenen metodun çıkış noktasıdır (137). Bu açıdan da tercümesi yapılacak eserlerin seçimine bu inancın yön vermiştir.

Avrupa'daki yeniliklerin Osmanlıda etkisini biraz daha geç gösterdiğini düşünürsek Daire-i İlmiye'nin amacının 18. yüzyılda Aydınlanma Çağını başlatan sebeplerle büyük ölçüde benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde özellikle dil alanında ortaya çıkmış görüşler toplumun aydınlatılması için dilin okura göre belirlenmesi gerektiği yönündeydi. Bu da çevirideki bakış açılarını etkilemiştir. Bu sayede çeviride daha erek odaklı, okuru düşünen bir çeviri anlayışı açığa çıkmıştır (Yücel 57). Ancak Osmanlı'da belki de geç kalmışlığın verdiği kaygıyla gerek eğitim gerekse çeviri alanında yapılan çalışmaların belli bir sistematige oturtulmasında zorluk çekilmiştir. Bu çerçevede birçok kurum oluşturmuştur. Bunlardan biri de Maarif Nezareti'nin çatısı altında şekillenmiştir.

1879'da Maarif Nezareti'ne bağlı Telif ve Tercüme Dairesi kurulmuştur. Ancak bu kuruluş da daha sonra şekil değiştirerek Matbaalar Dairesi ile birleşmiştir. Böylelikle Telif ve Tercüme Dairesi ve Matbaalar Dairesi aynı çatı altında birleşerek Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti adını almıştır. Oluşturulan bu yeni heyetin görevi, adından da anlaşılacağı üzere eserlerin kontrolünü sağlamaktır. Heyetin vazifelerinin içinde özellikle yabancı dilde olanlarını ve dışardan gelen eserleri teftiş etmek vardı (Kayaoğlu 154). Kurulan yeni heyetin böyle bir teftiş görevinin olması

çeviri hareketini de etkilemiş olmalıdır. Yabancı eserlerin ÷lkeye kontrollü girişini sağlayan heyet çevrilecek olan eserleri de etkilemektedir. Bir eserin çevirisini yapabilmek için ilk önce heyetten geçmesi gerekir. Böylece bu dönemdeki çeviri hareketinin serbest bir ortamda yapılmadığı, müdahalelere maruz kaldığı anlaşılır.

II. Meşrutiyetle teftiş görevinin ortadan kalkmasıyla heyetin bağılı olduğu Maarif Nezaretinde de düzenlemelere gidilmiş ve Meclis-i Maarife bağılı bir tercüme heyetinin yeniden oluşturulmasına karar verilmiştir. Ancak bu kararın uygulamaya konulduğuna dair bir kanıt yoktur (158).

Çeviri eylemi konusunda kurumlaşma bakımından istikrarı tam anlamıyla yakalayamamış olan devlet, 1914 yılında eğitim öğretimde yeni düzen arayışına girmiştir. Buna göre eğitim öğretim merkez teşkilatı içinde Telif ve Tercüme Dairesinin de bulunduğu birçok daireye ayrılmıştır. Dairenin görevi daha önceki tercüme kurumlarınınkiyle benzerlik göstermektedir. Yani eğitime katkı sağlamak için eser telif ve tercüme etmek. Bununla birlikte kuruluşun faaliyetlerine baktığımızda edindiği amaç için en fazla gayreti gösterenin bu daire olduğunu görebiliriz. Çünkü daire eserlerini halk ve okulların istifadesi için ortaya çıkarmıştır ve bu eserler umumiyetle ilmi konulara yer vermektedir (160).

Özet olarak Osmanlı devletinde özellikle Lale Devri ile göze çarpmaya başlayan çeviri hareketinde sürekli olarak yapılan denemelerden söz edebiliriz. O döneme kadar kendi kendine yetebilen Osmanlı Devleti'nde çeviri birden önem arz etmeye başlamıştır. Çeviriye duyulan ihtiyaç içerde bazı eksikliklerin görülmesi ile paralellik gösterir. Özellikle eğitim alanında ortaya çıkan bu eksiklikler bu alandaki çalışmalarla giderilmeye çalışılmıştır. Avrupa'nın ileri seviyede olması eğitiminin ileride olmasına bağlanmış ve bu yolu takip ederek açık kapatılmaya çalışılmıştır. Bu açığın kapatılmasında çeviriye bir araç gözü ile bakılmıştır. Ancak burada Batıcılık, Batı'yı taklitten ziyade Osmanlının kendi kulvarında Batı'ya yetişme çabası olarak algılanabilir. Çünkü özellikle Cumhuriyet Dönemi'nden hemen öncesine kadar

çevrilen eserler genellikle doğu kaynaklıydı. Sözüünü ettiğimiz çaba ilim alanında verilen çabadır. Yoksa diğer bazı konularda taklitçilikten söz etmek mümkündür. Daha sonra Batı'daki ilmi gelişmenin halkın da katılımıyla gerçekleştiğinin farkına varan Osmanlı bu yöntemi de kendi halkı üzerinde uygulamaya çalışmıştır. Ancak Osmanlı'da üst düzey ile halkın konuştuğu dilin farklı olması – sadece dillerin farklılığından değil, dil seviyelerinin de farklı olmasından dolayı – yapılan tercümelemlerin halkın kullandığı dile yakın olmasına dikkat edilmiştir. Bunun için de çeviride şöyle bir yaklaşıma gidilmiştir: çevrilen eserlerde halkın eğitim seviyesini yükseltmek için ilmi konulara ağırlık verilmiş, bu yapılırken de mümkün olduğu kadar basit bir dil kullanılması gerektiği görüşü benimsenmiştir.

Osmanlıda çeviri hareketinde ortaya çıkan muhafazakâr tutumun sebebi olarak Osmanlı'nın kendi geleneklerine karşı olan sıkı bağlılığı gösterilebilir. Özellikle 1700'lü yıllardan sonra Avrupa'da hız kazanmış olan yenileşme hareketinin Osmanlıyı etkilememesi, burada var olan koşulların Osmanlıda bulunmamasından kaynaklanır. Bu da devletin yenileşmede gecikmesine sebep olmuştur. Avrupa'da özellikle din alanında görülen sorunlar üzerine başlayan bu hareket Avrupa'da değişim ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Ancak Avrupa'nın bilim alanında gelişmesine sebebiyet veren bu duruma benzer bir tetikleyici etkenin Osmanlı'da mevcut olmaması, Osmanlı'nın bu harekete geçişte biraz daha rahat ve belki de kendinden ve sahip olduğu değerlerden emin davranmasına neden olmuştur (Demir 76) . Buna bağlı olarak da Avrupa'da bu konuda verilen eserlerin kaynak kültürde gösterdiği etki gibi Osmanlıda da benzer şekilde ortaya çıkmaması doğal karşılanabilir. Dolayısıyla bir şeye ihtiyaç duyulduğu oranda kıymetlendiği düşünülürse, gerek çeviri işini yürüten mütercimlerin gerekse çeviri eserlerin hitap ettiği erek kültür insanının çok da ihtiyaç duymadığı bir durumu Avrupa'daki halk kadar benimseyerek gerçekleştirmesi beklenemez. Bununla birlikte Avrupa'da aslında din hususundaki boşluklardan kaynaklanan sorunların ilmi yöntemlerle çözülmesi amacıyla oluşan eserlerin, Osmanlıya sadece ilim alanında faydalanabileceği kaynaklar olarak gelmiştir (78).

İşte Osmanlıda Lale Devri'nde gelişmeye başlayan çeviri hareketinin tetikleyicisi sözünü ettiğimiz Avrupa'daki değişimlerdir. Batı'daki yenileşmenin Osmanlıdakinden daha erken ortaya çıkması aslında buradaki problemlerin Osmanlıya göre erken belirmeye başlamasından kaynaklanır. Avrupa'da dini yaşamdaki sıkıntılardan dolayı ihtiyaç duyulan harekete geçme isteği Osmanlılarda biraz daha ağırdan alınmıştır. Çünkü bu konuda Batı'daki mevcut şartlar Osmanlıda bulunmamaktaydı. Bu durumu normal yapan da budur: Zaten dini yaşamın çoğunlukla iyi gittiği bir devlette böyle bir yenileşme hareketi için uygun zemin bulunmamaktadır. Ancak Avrupa'daki dini alandaki değişimlerin başka yönlerden de Batı'da gelişmeye sebep olması ve Osmanlı'nın bu noktayı kaçırmaması sarf edilen çabalarda verimliliğin düşmesine sebep olmuştur. Bu kapsamdaki çabalardan biri olan çeviri hareketinin de akıbetinin aynı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim sürekli kuruluş kapatılan ya da değiştirilen tercüme kurumları bunun bir göstergesidir.

3. CUMHURİYET DÖNEMİ ÇEVİRİ HAREKETİ

Türkiye'de çeviri hareketi milli mücadele döneminden çok önce başlamış olsa da bu döneme kadar yapılan çeviri çalışmalarının elde edilmek istenen sonuç bakımından başarıya ulaştığını söylemek zordur. II. Bölümde de söz edildiği gibi bu zamana kadar yapılan çalışmaların amacı batı dünyasının düşünce ürünlerinden yararlanarak ülkenin zayıflayan eğitim ve kültür hayatını iyileştirmektir. Ancak tarihin seyrine baktığımızda hedeflenen bu noktaya ulaşamadığını görürüz. Buradaki başarısızlığı salt çeviri hareketine yüklemek yanlış bir yaklaşım olur. İçinde bulunulan dönemin siyasi çalkantıları toplumu ve devleti her açıdan etkilemiştir. Eğitim ve kültür yaşamı da bu durumdan nasibini almıştır. Bu vahim durumu düzeltmek için başvurulacak yolların en başında belki tercüme faaliyetleri gelir. Fakat toplumun diğer tarafında yaşanan olumsuzlukların gölgesinde kalan bu faaliyetler verimli çalışmalar ortaya koyamamıştır.

Ülkenin her açıdan zayıflık göstermeye başlaması çok yönlü bir çalışmanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmalarda Batı, model olarak bir misyon yüklenirken, hedef olarak da batılılaşma gösterilmiştir. Batının kapısını aralamak için kullanılan anahtar ise çeviri olmuştur. Çeviri, dünyanın bu kesimindeki eğitim ve kültüre yönelik fikirleri kazanmak için önemli bir araç haline gelmiştir. Böylece Batı ile olan iletişimde Batıdaki fikir dünyasına ait eserler mesaj, çeviri ise kanal olarak yerlerine yerleştirilmiştir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte daha çok destek gören ve sahip çıkılan çeviri hareketi, çalışmanın II. bölümünde de değinildiği gibi aslında Cumhuriyet öncesi dönemde filizlenmeye başlamıştır. Söz konusu tutumun bu açıdan geçmişine baktığımızda amaçlanan Batı gibi olma idealini gerçekleştirmede en çok eser ortaya konan, dolayısıyla en verimli döneminin Cumhuriyetin ilanından sonra özellikle Hasan Ali Yücel'in milli eğitim bakanı olmasıyla yaşandığı söylenebilir. Çevirinin ehemmiyeti bu dönemde gerekçeler gösterilerek dile getirilmiştir. Başlatılacak olan tercüme hareketi ile ne elde edilmek, nereye varılmak istendiği, bu fiili gerçekleştirmesi beklenen kişilere net olarak ifade edilmiştir. Hâlihazırdaki durumun ne olduğu ve çevirinin buna nasıl katkı sağlayacağı konusu çevirmenlerin çevirilerini yaparkenki genel amaçlarını önlerine koymada belirleyici olmuştur. İşte bu amaçlara ulaşma gayesi çerçevesinde tercüme hareketini hazırlayan, bu harekete hız kazandıran etmenler açığa çıkmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde de II. bölümde Lale Devri'nden itibaren incelemeye başladığımız çeviri hareketi, yine ilk olarak tarihsel düzlemde Cumhuriyet Dönemi çeviri hareketinin gerekliliğini ortaya koyan sebepler bağlamında ele alınarak bu sebeplerin yönlendirdiği ve şekil verdiği tercüme hareketi, benimsenen yaklaşımlar açısından ele alınacaktır.

3. 1. Çeviri Hareketini Hazırlayan Etmenler

Hilmi Ziya Ülken, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* adlı kitabında İslam Devri ile Rönesans Dönemi'nin alt yapısını oluşturan etmenlerin cahiliye diye bilinen zamanla Ortaçağ'da şekillendiğini dile getirir. Ülken bununla aydınlık devirlerin zemini kendilerinden önce gelen karanlık dönemlerde hazırlandığını belirtmiştir. On beşinci yüzyılda başlayan Rönesans hareketi, on ikinci ve on üçüncü asırlarda “Yunan ve İslam medeniyetlerinin öğrenilmesi, onlara uzun müddet çıranklık ettikten sonra tenkit ve yaratış safhasına” geçilmesiyle gerçekleşmiştir (286). Cumhuriyet dönemini de bu mantık çerçevesi içinde değerlendirirsek daha önce ülkenin maruz kaldığı bazı sıkıntıların da bu dönemdeki aydınlanmacı hareketin temellerini attığını söyleyebiliriz. Ancak burada daha önceki çeviri hareketleri ve bunları etkileyen olay ve olgular üzerinde durulacaktır.

Cumhuriyet dönemine kadar bazı çeviri girişimleri söz konusu olsa da, Cumhuriyet'in ilanından sonra tercüme hareketi gerek nitelik gerekse nicelik olarak artış göstermiştir. Ancak Cumhuriyetten önce yapılan bu çeviri çalışmalarını Cumhuriyet dönemi tercüme faaliyetlerinin evvelindeki denemeler olarak değerlendirmek mümkün. Çünkü daha sonra da irdeleneceği gibi bu dönemdeki çeviri hareketi etki bakımından da öncekilere nazaran öndedir ve buna sebep olarak da bu tecrübelerden alınan kazanımların çeviri eylemini gerçekleştirmede kullanıldığı düşünülebilir. Bunun yanında Cumhuriyet öncesinde ve cumhuriyetin ilk yıllarında yetersiz kalan tercüme çalışmaları, esaslı bir çeviri hareketinin elzemliğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Özellikle toplumun o zamanki siyasi, kültürel ve sosyal yapısı çeviriye yön veren durumlardır. Bu çerçevede değerlendirebileceğimiz, çevirinin asıl başlamasına sebep olan ve çeviriyi gerekli hale getiren gelişme, Batı ve Batıcılık gibi kavramların kafaları kurcalamaya başlamasıdır.

3. 1. 1. Batıcılık

Osmanlı'da Batı dünyasının dikkate alınmaya başlaması Lale Devri'ne rast gelir. Askeri alanda başarısızların yaşanmaya başlaması, Batı'nın ordu bakımından üstünlüğünün fark edilmesi Osmanlının zayıflayan askeri durumunun kurtuluşunu Batıyı örnek almasında bulmasına vesile olmuştur. (Günyol 256). Osmanlı dönemindeki Batılılaşma fikri, Osmanlı karşısında askeri açıdan üstünlük gösteren devletlerin bu meziyetlerinin kabul edilmesi ve Osmanlı Devleti'nin bu düzeye erişme çabası etrafında döner (Belge 260). Bununla birlikte Osmanlı ve Avusturya arasındaki savaşı barış anlaşmasıyla sonlandıran Sadrazam Damat İbrahim Paşa, Batı ile olan ilişkileri kültürel düzeyde tutmaya çalışıyordu. Ancak Batının ilk bu şekilde algılanmaya çalışılması, daha önce de bahsettiğimiz gibi kültürel alandaki hazır bulunuşluk düzeyi düşük olan halkta pek işe yaramamış, Batı değerleri üst çevrede yer alanlar arasında yüzeysel boyutta takılı kalmıştır.

Batı kavramının Osmanlı Devletindeki bu ilk ortaya çıkışı Batı dünyasının tanınmaya çalışılmasında yetersiz gelmiş ve zamanla bu medeniyetin yükselişine katkı sağlayan diğer yönlerinin de sorgulanmasının yolunu açmıştır. Bu ilk fark edişin belirtilerini II. Mahmut döneminde görebiliriz. II. Mahmut'un ordunun geliştirilmesiyle birlikte eğitim ve tıp gibi açılardan da yenilikler getirmesi, Batılılaşma kavramını sadece askeri düzeyde algılamadığının göstergesidir. Bundan sonra Batı etkisinin kendini daha yoğun şekilde hissettirmeye başladığı bir başka dönem Tanzimat Fermanının ilanına denk gelir. Bu ferman da Osmanlının Mısır'da yenilgiye uğramasının üzerine çıkarılmıştır. Bununla birlikte fermanın içeriğinde sadece askeri konular yoktu. Toplumsal düzenlemelere ilişkin hususlara da burada yer verilmişti (Günyol 256). Böylece ilk zamanlarda Batı, Osmanlıya askeri alanda model olsa da daha sonraları sosyal ve kültürel boyutta da kendini göstermeye başlamıştır.

3. 1. 2. Tanzimat Dönemi Çeviri Faaliyetleri ve Türk Yazını

Temelini incelemeye çalıştığımız Cumhuriyet dönemi çeviri etkinliğiyle birlikte şekli belirginleşmeye başlayan Türk kültürünün yenileşme çabaları, Tanzimat döneminin başlangıcına kadar uzanır ve Cumhuriyet döneminde de devam eder. Bu uzun soluklu Batılılaşma çabalarında çeviri, bir araç görevi görmüştür. Batının gerek ilim gerekse kültür ürünlerini ülkeye sokma yollarından biri olarak görülmüştür çeviri. Dolayısıyla çeviri eylemlerinin Batılılaşma hareketinin şiddetiyle doğru orantılı olarak geliştiğini söyleyebiliriz. Cumhuriyet dönemindeki sistemli Batılılaşma uğraşında süreci hızlandırmak için kullanılan çeviri hareketini bu modernleşmenin bir aşaması olarak görürsek bu dönemin alt yapısını oluşturan gelişmeler de çeviri çalışmaları dâhil olmak üzere Tanzimat döneminde yaşanmıştır diyebiliriz. Bunlar ayrıca bundan sonraki bölümde inceleyeceğimiz Hasan Ali Yücel dönemindeki geniş çaplı tercüme etkinliğinin alt basamakları niteliğindedir.

Tanzimat döneminde ülkede henüz sosyal ve kültürel açıdan çevirilerin etkisini gösterebilecek kadar müsait bir zemin yoktu. Bu dönemde özellikle Türk çeviri tarihi ve kültürü açısından önemli olan Voltaire'den yapılan çeviriler dahi aşağıda belirteceğimiz gibi bu zeminin elverişsizliğinde gelenekçi etkiden kurtulamamıştır.

Tanzimat döneminin çevirmenlerinden Ahmed Vefik Paşa'nın yaptığı Voltaire'in *Micromegas* adlı eserinin çevirisinde Türkçeden ziyade Farsça ifadelerin bulunduğu, Voltaire'in Türk aydınlanmasına olan katkısını konu alan *Türk Aydınlanması ve Voltaire* adlı kitapta ifade edilir. *Micromegas* çevirisinin Türk diline olan etkisinin (ya da olmayan/olamayan etkisinin) yanında Türk kültüründeki düşünce biçimini ortaya koyması bakımından da dikkate değerdir. Ahmed Vefik Paşa'nın bu çevirisinde o zamanki Türk düşünce yapısı ile uyuşmayan fikirler mevcuttur. Hatta ve hatta çevirmen olarak Ahmed Vefik Paşa'nın bizzat kendi çevirisinin önsözünde ortaya koyduğu düşüncelerine baktığımızda, söz konusu eserdeki fikirlere muhalif bir yaklaşım içerisinde olduğunu görürüz (Demir 42). Aynı

eserin daha sonraki çevirilerinde de kaynak kültür ürününden çok haz edilmediği, buna rağmen yapılan çevirilerin de bu yaklaşımın sonuçları şeklinde ortaya çıktığı görülür. Bu tutumun etkisinde kalan Micromegas'ın aslındaki fikirlerin orijinalitesi, çevirilerinde korunmamış ya da korunamamıştır. Devrimci bir kişiliğe sahip Voltaire, o dönemin Fransa'sında yaptığı etkiyi Türk toplumunda ortaya çıkan çevirileriyle gösterememiştir. Voltaire, aydınlanmanın felsefesindeki din ve bilim ayrılığını savunmasına karşın, o dönemdeki Osmanlı çevirmen ve yazarları genel olarak bunun tam tersinin arkasında durarak bu laik anlayışa karşı çıkmışlardır (45). Bu anlatımlar anlaşılacağı gibi Ahmet Vefik Paşa'nın çevirisi, dil olarak Türkçeden uzaktır. Bu eseri çoğunluğu Türkçe konuşan bir halka düşüncelerin anlaşılması bağlamında kolaylıkla katkı sağlayacağını düşünmek yerinde olmaz. Eser halkın anlayacağı biçimde yazılmış olsa dahi yine geleneksel düşünce yapısında olacağından çevirinin işlevselliği azalacaktır. Zeminin hazır olmamasından kastımız da budur. Osmanlı düşünce olarak henüz din ile devletin ayrı olduğu bir idare tasavvur edemiyordu. Böyle düşünenlerin çoğunluğu oluşturması Osmanlı'nın devlet idaresinde din mefhumunun etkili olmasından şikâyetçi olmadıklarını gösterir. Eğer böyle bir durum mevcut olsaydı Voltaire'in fikirlerinin kabul etmeleri bu kadar sürüncemede kalmazdı.

Çeviri hareketi, yine de Batı dünyasıyla bir etkileşim meydana getirmeye başlamıştır. En azından Batıyı anlama yolunda bir adım atılmış sayılır. Bu çalışmalar süre giderken Batıcılık karşısında duran daha etkili bir kitlenin var oluşu, bu hareketin ilerleyip gelişmesini yavaşlatmış ve önünde ketler oluşturmuştur. Yine de engellenmeye çalışılan bu çarpınışlar, Cumhuriyet Dönemindeki çeviri ateşinin habercisi olan kıvılcımların yerine geçmesi hasebiyle oldukça önemlidir. İşte bu çabalar sonucu ortaya çıkan eserlerden biri de Terceme-i Telemak'tır. Aşağıda anlatılacağı üzere eser, Türk edebiyatında bazı yeni gelişmelere sebep olmuştur. Eserin kaynak kültürdekinden farklı bir biçimde ortaya çıkması da Osmanlı'nın kültür değerlerini hangi açılardan ele aldığını görmek açısından önemlidir.

Yusuf Kamil Paşa'nın Terceme-i Telemak'ı, Türk öykü ve romanlarında Avrupai tarzın etkilerinin görülmesine neden olmuştur. Terceme-i Telemak, Türk edebiyatında roman türünde görülen ilk eserdir. Fenelon'dan çevrilen bu eserde kullanılan dil yabancı sözcükler ve söz oyunları açısından zengindir. Her ne kadar Türk edebiyatında ilk roman olma niteliğinde olsa da çevirmen, eseri romandan ziyade bir "ahlak kitabı" olarak görmüştür. Eserde tasavvufi taraflar dahi bulunmaya çalışılmış ve eserin bir aşk hikâyesinden çok aslında halk iradesi ile ilgili bir bilgi kitabı olduğu yönünde fikirler ortaya atılmıştır. Bu çeviri eserin başka bir özelliği de aslının bir özeti mahiyetinde olmasıdır (Kudret 21). Görüldüğü gibi o dönemde Türk edebiyatına Batı etkisi ile yeni bir tür kazandıran Terceme-i Telemak'ta bile yerel kültüre göre bazı değişiklikler yapılmıştır. Micromegas gibi yabancından gelen bu yapıt da yerel kültüre uydurulmaya çalışılmıştır. Türk kültürünün bunlardan hiç etkilenmediğini öne sürmek doğru olmayabilir. Netice itibarı ile yapıt Avrupa kültürüne aittir ve Türk edebiyatında daha önce var olmayan roman türünün yer etmesine sebep olmuştur. Ancak bu eserin edebiyatta yaptığı gibi zamanın Türk düşüncesi üzerinde de etkili bir değişikliğe neden olduğunu söylemek zor.

Tanzimat'ın ilanı ve sonrası dönemde gerçekleştirilen çeviri hareketi neticesinde Batı edebiyatından eserler tercüme edilmiş ve roman türleri Türk edebiyatında yerini almıştır (24). Bu bakımdan Tanzimat dönemindeki çeviriler özellikle Türk edebiyatının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde Türk edebiyatı Fransız edebiyatından etkilenmiştir. Fransız edebiyatından yapılan çeviriler, yerli edebiyatı şekillendiren bir güç olarak öne çıkmıştır. Fransız edebiyatından yapılan üç çeviri bu bakımdan oldukça önemlidir. Bunlar Şinasi'nin Tercüme-i Manzumes'si, Münif Paşa'nın Muhaverat-ı Hikemiye'si diğeri de yukarıda bahsettiğimiz Terceme-i Telemak'tır. Saliha Paker, *Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Seçmeler* adlı makalesinde bu eserleri Even Zohar'ın çoğul dizge kuramı açısından inceler (31-32). Bu makalede özetle söz konusu üç çevirinin değişik açılardan yenilikçi özellikler gösterdiği vurgulanmıştır. İçerik, dil, üslup gibi

noktalarda ortaya çıkan bu yenilikçi tutumun Türkçenin gelişimine katkı sağladığı da dikkat çekilen hususlar arasındadır.

Bu dönemde çevirilere olan ilginin artması, çevirinin erek kültür okuyucusu için yapılmasına neden olmuştur. Yenilikçi çevirmenlerin yanı sıra bu fikri benimsemeyip, çeviriyi tamamen erek kültüre göre şekillendiren çevirmenler de mevcut bulunmuştur. Bunlardan Ahmed Mithat, yabancı eserlerden yapılan sözcüğü sözcüğüne çevirinin Türkçenin yapısına uygun düşmeyeceğini savunmuştur. Bu yüzden yaptığı çeviriler de yerli yazın eserlerine çok benzemektedir (Paker 35). Bunun yanında Ahmet Mithat'ın kendi yazmış olduğu *Felâtn Bey ile Rakım Efendi* romanında Rakım Efendi, kendini geliştirmiş ve Avrupai değerleri kendisinde barındıran eğitilmiş bir karakterdir. Eğitimi sayesinde birçok iş imkanı bulan karakter, aynı zamanda eğitimin önemine de işaret etmektedir (Evin 115). Denilebilir ki Tanzimat döneminde yürütülen çeviri hareketi, bünyesinde farklı yaklaşımları barındırmıştır. Bu harekette hem kaynak kültüre dönük, yenilikçi kesim hem de amaç kültüre yönelik yaklaşımlar söz konusudur. Tanzimat döneminde Batıcılık fikrinin de etkisiyle Avrupa dillerinden çevirisi yapılan eserlerin, bir an önce Türk kültürüne kazandırılmak istenmesinden dolayı çevirilerin daha çok erek kültüre yönelik olanlarının kabul görmesi, dile ve kültüre yenilik getirmeyi amaçlayan hareket sonucu çıkan çeviri eserlerin yayılmasını yavaşlatmıştır. Bu açıdan edebiyat bakımından gerçekten kayda değer ilerlemenin olduğu Tanzimat döneminde çevirinin etkisi biraz daha az hissedilir. Aslında demek istediğimiz, edebiyat alanında farklı türlerin ortaya çıkmasında çeviri etkin bir kanal olsa da Türk yazımına giren yeni eserler, kısıtlamalarla karşılaştığı için yukarıda değindiğimiz içerik, dil, üslup gibi hususlarda da sınırlı kalmıştır. Çeviri yaklaşımlarının belirlenmesinde bu hususların dikkate alınması yardımcı olabilir. Bundan dolayı fikir açısından çeviri olgusunda farklı yaklaşımlar geliştirme çabalarının olduğunu ve bunların daha sonraki Cumhuriyet dönemi tercüme hareketinin bir nevi başlangıcı niteliğinde olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.

Tanzimat Dönemi'nde planlı bir çeviri çalışmasının gerekliliğine zemin hazırlayan başka bir durum da, toplumun kendisi hakkındaki düşünceleriyle oluşur. Buna özeleştiri de denebilir. Çeviri, elde edilen sonuç açısından değerlendirildiğinde yabancı bir dile ve kültüre ait eserin yerliye sunulması olarak ifade edilebilir. Tarihsel olarak baktığımızda da çeviri hareketlerinin belli bir amaca hizmet için uygulandığı görülmektedir. Bu bağlamda belli bir kültürüne ait zatlara bu kültürün ait olduğu kendi toplumlarının durumu, koşulları, gerek toplumsal, gerekse siyasi değişkenlerinden haberdar olması, tercüme hareketini yöneten ya da gerçekleştirenler tarafından anlaşılması veyahut da nasıl algılandığı; çevirinin yönünü, yöntemini, miktarını, kısacası çeviri ile ilgili bütün hususları ortaya koyması bakımından belirleyici faktörler olarak ön plana çıkar.

Romanların Terceme-i Telemak gibi bir ahlak kitabı olarak görüldüğü dönemde gelenekçi yazarlar yabancıların yazın ürünlerinin çevrilmemesi gerektiğini savunurken, Batı yanlısı olanlar da Müslüman kültürün ahlak anlayışıyla yabancı kültürlerin ahlak anlayışının farklı olduğunu, bu yüzden de çevirilerin daha çok bilim, tarih ve ahlaki konularla alakalı olanlarının tercümesinin yapılması gerektiğinden yana olmuşlardır (Kudret 24). Bu durum Azra Erhat tarafından Tanzimat döneminde çeviri alanında yapılan bir hata, bir eksiklik olarak değerlendirilir. Ona göre bu durum Batı düşüncesinin özünün kavranmasını engellemiştir (64). Bununla birlikte Tanzimat Dönemi'nde Batı'nın asıl fikir dünyasını anlamayı geciktiren yaklaşımlardan biri de daha çok Fransızcaya yönlendirilmesidir. Eserlerin genel olarak sanat değeri olmayanlarından seçilerek çevirisi yapılıyordu. Diğer Avrupa dillerinden çeviri yapılmak istendiğinde bile Fransızca bir aracı dil görevi görüyordu (Karantay 67).

Tanzimat ile başlayan yenileşme hareketi etkisini arttırarak devam etmiştir. Yapılan yenilikler dil alanında da açığa çıkar. Bu meseleyi sahiplenen kesimlerin içinde çevirmenler de bulunmaktadır. Bu bakımdan çevirmenler, Yeni edebiyatçıların etkili olduğu yukarıdaki fikirlerin benimsenmesinin ve halka

sunulmasının kullanılacak dilin alışlagelen geleneksel tarzdan ayrılmasıyla mümkün olabileceğini savunmuşlardır. Batı kültüründen eserler çevrilirken sadakat ilkesinden taviz verilmemeye çalışılmış ve bu sadakat ilkesinin sebep olabileceği erek dildeki değişikliklerin, bu dilin gelişmesine büyük katkı sağlayacağı öne sürülmüştür. Yazın alanında kullanılan dilin daha sade ve anlaşılır bir üslupla sunulması gerektiği savunulmuştur. Bu açıdan Şemsettin Sami'nin Robenson'un önsözünde sözünü ettiği konuşma dilinin kullanılması gerekliliğinin vurgulandığını görürüz (Kudret 24).

Bundan önceki yenileşme hareketlerinde olduğu gibi Yeni edebiyat akımına da sıcak bakmayan kesimler olmuştur. Gelenekçi bir toplumda yenilikçi hareketlerin karşıt tepkiler alması doğaldır. Çeviri eyleminde dil sorunun yanı sıra kültür alanında da problemler ortaya çıkmış gibi görünüyor. Bundan dolayı çevrilecek olan eserlerin Türk toplumunun ahlakına aykırı düşüncelerden olmaması yönünde fikirler ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan çeviriler tarih, bilim ve ahlak konularını işleyen eserlerden yapıyordu (25). Kaynak kültürde bu konuları barındırmayan eserlerin çevirisi yapılsa bile, erek kültürde söz konusu kalıplara uydurulmaya çalışılıyordu. Nitekim bunun örneğini daha önce Terceme-i Telemak çevirisini incelerken dile getirmiştik. Bu da çeviride kaynak metne bağlılık ilkesini yeni yeni ortaya çıkartan görüşün gelişmesini sekteye uğratarak daha geç dönemlere kalmasına neden oluyordu.

Yine de Tanzimat dönemi çevirileri Türk yazını için oldukça önemlidir. Bu dönemde Batı edebiyatından yapılan birçok çeviri eser yerli yazının roman, kısa hikâye gibi yeni türler kazanmasında etkili rol oynamıştır (Paker 39). Batılılaşma sürecindeki çabaların giderek hız kazandığı Tanzimat döneminde Batı edebiyatından etkilenilerek, Türk edebiyatında birçok yeni eser üretilmiştir. Ancak bunlar yukarıda değindiğimiz gibi edebiyattaki düşüncelerin ifade şekilleri açısından etkili olmuştur. Sözelimi Türk yazınında daha önce bulunmayan roman türü Terceme-i Telemak ile tanınmıştır. Daha sonra ise yerli yazarların bunu örnek almasıyla bu türde birçok eser ortaya çıkarılmıştır. Görüldüğü gibi edebiyat alanında Batılılaşma daha çok şekilsel olarak benimsenmiştir. Bunun yanında fikri yönde bazı kazanımlar elde edilmeye

çalışılsa da dönemin kültürel yapısı buna izin vermemiş ve fikir boyutundaki etkileşimi sağlayan, bu potansiyel harekete ön ayak olacak bir şahısın da bulunmayışı, Batılılaşmanın dar alanda etkisini göstermesine sebep olmuştur. Yazın alanındaki bu etkileşimin başlatıcısının da çeviri eylemi olduğunu düşünersek, çeviri Türk edebiyatında sadece yeni türlerin keşfedilmesini sağlamıştır. Yani edebiyatta yeni bir oluşumun ortaya çıkarılması için çeviri sonucu ortaya çıkan yapıtlar, birer model niteliğindedir. Bu da daha önce sözünü ettiğimiz gibi fikri alandan çok, şekli olarak Türk yazınına etki etmiştir.

3. 1. 3. Abdülhamit Dönemi'nin Dil Anlayışında Batıcılığın Etkisi

Tanzimat'ın devamında çeviriye yaklaşımları etkileyen Batılılaşma kavramı, anlamı Osmanlıda ilk olarak ortaya çıktığı dönemden itibaren giderek değişik şekillerde algılanmaya başlanmıştır. Bunun en belirgin olduğu dönem II. Abdülhamit dönemidir. O zamana kadar siyasi açıdan değerlendirilen Batı mefhumu, Abdülhamit rejiminin siyasi konulardan çok kültürel konulara eğilmesiyle devletin gözetiminden çıkmıştır. Ancak bu durum Batılılaşma fikrinin etkisini yitirdiği anlamına gelmediği gibi bu meselenin alakadarları bakımından el değiştirmiş olduğu göstergesiydi (Berkes 251). Abdülhamit'in siyasi ve kültürel konuları birbirinden ayırması Batıcılığın arttığını ve Batı'ya karşı duyulan kaygıyı ortaya koymaktadır (Evin 103). O dönemde Batı'nın Aydınlanma Çağındaki ürünlerinin etkisini Osmanlıda görmek mümkündür. Batıdaki Aydınlanma Hareketinin temelinde olan düşünce insanların inançları ile bilim arasındaki tutarsızlıkları fark etmesinden sonra doğmuştur (Buhr, Schroeder ve Barck 56). Abdülhamit Dönemi ise Batı'nın bu tutumundan dolayı her alandaki getirilerine tedbirli yaklaşıyordu (Evin 103). Böylece Batı, bilim ve fikir alanında gösterdiği gelişimlerle bu çelişen olgulardan din kavramını arka plana atmış oluyordu. Din olgusunu diri tutmaya çalışan Abdülhamit yönetiminin bu yüzden eleştirilere maruz kalması Batı etkisinin toplumda sürdüğünün göstergesidir.

Bu rejimin belirleyici özelliklerinden biri de Arapça diline önem verilmesi olmuştur. Abdülhamit yönetimindeki İslamcılar, bu dile sahip olduğu dini mirastan dolayı saygı duyuyorlardı ve o dönemde yukarıda bahsettiğimiz Batı etkisine bağlı ortaya çıkan aydınlanmanın etkisi olarak değerlendirebileceğimiz din olgusuna karşı geliştirilen olumsuz düşünceler bu dönemdeki bazı batıcı aydınlar tarafından dile getiriliyordu. Özellikle Arapça bu oluşumdan nasibini alıyordu. Bu konuda söz konusu aydınlardan biri de Hüseyin Cahit'tir. Cahit, Arapça ve Farsça dillerine olan isteksizliğinden söz ederken, Fransızca'yı da karşıt tepki geliştirerek övüyor, Fransız dili ve kültürünün kendisini aydınlattığını savunuyordu (Berkes 252). Abdülhamit Dönemi'nde Türkçe kitaplara konulan sansürler, Fransızcaya meyledilmesine sebep olmuştur. Türkçesi okunmayan kitapların Fransızcası rahatlıkla okunabiliyordu. Çünkü Avrupa devletleri Osmanlı topraklarında bağımsız postaneler kurmuştu ve bu postaneler bağımsız işlemekteydi. İlk Türk kadın romancısı Fatma Aliye, Osmanlıca-Türkçe kitapları okumanın o kadar kolay olmadığını ve anlamak için çoğunlukla sözlüğe başvurmak gerektiğini belirtmiştir. Oysaki Fransızcanın Arapça ve Farsçayla yarışır duruma geldiği Abdülhamit Dönemi'nde Fransızca kitapları anlamak daha kolay geliyordu (Evin 175-176). Türkçe kitapların yerine Fransızca kaynaklarının kolaylıkla elde edilerek okunmasının çeviri eylemini azalttığı düşünülebilir. Öyle ki artık erek dile gerek kalmadan doğrudan kaynak dile gidilerek Batı kültürü öğrenilmeye çalışılmıştır.

Abdülhamit zamanındaki güçlü Fransız kültürünün etkileri bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yetişen Halid Ziya, Ahmet Mithat gibi ünlü Türk romancılarının eserlerinde Fransız kültürünün etkilerini görmek mümkündür. Bu dönemdeki yazarlar genel olarak Avrupa tarzını örnek almışlardır ve romanlarında da bunun izlerini görülebilir. Bununla birlikte Türk kültürü ile Fransız kültürünü sentez yaparak yapıtlarına taşıyan ve Fransız yazınının bilgisine vakıf olan bir yazar olarak Halid Ziya, Batı'nın edebi tarzını bir bütün olarak alarak, bunu kendi yazdığı romanlarda Türk kültürüne uyarlamıştır. Zamanındaki diğer edebiyatçılar gibi amacı Türk yazını, özellikle nesir alanında geliştirmek olan Halid Ziya Avrupa

dillerinden önemli eserlerin tercüme edilmesini gerekli görüyordu (Evin 185). Görülüyor ki Abdülhamit Dönemi'nin Türkçe-Osmanlıca dil alanında sergilediği kısıtlayıcı tutuma rağmen Batı'nın idrak edilmesinde tercümenin önemi vurgulanmıştır. Yukarıda değindiğimiz gibi Türkçe yazıların okunmasındaki güçlükten dolayı tercüme hareketi, lüzumu görülmeyen bir eylem olarak algılanmış olabilir. O dönemdeki Fransızcanın popülerliği de bu görüşü desteklemiş olabilir. Ancak Fransızca ne kadar yabancı dil öğreniminde ilk sırada yer alsada halk da hesaba katıldığı takdirde bu dili bilenlerin sayıca azlığı ortaya çıkmış olacak ve bu da Batı'nın bu dille Türk kültürüne olan etkisi de kısıtlı kalacaktır. Bunun yanında Batı'nın sadece Fransızca dilinden müteşekkil olmadığı da düşünülmelidir.

Bu açılardan Abdülhamit döneminde yüzünü Batıya dönenlerde yaşadıkları kültüre bir aidiyet hissi mevcut olmadığı söylenebilir. Çağa ayak uydurmak isteyen Batıcıların dikkat çekici özelliği ise Avrupa ideolojilerini kendilerine göre uyarlayarak başka ideolojiler geliştirmeleriydi. Bunlardan biri de 1896'dan sonra ortaya çıkan Yeni Edebiyat akımıdır (Berkes 252). Bu akımın yazarları Avrupa eserlerini okuyup, fikirlerine vakıf oldukları halde kendi eserlerinde bunları yansıtmamaktaydılar. İçinde buldukları yaşam biçiminden daha iyi bir yaşamı hayal ettikleri halde Batının önde gelen büyük yazarları Stendhal, Balzac, Flaubert gibi Avrupa'nın sorunlu yönünü ortaya koyan yazarlardan uzaklaşmaları ve daha az nitelikli yazarlara yönelmeleri bu yüzdendir.

3. 1. 4. Çeviri ile Batıcılık Arayışı

Zamanın Avrupa'sı ve Osmanlısı birbirinden birçok yönden farklılıklar gösteriyordu. Avrupa'dan alınmaya çalışılan yöntemler Osmanlıya uydurulamıyordu. Ancak medeni hayata ulaşma özlemi aydınları bu konuda üstün olan Avrupa'ya yönlendiriyordu. Batı'nın kültürü, yöntemleri, düşünceleri birebir uygulanamasa da, bu fikirlere zıt da olsa bunlardan Osmanlı Devleti'ne daha uygun olan fikirler çıkartılmaya çalışılıyor ve Osmanlıdaki yenileşme hareketinin gerçekleştirilmesinde

bunlardan yararlanılıyordu. Örneğin; daha refah bir yaşayışın peşinde olan Yeni Edebiyatçılar, Avrupa'daki "toplum" olgusuna karşı kendi ülkelerindeki çalışmalarında "birey"i ön plana çıkartıyorlardı (Berkes 253).

Aslına bakıldığında basitçe başka bir kültürde oluşan kaynak metni yerli kültürde yeniden ortaya koymak olarak tanımlayabileceğimiz çeviri eyleminin etkisinin bu kadarla sınırlı olması, biraz da yukarıda bahsettiğimiz çeviriye ön ayak olacak, onu yönlendirecek bir gücün eksikliğinden ya da yetersizliğinden kaynaklanır. Çeviri tarihi alanında yazdığı "Kapılar" adlı kitabında Şehnaz Tahir Gürçağlar, buna 'özne' demiştir. Gürçağlar, çeviri eylemindeki bu 'özne'den kastın her zaman çevirmen olmadığını, çeviri metnin üretimiyle doğrudan ilişkisi bulunmayan ancak çeviri eylemini etkileyen güçlerin de özne olabileceğini dile getirmiştir (43). İşte sistemli olan her eylemde var olan bu etken Cumhuriyet öncesi çeviri hareketlerinde mevcut değildir. Bu hedeflenen Batılılaşmada çeviri eylemlerinin neden tam anlamıyla başarılı olamadıklarının göstergelerinden biridir. Bu bağlamda Türk çeviri tarihinde en nüfuzlu özne olan Hasan Ali Yücel dönemine kadar çeviri hareketi planlı, programlı bir sisteme oturtulamamıştır. Ancak Yücel dönemine geçmeden önce Cumhuriyetin rejim olarak ortaya çıkışından Yücel'in önderliğini yaptığı çeviri hareketinin başlangıç tarihi sayılan 1940 yılına kadar olan çeviri eylemlerini ve bu eylemi etkileyen faktörleri incelemek, aradaki farkın ayırımına varmakta yararlı olacaktır.

Toplum düzenini sağlamada yapılacak olan çalışmaları başlatmak için kurulan TBMM'nin faaliyetleri, 1920'ye kadar bu şekilde devam eden çeviri etkinliğini de kapsadı. Nitekim TBMM Ankara'da 'Maarif Vekâleti' adında eğitim işlerine bakan bir kurum oluşturmuştu. Bunun yanında bir de Osmanlıya bağlı 'Maarif-i Umumiye Nezareti' vardı (Kayaoğlu 196). Ankara'da kurulan Maarif Vekâleti daha çok pratiğe yönelik ilim işleriyle iştigal etmekteydi. Bu teşkilatın başına getirilen Dr. Rıza Nur işlerin yürütülmesinde birçok sıkıntı yaşadıklarını ifade etmiştir. Çekilen zahmetlerin karşılığında elde edilen kazancın yetersiz olduğu kanısındadır (198). Burada kazanç

bakımından sözü edilen yetersizlik maddi değil, uğraşların amaç gerçekleştirilmede yetersiz olduğu yönündedir.

Nur'un bu kanısını doğrular nitelikte gelişmelerin yaşandığını görmekteyiz. 1921'de başkanlığında Samih Rıfat'ın bulunduğu Maarif Vekâletine bağlı Telif ve Tercüme Encümeni kurulmuştur. Bu encümenin de diğer tercüme oluşumları gibi amacı, Türk eğitiminin gelişmesine katkıda bulunmaktır. Atatürk daha Cumhuriyeti ilan etmeden önce bir konuşmasında "Telif ve tercüme işleri hakimiyet-i milliyenin ve milli harsın en mühim vasıta-ı intişarıdır" diyerek çevirinin önemine işaret etmiştir (Gürçağlar 2005, 68).

Samih Rıfat'tan sonra başkanlığı Akçuraoğlu Yusuf Bey almıştır. Samih Rıfat zamanında çevirisine başlanan "Camiüttevarih'e Medhal" adlı esere bu dönemde de devam edilmiştir (Kayaoğlu 204). Akçuraoğlu Yusuf Bey döneminde bu devam çevirisinden başka çeviri yapıldığına dair bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu bağlamda Akçuraoğlu Yusuf Bey zamanındaki Telif ve Tercüme Encümeni'nin çok verimli olduğu söylenemez.

1922 yılında Telif ve Tercüme Heyeti eser seçimini bazı kıstaslara dayandırmıştır. Bunlardan biri de "İslami esaslarla alay etmek veya onları küçük göstermek maksadıyla yazılan ahlak ve genel adaba muhalif bulunan eserlerin" kabul edilmemesidir (208). Bu zamanda dahi çeviri eylemlerini kısıtlayıcı bazı etkilerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu durum, yönetim biçimini değiştirme arifesinde olan bir millete ait bir kültürde tedbirli ilerleme gayretleri olarak yorumlanabilir.

Telif ve Tercüme Heyeti'nin başkanlığına daha sonra yeniden geçen Samih Rıfat Türk dili ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Bu dönemde Rıfat, bütün dillerin Türkçeden ortaya çıktığına dair bir iddia öne sürmüştür. Bu düşünce büyük oranda kabul görmüş ve eserin yayınlanması gerektiği düşünülmekle kalmamış ayrıca bunun bazı Batı dillerine çevirisi de uygun görülmüştür (212).

Telif ve Tercüme Heyeti bir yandan çalışmalarını sürdürürken diğer taraftan da milli mücadele devam etmekteydi. 1923'e kadar bu heyet ancak bir ya da iki kitap ortaya koyabilmiştir. Tercüme edilen eserler ise Türk tarihi ile ilgili olanlarından seçilmiştir. Heyetin tercümesine karar verdiği eserlerin içinde Tarih-i Cihanküşa, Divan-ı Lügati't-Türk ve İbn-i Muhenna Lugatı vardır (216). Denilebilir ki çeviri hareketi, toplumdaki eşzamanlı olan olaylardan etkilenmektedir. Kurtuluşun milletçe gerçekleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde çeviri eserler de milli değerlerden seçilmiştir. Bu yapıtların Türk tarihinden seçilmesi de çevirinin toplumsal ve siyasal olayların etkisinde kaldığına dair bir göstergedir. Bununla birlikte başından beri bahsetmekte olduğumuz Batıcılığın etkisinin olduğu da söylenebilir. Bu dönemde aşağıda bağlantısını kuracağımız gibi ülkenin durumunu eskiden olduğu gibi güçlü kılmak amaçtı. Batıdaki ülkelere bakıldığında bu amaçlarını eski değerlere dönmekle sağlayabildikleri görülmekteydi. Yeni oluşmaya başlayan Türk devletinin de kendi tarihinin güçlü zamanlarının temelini oluşturan eserlere bu yüzden dönmüş olabileceği kanısı akla yatkın gelmektedir.

Batı dünyasının uyanışında geriye dönük yaptığı çalışmaların etkisi vardır. Batı kültürünün temelinde var olan Hümanizma olgusunun yeniden filizlendirilmeye çalışılması, Ortaçağın sonlarına doğru yenileşme ya da *eskinin üzerine yeniden dirilme* hareketinin başlamasında büyük rol oynamıştır. Ve bu yenileşme hareketinin temelini çeviriyle atmıştır (Gürsel 1983, 320). Osmanlı'daki çeviri hareketlerinin geneline baktığımızda da bu tabloya benzer ya da farklı olarak imparatorluğun kendi tarihine ait eserlerine çeviri eyleminde öncelik verdiği görülür. Benzer şekilde Batı, kültür köklerinde yer alan Hümanizma felsefesine yönelmiş ve aydınlanmanın esasını bu tarihsel olguyu yeniden ortaya çıkarmakla atmıştır. Osmanlı dönemindeki çeviri hareketlerini incelerken değindiğimiz kurtuluşun, devletin eski, güçlü günlerine geri dönmesiyle gerçekleşebileceğini savunan ve çeviri hareketini de tarihi eserlere yönlendiren görüş, ilerlemesini daha erken başlatan Batı toplumunda da aynı mantıkla ortaya çıkmıştır. Farklı olan ise her iki kültürde de çeviriyi başlatan etkenlerin başka başka olmasıdır. Batı'ya baktığımızda bu etkenin din olgusu

olduğunu, Osmanlıya baktığımızda ise tercüme hareketlerini tetikleyen asıl sebeplerin askeri alandaki başarısızlıklar olduğunu görürüz. Bundan evvel de sözünü ettiğimiz gibi özellikle II. Mahmut döneminde daha çok göze çarpmaktadır.

3. 1. 5. Milli Mücadelenin Tercüme Çalışmaları Üzerindeki Etkileri

Cumhuriyetin ilanına yakın dönemlerde ise çeviri, halkın da içinde bulunduğu bir eğitim seferberliğinde bir araç olarak ortaya çıkmıştır. 30 Ağustos 1922'den sonra Maarif Vekaleti tarafından halkı ciddi olarak okumaya sevk etmek, ilim-irfanı arttırmak maksadıyla bir genelge yayınlanmıştır (Kayaoğlu 218). Cephede savaşarak yürütülen kurtuluş mücadelesi 30 Ağustostan sonra artık eğitim, kültür ve sosyal yaşama kaydırılmıştır. Askeri alandaki bu rahatlamanın etkilerini bundan sonraki çeviri eylemlerinde de görebiliriz. Nitekim bunun belirtilerini Telif ve Tercüme Heyetinin başkanlığına gelen Ziya Gökalp'ın yaklaşımında görebiliriz.

Telif ve Tercüme Heyeti üyelerinin belli bir maaşı olmayıp, gönüllülük esasına göre çalışmaktaydılar. Bunun yanında 1923 yılında yine Maarif Vekaleti bünyesinde fakat heyetten ayrı olarak oluşturulan Telif ve Tercüme Encümeni üyelerine ise maaş bağlamıştı. Bu encümenin reisliğine getirilen Ziya Gökalp Türk tarihini ve Türkçülüğü konu alan eserler ortaya çıkarıyor, yabancı dil bilen yazarları encümene kazandırmaya çalışıyor ve dünya eserlerinin seçimi konusunda uzmanlığı olan bilirkişilerden fikir almaya çalışıyordu. Tercüme olunacak eserlerde kullanılacak olan Türkçe için de yine aynı şekilde en münasip yolu tutmaya çalışıyordu. Gökalp, eserlerin sade bir Türkçe ile sunulmasının uygunluğunu araştırıyordu (221). Askeri alandaki uğraşların sona ermesi, çeviri hareketini biraz da olsa mali açıdan da güvence altına alınmıştır. Bundan önceki çeviri çalışmaları 1923'ten itibaren hayata geçirilen maaş uygulamasının aksine ödül vaadiyle çeviri teşvik edilmeye çalışılıyordu. Görüldüğü gibi Gökalp döneminde çeviri daha bilinçli bir şekilde ele alınmıştır. Yeni kurulmuş bir ülkede esas amaç devletin ve milletin sürekliliğini sağlamak için insanlar arasındaki bağları kuvvetlendirmektir. Milliyetçilik fikri

üzerine kurulmuş olan yeni Türk devletinde de bu, Türkçülüğü esas alan eserler ortaya çıkarmakla olabilirdi. Çeviri bu yönden Ziya Gökalp zamanında diğer alanlara kaymıştır. Batıyı ileri götüren nedenlerin ilmi konulara ağırlık vermesinden kaynaklandığını savunan görüş ağır bastığından Batı'dan tercümesi yapılacak olan eserler daha çok bilimsel olanlarından seçilmiştir.

Ziya Gökalp'in yaptığı eğitim, çeviri ve dil çalışmalarında bu şekilde bir tutum sergilemesinin altında yatan neden, yukarıda değindiğimiz Avrupa ile Osmanlı arasındaki sosyokültürel ayrımlardan kaynaklanıyordu. Gökalp'e göre Batı'dan Osmanlıya lazım gelen iki şey vardı: bilim ve teknik. Diğer konularda bu iki dünya uyumsuzluk göstermektedir ona göre din ve milliyet meseleleri için Avrupa'ya başvurmak gerekmez. Bunlar zaten Türk kültüründe kayakları bulunan meselelerdir (Günyol 258). Ziya Gökalp'in Batıcılık görüşü sınırları biraz daha belirginleştirmiştir. Bu dönemde Batıcılık, belirli alanlarda temel alınmıştır. Ziya Gökalp, Batıcılık kavramını Milliyetçilik idealinden ayrı tutmuştur. Onun fikrinde Milliyetçilik daha önemli idi.

Özellikle Balkan Savaşı'ndan sonra o zamana kadar ülkeyi ferahlatmak amacıyla öne atılan birçok fikirden en baskın şekilde ortaya çıkan "milliyetçilik" akımı ile gelmiştir. İşte Osmanlının kaybettiği savaşlardan sonra kurtuluş çaresi olarak başlatılacak hareketin temel fikir taşı bu kavramın neden olduğu akım oluşturuyordu. Bu fikrin benimsenmesinde özellikle Çanakkale Savaşı önemli rol oynamaktaydı. Dönemin yazarlarından Abdülhak Hamit, uzun zamandır iyileşme yolları arayan Osmanlının milliyetçilik kavramını özellikle Batı'nın edebiyat alanındaki kültür yapıtlarından öğrendiğini dile getirirken, bu farkına varışın geç kalmışlığından yakınır (259).

3. 2. Cumhuriyet'in İlanından Sonra Çeviri

Cumhuriyetin ilanından sonra Telif ve Tercüme Heyeti'ne halkın da onayı alınarak üyeler seçilmiştir. Tercüme edilecek eserlerin içinde okullarda okutulacak ders kitaplarına da yer verilmiştir. Ayrıca çevirisi biten eserler yayınlanmadan önce heyet tarafından incelenmiştir. Fakat bundan önce eser, konunun uzmanı tarafından incelenerek görüşleri rapor halinde heyete bildirilir (Kayaoğlu 226). 15 Temmuz – 15 Ağustos 1923 tarihlerinde toplanan I. Heyet-i İlmiye'de toplumun eğitimi için gerekli olan esaslar tartışılırken tercümenin öneminden de bahsedilmiştir. Ziya Gökalp dönemini diğer tercüme dönemlerine göre biraz daha verimli yapan onun sosyoloji, tarih ve felsefe gibi alanlarda eser yayınlarken ilim adamlarının görüşlerine başvurarak işlerini yürütmesidir (223). Görüldüğü gibi ülkenin yönetim biçiminin değişmesi tercüme faaliyetlerine yansımıştır. Bu bağlamda çeviri işleri daha sistematik bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yeni kurulan Türkiye devletinde Atatürk'ün dışarıya açılma stratejisi çerçevesinde yeni atılımlar gerçekleştiriliyordu. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan Telif ve Tercüme Heyeti, ülkenin eğitim ve öğretimine katkı sağlayacak kitapları tercüme ile vazifelendirildi (Günyol 328). İşte bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti çeviri hareketinin başlamasına neden olan sebeplerden yukarıda sözünü ettiğimiz dönüm noktasını yaşıyordu. Bu açıdan Maarif Vekâleti, gazeteleri dahi amaçları doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır. Bu dönemde belli bir günde gazetelerin bir sayfası eğitim için ayrılmıştır. (Kayaoğlu 224). Eğitimin öneminin bu denli vurgulandığı bir dönemde çeviri de eğitim kapsamında değerlendirilmiş, daha önceki zamanlarda olduğu gibi eğitimin ilerlemesinde tercüme hareketinin gerekliliği ön plana çıkmıştır. Bu noktada çevirinin yönetim politikalarından ne kadar çok etkilendiğini vurgulamak gerekir. Eğitime verilen değer arttıkça çeviri eyleminin de doğru orantılı olarak önemi artmıştır.

Tevhid-i Tedrisat kanununun çıkmasıyla eğitim ve öğretimde yenilikler hedeflenmiştir. Buna göre ülkedeki okulların sayısı artırılıyor ve eğitim şekli açısından da Avrupa tarzı benimsenmeye çalışılıyordu. Bu bağlamda Kolombiya Üniversitesi profesörlerinden John Dewey Türkiye'ye davet edilmiş ve Türk eğitim öğretim sistemini inceleyerek bir değerlendirmede bulunması istenmiştir. Dewey eğitim sistemi ile ilgili görüşlerini bildirirken dolaylı olarak tercüme meselesine de değinmiştir. Örneğin; öğretmenlerin kendilerini geliştirebilmelerinde yabancı eserlerin faydalı olabileceğini dile getirmiştir. Dewey ayrıca onlara en kestirme hangi türden kaynakların yarar sağlayabileceği hakkındaki fikrini de beyan etmiştir. Ona göre Türkiye'deki öğretmenlerin istifade edebileceği eserler kuramsal konular yerine "mektepl binaları, eşya ve teçhizatı, şerait-i sıhhiye, oyun mahalleri ve oyunlar, oyun mahalleri için ucuz teçhizat, mekteplerde veya köylerde imal edilebilecek tedris ve sanat alat ve edevatı" gibi daha çok uygulamalı alana yönelik konuları içermelidir (230). Görüldüğü gibi Dewey'in saptamaları daha çok pratiğe dayanıyordu. Bir an önce istikrara kavuşmaya çalışan bir ülke için uygulamayı önemli görmüştü. Bu bakımdan Maarif Vekaleti çevrilecek yapıtların seçiminde ülkenin yararına olacakları sıralamada öne almıştı. Diğerleri ise aşağıda da belirtildiği gibi bazı sebeplerden dolayı sonraya bırakılmıştı.

Maarif Vekaleti, çevirmenleri yaptıkları çeviriye göre ücretlendiriyordu. Ortaya çıkacak eserlerden tercüme olanlarından bazılarının mali sıkıntılardan dolayı çevrilemeyeceği, içlerinden en acil faydası dokunabileceklerinin seçilmesi ve bunların ileriki senelere ertelenmesinin uygun olacağı belirtilmiştir (238). Yani toplumsal ve siyasal yaşamın yanı sıra ekonomik durumlar da çeviri edimini etkilemektedir. Çevirinin devletin politikası içinde yer alması, onun politikanın birbirine bağlı, birbiriyle ilişkili olan eylemlerden ve gelişmelerden etkilenmesine yol açıyordu.

Telif ve Tercüme Heyeti daha sonra Maarif Vekâletinin gelişmesi üzerine yerine Dil Heyeti ve Talim ve Terbiye Dairesi açılarak kapatılmıştır. Bunlardan

Talim ve Terbiye Dairesi de iki bölümden müteşekkildi. Bu bölümlerden biri Tercüme, diğeri de Neşriyat adı altında açılmıştır. Tercüme kısmındaki mütercimler başkanın ve üyelerin belirlediği eserleri olduğu gibi ya da kısaltmalar yaparak tercüme edeceklerdir (247). Telif ve Tercüme Heyeti'nin kapatılma gerekçesi olarak heyetin amacından saparak beklendiği gibi yararlar getirmediği öne sürülmüştür. Bununla birlikte Telif ve Tercüme Heyeti'nin bazı konularda hükümetle ters düştüğü de görülmektedir. Örneğin Latin alfabesinin kabul edilebilmesi Dil Heyeti'nin kurulabilmesine bağlıydı. Ancak Mustafa Kemal'in Erzurum kongresi zamanında Latin harflerinin kabul edileceğini duyurmuş olmasından sonra o dönemki Telif ve Tercüme Heyeti bu alfabenin “kabul edilemez” olduğunu savunmuştur (249).

Türk tarihinde Lale Devri'nden beri süregelen çeviri çalışmalarının bu şekilde belli bir sistematığa oturtulamadan sürüp gitmesinin, Osmanlı'nın ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kritik dönemlerin içinde olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Devlet politikalarının bir düzene sokulamamış olması bu politikaya bağlı olan çeviri etkinliklerini de etkilemiştir. Tercüme hareketi ile ilgilenen şahısların sürekli değişmesi de bunun bir sonucudur. Çeviri hareketinin başına farklı kişilerin getirilmesi ve buna bağlı olarak farklı uygulamaların söz konusu olması tercüme işinde istikrarın yakalanmasını zorlaştırmıştır. Çeviri edimini yönlendiren bu kişilere Gürçağlar'ın tanımladığı gibi “özne” diyebiliriz. Çeviride bu özne kavramı özellikle 1938'den sonra Hasan Ali Yücel'in Maarif Vekili olmasıyla birlikte ağırlığını hissettirmeye başlamıştır.

Hasan Ali Yücel'in bundan sonra da değinecek olduğumuz 1939'da topladığı Neşriyat Kongresinde sunulan rapor sistemli bir tercümenin ne kadar gerekli görüldüğü konusunda oldukça önemlidir. Rapordaki bu görüşleri de planlı ve düzenli bir tercüme hareketinin tetikleyicileri olarak ele almak mümkündür. Buna göre raporda o zamanki tercüme faaliyetlerinin yürütüldüğü sistem de eleştirilir. Rapora göre bu sistem “perişan” bir vaziyettedir (Gürçağlar 51). İşte çeviri etkinlikleri, tabiri caizse 1940'lı yıllarda en parlak dönemlerini Hasan Ali Yücel ile yaşamıştır.

3. 2. 1. Hasan Ali Yücel ve Çeviri Çalışmaları

Çalışmamızın bu bölümüne kadar yeni bir devletin kurulma sürecini atlatırken çeviri eyleminin bu geçiş döneminden nasıl etkilendiğini ortaya koymaya çalıştık. Bundan sonra ise bir kısmını bir önceki başlığın altında ele almış olduğumuz çeviri hareketlerinin Hasan Ali Yücel dönemini ele almaya çalışacağız.

Bundan önceki çeviriyi yönlendiren zihniyetlerin Batı'nın belli taraflarına odaklandıkları görülür. Bu, neredeyse Lale Devri'nden beri böyle olagelmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra bile Ziya Gökalp, Batı'yı bilim ve teknik yönleriyle benimsemeyi yeğlemiştir. Bu bakımdan Hasan Ali Yücel zamanına kadar Batılılaşmayı kültürel bir değişim süreci, bir düşünce biçimi şeklinde ele alan olmamıştır. Dolayısıyla Yücel, çeviriye kültürel bir olgu olarak bakmış, meseleyi de her yönü ile ele almıştır. "Uygarlık, bir bütündür" derken de buna vurgu yapmıştır (Coşkun 80). Yücel'in bizzat kendisi bu noktayı bir konuşmasında şu sözlerle vurgulamaktadır:

Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve âlemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyet, bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor (Özgü 176).

Hasan Ali Yücel'in 2 Mayıs 1939'da Neşriyat Kongresi'nin açılışında yaptığı konuşmada sarf ettiği bu sözler o zamana kadarki en etkili çeviri hareketinin başlamasına vesile olan sebeplerin bir özeti niteliğindedir (Kayaoğlu 281). Yücel'in olaya bu noktadan bakabilmesi almış olduğu felsefe eğitiminden kaynaklanmaktadır. Yani bu, Hasan Ali Yücel'e özgü bir durumdur. Daha önce çevirinin doğrudan çeviri işini yapan kimseler dışındaki şahıslar tarafından da yönetilebileceğine değinmiş ve

buna “özne” demiştik. Yücel’i bir birey, bir “özne” olarak diğer öznelere farklı yapan özellikleri vardır. Yaşam tarzı, aldığı eğitim vs. çeviri hareketinde takip ettiği metotlarda belirleyici olmuştur.

Babası ve ailesi Mevlevilik tarikatına mensup olan Hasan Ali Yücel’in siyasete ilgi duymasında Mevlevilik tarikatının siyasetle olan bağlantısı önemli rol oynar (Gürçağlar 50). Hasan Ali’nin yetiştiği ortama Mevlevi kültürü, dini kurallar ağırlığını koymaktaydı (Çıkar 20). Cumhuriyetin laik bakış açısıyla uyum sağlamıyor gibi görünen bu durum aslında Osmanlı’dan Cumhuriyete geçiş döneminin doğal bir evresi olarak görülebilir. Nitekim siyasette etkin bir rol oynayan Hasan Ali’nin profiline bakıldığında da bu durumun etkisi görülebilir. Var olan bu duruma Doğu-Batı ilişkisi olarak bakıldığında Hasan Ali Yücel’in bu ikisinin sentezini en iyi yapanlardan biri olarak görmek mümkündür (Gürçağlar 2005, 54). O halde Yücel’in farkını ve başarısını ortaya koyan da onun her iki kültüre de vakıf olan birisi olarak bunları münasip bir şekilde birleştirmesidir.

Yücel’in tercüme hakkındaki yukarıdaki düşüncesinin oluşmasında Doğu ve Batı kültürlerini iyi bilmesi önemli rol oynamıştır. Yücel, gerek Doğu gerekse Batı kültürüne ait klasik eserlere ayrı bir önem veriyordu. Çünkü ona göre aydınlanmanın en temel koşulu evrensellikti. Daha sonra da değineceğimiz gibi Yücel’in tercüme etkinliğinde dünya klasiklerinin çevirisine öncelik vermesinin gayesi budur (Coşkun 139). Yücel’e göre yeni kurulan Türkiye ile ilgili bir gerçek vardır. O da ülkenin Osmanlıdan kalan kültür biriminin yetersiz oluşudur. Bu yüzden bu yetersizlik Doğu ve Batı kültürlerinden takviyeler yapılarak giderilebilir.

Hasan Ali Yücel, Tercüme dergisinin “Yunan Özel Sayısı”nın önsözüne yazdığı yazıda ulaşmaya çalıştıkları medeniyet olan Yunan kültürünün özünün hümanizm düşüncesi olduğunu, bu yüzden hümanizmi anlamadan medeni olunamayacağını, İslam kültürünün dahi bu felsefenin doğduğu kültürden etkilendiğini ve mensubu oldukları İslam kültürünün hümanizm düşüncesi üzerine

kurulu olduğunu dile getirir (Özgü 178). Önsözde de değindiği gibi Yücel, Doğu ve Batı medeniyetlerini birbirinden ayrı tutmamakta, aslında her ikisinin de Yunan kültürünün özü ile bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Çeviri hareketinin çıkış noktasını da bu fikir oluşturmaktadır.

3. 2. 2. I. Türk Neşriyat Kongresi

1926'da Telif ve Tercüme Heyeti'nin kaldırılmasından sonra çeviri işleri üniversite öğrencileri ve üniversitede kurulan Tercüme Bürosu tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. (Kayaoğlu 278). Bu durum 1940'ta İnönü hükümeti dönemine kadar devam etmiştir. Bu dönemde tercüme faaliyetleri daha sistemli hale getirilmiştir. 1939'da ise bu kapsamlı çalışmaların temelini oluşturması bakımından Birinci Türk Neşriyat Kongresi büyük önem taşımaktadır. Bu toplantıda tercüme ile ilgili bazı görüşler dile getirilmiştir (281). Çeviri hareketi ile ilintili olarak Türk dilinin zenginleştirilmesi ve Batı kültürünün Türk kültürüne aktararak eğitime katkı sağlaması bu kongrede tercüme yüklenen işlevlerdir. Birinci Neşriyat Kongresinin Tercüme İşleri Encümeni'ne ait raporunda çevirinin "dünyanın köklü uygarlıklarının en önemli yapıtlarını dilimize kazandırarak kültürümüzü bu kültürlerle yaklaştırması öngörülüyordu" (Gürçağlar 51). Maarif Vekili olarak Hasan Ali Yücel'in eğitim ve çeviri hareketini birbirini destekleyen eylemler olarak görmesinden dolayı okullardaki öğrencilere tercüme edilen klasik eserlerin tanıtılması gerektiği ve bunun için de bu yapıtların yayılması gerektiği savı, Birinci Türk Neşriyat Kongresi'nin temel yapı taşı oluşturmuştur (Gürçağlar 2005, 69). Yücel, Maarif Vekili olduğunda eğitim ile ilgili görüşü, bu mefhumun kültürden ayrı tutulamayacağı yönündeydi. Yayın faaliyetlerine verdiği önem ve çeviriyi eğitim çatısı altında tasarlaması bu görüşünden kaynaklanır. Bu bağlamda gerçekleştirdiği işler, Türk kültürüne yeni bir boyut kazandırmıştır (61).

Kongrede yedi encümeden biri olarak Tercüme İşleri Encümeni oluşturulmuştur. Kongre boyunca bu encümende çeviri işlerinin yürütülmesine

ilişkin bazı kararlar alınmıştır. Alınan kararlar bünyesinde tercüme edilecek eserlerin seçimi, tercüme eserlerin yayınlanması, Tercüme Bürosunun kurulması, var olan sözlüklerin yetersiz olmasından dolayı yeni bir sözlük oluşturulması ve bu tercüme faaliyetlerinde yol gösterici bir kaynak mahiyetinde bir Tercüme Dergisinin yayınlanması gibi konular açıklığa kavuşturulmuştur (Kayaoğlu 283). Ayrıca tercüme faaliyetlerinin özel yayınevleri tarafından teşvik edilmesi gayesiyle bu yayınevlerine devletin mali açıdan destek vermesi hususunda öneriler getirilmiştir (Karantay 68). Kongrede sunulan önerilerle çeviri eyleminin yaygınlaştırılmak istendiğini görmekteyiz.

3. 2. 3. Tercüme Bürosu

I. Neşriyat Kongresi'nde alınan kararlar gereğince kurulan Tercüme Bürosu'nun kuruluş amacı, Batı'yı mümkün olduğunca kısa sürede Türk kültürüne tanıtmaktı. Bu yüzden bu kurum, ülkedeki çeviri hareketini hızlandırması ve kalitesinin artırılması bakımından önemli görülmekte idi (Karantay 52). Büro, aslında Tanzimat döneminden beri gerekliliğinin çeşitli şekillerde ortaya konulduğu bir kurumdu (Gürçağlar 67). Tanzimat dönemine baktığımızda da çeviri eylemlerinin amacının Batılı kaynaklardan yararlanmak olduğunu görürüz. 1940'lara kadar yürütülen çeviri çalışmalarının başarısızlığı iki nedene bağlanıyordu. Birincisi çevirinin belli bir organizeleşmeden çok kişisel çabalarla yürütülmeye çalışılması, ikinci olarak ise eser seçiminde yapılan hatalardır. Hasan Ali'ye göre ise bunun nedeni, dünyadaki insanların değer bakımından hemfikir oldukları dünya klasiklerinin çevirilerinin sallantıda kalmasıdır. İşte Tercüme bürosu da bu iki olumsuzluğu bertaraf etmek için kurulmuş bir kurumdur (Kayaoğlu 298).

Tercüme Bürosunun ilk basımında öncelikli çevrilen eserlerin hepsi klasik değildir. Ayrıca "dil yönünden bozuk ve aslına sadık olmayan ifadeler" kullanılmıştır (Kayaoğlu 307). Büronun çalışmalarını değerlendiren Melahat Özgü, büronun çıkardığı ilk çevirilere sözcükler, cümleler eklenip çıkarıldığını, şiirlerin dizelerinin

birleştirildiğini, kıtalarının yerlerinin değiştirildiğini ifade etmiştir (Karantay 72). Bununla birlikte Tercüme Bürosu'nun çevirilerini önceye koyduğu eserler daha çok Yunan ve Latin kültürüne aittir. Bu da Hümanizm felsefesinin tercüme yoluyla Türk kültürüne aşılacak istenmesinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Yücel, çeviri kitaplara yazdığı önsözde de Hümanizm felsefesine değinir. Ona göre bu düşünce biçimi edebiyat eserleriyle benimsenebilir. Bu yüzden de bu felsefenin barındırıldığı yabancı yapıtların Türk kültürüne kazandırılması, tercüme faaliyetlerinin gayesidir (Gürçağlar 71-72). Yine de büronun ortaya çıkardığı çalışmaların niteliği bize kaynak kültürün Türk kültürüne girerken değişikliklere uğradığını göstermektedir. Bu durum da devletin genel amaçlarının tercüme faaliyetleri üzerindeki etkisiyle açıklanabilir.

Hasan Ali Yücel'in yaptığı çalışmalarının dil ile ilişkili olduğunu görürüz (Çıkar 60). Yücel, dil hususunda özel bir hassasiyet gösteriyordu. Kültürün temelini dilin oluşturduğunu, dile yapılacak hizmetlerin kültüre de etkisinin olacağını düşünüyordu (102). Başlattığı tercüme hareketinin ana gayelerinden birini de Türk dilinin geliştirilmesi oluşturuyordu. Tercüme Encümeni, çeviri hareketini hem medeni dünyanın fikirlerini Türk kültürüne kazandırmak olarak görüyor hem de çevrilen eserler sayesinde Türk dilinin de büyük yarar elde edeceği beklentisi içerisinde bulunuyordu. Tercüme işlerinin belli bir plan çerçevesinde yürütülmesi hususuna dikkat çekilmiş ve çevrilecek eserlerin bulunduğu listeye bir sınırlama getirilmemiştir. Bununla birlikte bu eserler içinde özellikle hümanist yaklaşımın izlerini taşıyanlara önem verilmesi gerektiği öne sürülmüştür. Çeviri faaliyetlerini verimli kılmak amacı ile ortaya atılan bu tedbirlerin içinde özellikle lügat ile ilgili kısmı önemlidir. Encümene göre lügat aslında tercüme eyleminden sonra işe yarayan bir araçtır. Bu yüzden teşkil edilecek büroya lügat çalışmaları konusunda da görev düşeceği belirtilmiştir (Kayaoğlu 285). Bu bağlamda Tercüme Encümenin lügat diye tabir ettiği sözlük eğer dil ile ilgili bir kaynak, tamamen dilin yapısı üzerine oluşturulan bir çeşit kılavuzsa, daha önce çeviri hareketiyle hedeflenen dilin zenginleştirilmesi gayesinin bir yolunun da bu lügat çalışmasına dayandırıldığını

ifade etmek yanlış olmaz. Ayrıca diyebiliriz ki tercüme bu noktada sözlük meydana getirilmesinin başlıca sebebidir. Burada tercüme faaliyetinin ve lügat çalışmalarının birbirini destekler nitelikte olduğunu dile getirmek mümkündür.

Maarif Vekaleti 28 Şubat 1940'ta Tercüme Heyeti'ni toplamıştır. Bu toplantıda Hasan Ali Yücel, daha önce değinilen lügat hazırlanması, çeviri usullerinin önemi üzerinde durduktan sonra Latin harflerinin kullanıldığı milletlerin özel isimlerinin yazılışında herhangi bir değişikliğe gidilmemesi gerektiğini belirtmiştir (297). Bunda da özellikle Türkçenin yazı dilinin şekillenmesinde etkili olduğu fikri oluşabilir.

Bu çalışmaların yürütüldüğü İnönü dönemi, tercüme etkinlikleri bakımından daha önceki girişimlerden farklılık göstermektedir. Hatta temel olarak aynı olsalar da Atatürk dönemiyle bile arasında farklılıklar vardır ve bu da çeviri hareketine yansımıştır. Atatürk döneminde milliyetçilik fikri baskınken, İnönü döneminde daha evrensel bir görüş hâkimdir. Her iki dönemde de ülkeyi medeniyet seviyesine çıkarma amacı vardır. Fakat bu amacı gerçekleştirmek için benimsenen düşüncelerde farklılıklar göze çarpmaktadır. İnönü döneminde medeniyetin kültürle kazanılacağı düşüncesi mevcuttur. Bu yüzden yapılan çevirilerde kültür mirasının anlaşılması gayeleşmiştir. Özellikle Batı medeniyetinin seviyesine ulaşılacak istenirken bu medeniyetin özünü oluşturan Latin ve Yunan kültürünün benimsetilmesine yönelik bir çeviri çalışması yapılmaya çabalanmıştır. Bu açıdan daha önce değindiğimiz hümanizma ideolojisinin eser seçiminde ön planda tutulmasına gayret edilmiştir. Hatta bu uğurda milli değerlerden bile taviz verilmiştir. Örneğin İnönü hükümeti döneminde okullarda Türk müziği yerine Batı müziği öğretilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla sayılan bu sebeplerden dolayı da tercüme edilecek eserlerin sıralamasında Yunan ve Latin klasikleri ön sıralarda yer almıştır (295–296).

Zamanın cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Yunan ve Latin kültürüne ait eserlerin çevirisini bizzat teşvik etmiştir. (304). Hasan Ali Yücel'in de çevirilere yazdığı ikinci önsözünde İsmet İnönü'nün bu tutumundan övgü ile bahseder. İnönü'yü tercüme

serisinin “baş okuyucusu” olarak nitelendiren Yücel, onun daha çok çeviri yapılmasını istediğini belirtir (Özgül 179). Bu durum bize çevirinin devlet desteği ve teşvikiyle yapıldığının en açık göstergesidir. Bunun yanında yapılması planlanan tercümelere yelpazenin oldukça geniş tutulduğu görülür. Batı klasikleriyle birlikte Doğu klasiklerinin de çevirisine niyetlenildiği görülür (Gürçağlar 70). Bu da başta sözünü ettiğimiz Yücel’in hem Doğu hem de Batı kültürüne yatkınlığını gözler önüne serer. Hasan Ali Yücel’in bu niteliğini ortaya koyan diğer bir çeviri etkinliği de İslam Ansiklopedisinin dilimize nakledilmesine vesile olmasıdır (Şengör 146).

Hasan Ali Yücel, çağdaş yaşamda ansiklopedinin etkin bir rol aldığını biliyordu. Nitekim Batı Aydınlanması da bu şekilde gerçekleşmişti. Bu yüzden Tercüme Bürosu’nun çalışmalarında ansiklopedi çevirilerine de yer verildi. Bu bağlamda *İslam Ansiklopedisi*’nin tercümesine önem verilmiştir (Coşkun 80). Ansiklopedi, 1940’tan itibaren fasiküller şeklinde çıkarılmaya başlanmıştır. Eserin önemli bir özelliği, sadece dini konuları değil İslam kültüründe Müslümanlar tarafından vücuda getirilmiş tarih, coğrafya, etnografya, felsefe gibi alanlara ait ürünleri de ihtiva etmesiydi (Çıkar 86). Bu açılarından *İslam Ansiklopedisi*, Doğu kültürüne kaynaklık eden güçlü bir eser olarak önümüze çıkar. Yücel’in de bu eserin tercümesini sağlamış olması peşinde olduğu hedefler bağlamında oldukça isabetli bir davranış olarak değerlendirilebilir.

3.2. 4. Tercüme Dergisi

Cumhuriyet dönemindeki tercüme etkinliğini öncekilerde ayıran diğer bir önemli husus da çevirmenlere rehber olacak aylık bir derginin yayınlanmasıdır. Tercüme Bürosu’na verilen bu görev doğrultusunda çeviri faaliyetlerini düzene koymak için çıkarılan Tercüme Dergisi, çeviriyi bilimsel olarak ele alıyordu. Bu dergide çeviri örnekleri ve çevirilerin tenkitleri yer alıyordu. Dergi, iki bölümden oluşuyordu. Birinci bölümde çeviri metinler ile asılları, ikinci bölüm ise çeviri etkinlikleri ile ilgili kuramsal ve eleştirel yazılar içermekteydi (Karantay 70).

Hasan Ali Yücel, Tercüme dergisini çıkartmaktaki maksatlarını şu şekilde dillendirmiştir:

Tercüme, bizim nazarımızda, mekanik bir nakil hareketi değildir. Herhangi bir eser, ana dile geçirilebilmiş sayılabilmek için bu işi yapanın müellif zihniyetini benimsemesi, daha doğrusu müellifin mensup olduğu cemiyetin kültür ruhuna gerçekten nüfuz etmesi lazımdır. Böyle olunca da o cemiyetten alacağı mefhumlarla kendi cemiyetinin fikir hazinesini zenginleştirmesi tabiidir. Bunun içindir ki, ana dilimizin, bu inzibati fikir çalışmaları ile yepyeni tekâmül imkânları kazanacağına inanmaktayız. Her anlayış bir yaratma olduğuna göre, iyi bir mütercim, büyük bir müellif kıymetindedir. Muayyen kitapların tercümesi teşebbüsü yanında bizzat tercümenin ne olduğu ve nasıl olması lazım geleceği hakkında bizden başka milletlerin bu hususta neler yaptıklarını da görüp göstererek tercüme işine bir istikamet ve hız vermeyi ihmal etmedik. Tercüme mecmuasını bu maksatla Türk münevverine takdim ediyoruz ve kendilerini bu vasıfta sayanları bize yardıma davet ediyoruz (Kayaoğlu 300–301).

Yücel, Tercüme'nin üçüncü cildi için yazdığı önsözde ise bu derginin sadece edebiyat ve dil öğretmenleri için değil, aynı zamanda matematik, fizik, biyoloji öğretmenleri için de bir “ders kitabı” niteliğinde olduğunu ifade eder. Ayrıca derginin hümanizma felsefesini vurguladığını ima ederek bu yaklaşıma vakıf olmayan bir eğiticiyi “dar kafalı” olarak nitelendirir (Yücel 2003, 102). Çeviri hareketinin ve eğitimin birbirini destekleyen mefhumlar olduğunu daha önce belirtmiştik. Nitekim Yücel'in bu sözleri de çevirinin Türk öğretmenine kazandıracığı yeni ufku eğitime sağlayacağı yararı ifade etmektedir.

Çeviri etkinliğinin amacı, Yücel'in de belirttiği gibi Batı medeniyetinin düşün ürünlerini kendi kültürümüze kazandırmaktı. Bu da Azra Erhat'ın sözünü ettiği kültür iletişimi anlamına geliyordu (64). Batı'nın düşünce tarzını edinebilmek için kültürünün barındığı klasik değerdeki eserlerini anlamak gerekiyordu. Bunları anlayıp kendi kültürümüzdeki insanlara da anlatmak icap ediyordu. Erhat'ın da sözünü ettiği kültürel iletişimden kasıt bu olsa gerek. Bu bağlamda Erhat'ın Tanzimat dönemindeki çeviri hareketinin Batı kültürünün özünü taşıyan bu eserlere değil de daha yüzeysel olanlarına yönelik olmasını yerinde bir tutum olarak görmeyişi de bundandır.

Yücel, çeviri ve eğitim için yaptığı bütün çalışmalarla bir Türk hümanizmi oluşturmaya çalışıyordu. Bunun göstergesi çevirilerde hem Batı edebiyatına hem de Doğu edebiyatına yönelik eserler seçmiş olmasıdır (Gürçağlar 81). Bir kültür reformcusu olan ve uygarlığı Doğusu ve Batısı ile bir bütün olarak gören Hasan Ali Yücel'in Doğu ve Batı medeniyetlerinin ikisine birden yönelmesi, bu kültürlerden yapılan çevirilerin bunları okuyanları düşünce açısından geliştirmesini, yazarların da daha iyi yapıtlar vermesini sağlayacaktı (Coşkun 79).

3. 3. Eserlerin Çevrilmesinde Benimsenen Genel Bakış Açısı

Cumhuriyet tarihinin en sistemli çeviri hareketini gerçekleştiren Hasan Ali Yücel'in amaçladığı iki şey vardı. Bunlardan birincisi Türk dilini kendi öz kimliğine kavuşturmak, ikincisi de geliştirilen sade Türkçe ile bir kültür reformu gerçekleştirmek. Bu ülküsüne ulaşma çabasında çeviri eylemi onun başyardımcısı olmuştur. Tercüme hareketinin baş girişimcisi olarak yapılan çevirilerde onun belirlediği yaklaşımlar temel alınmıştır. Hasan Ali Yücel'in kültür reformunda ve çeviri hareketinde benimsediği bakış açısı, çevirmenlerin çevirilerini nasıl bir metotla yapacakları, hangi kazanımları hedefleyecekleri vs. gibi çeviri sürecinde alacağı kararları yönlendirmiştir. Çeviri sürecinde gelişen durumları sırasıyla ele almaya

çalışırsak öncelikle hangi yapıtın çevrileceği, yani eser seçimi daha sonra da eserin çevrilmesi gelir. Süreçte bu iki aşamayı da etkileyen bazı olgular vardır. Cumhuriyet döneminde Hasan Ali Yücel'in öncülüğünü yaptığı tercüme hareketinde de bu tür etkenler çevirinin yönünü belirlemiştir.

Yücel'in gerçekleştirdiği çeviri hareketini birinci aşama yönünden incelediğimizde eserlerin özellikle hümanizma felsefesini yansıtanlardan seçildiği görülür. Tercüme Encümeni'nin 1939'da toplanan I. Neşriyat Kongresine sunduğu raporda bulunan şu ifadeler bunu açıkça ortaya koymaktadır: "Listedeki eserler arasında, hümanist kültüre taalluklu olanlara bilhassa ehemmiyet verilmesi, umumiyetle eserlerin tam olarak ve mümkün oldukça aslından tercüme ettirilmesi tavsiye olunur" (Gürçağlar 54). 1940'lardan önceki eser seçimlerinde benimsenen yaklaşımlarla kıyasladığımızda, Yücel dönemindeki tercüme faaliyetlerinde daha bütüncül, başka bir deyişle, daha genel bir yaklaşımla eserlerin seçildiği görülür. Daha öncelere baktığımızda, örneğin Tanzimat dönemi için aynı durumdan söz etmek biraz zordur. Bu dönemde eserler bilim ya da teknik yönünden ele alınmış veyahut da edebi eserlerin, çevirinin herhangi bir alanından sadakat ilkesi gözden çıkarılarak, sadece erek kültür dikkate alınarak çevirisi yapılmıştır.

Çeviri sürecindeki ikinci aşama ise birincisine göre daha kapsamlıdır. Ele alınan yapıtın çevirisinde çevirmen, birçok etmene bilinçli ya da bilinçsiz olarak rol verir. Bunlar daha çok iki kültüre ait özelliklerden kaynaklanır. Dil olgusu, bunların içinde çevirmenin doğrudan ilgilendiği mesele olarak ilk sırayı alır. Dilin etkilendiği diğer kültür unsurları ve bunlardan doğan hususlar da çevirmeni dolaylı yoldan da olsa düşündürür. Dilin diğer unsurlarla etkileşimi ile çeviri alanında kaynak metin, erek metin, eşdeğerlik, sadakat gibi kavramlar hem dili hem de kültürü ilgilendiren kavramlar ortaya çıkar. Bunların ne şekilde ele alındığı da çeviri sürecini yönlendirirken bu süreçte benimsenen bakış açılarını da ortaya koyar.

Cumhuriyet dönemi çevirilerinde en etkin özne diyebileceğimiz Hasan Ali Yücel'in dışında öznelere de görev almıştır. Yücel'in çeviriye yönelik dil anlayışı, çevirinin Türkçenin sadeleşmesine katkıda bulunmasını içeriyordu. Bu bağlamda Osmanlıca tabirlerden olabildiğince uzak durulmasını öğütlemiştir. Yücel'e göre Türkçenin özüne dönmesi Osmanlıca ifadeleri terk etmektir (Yücel 1998, 48). Başlattığı çeviri hareketi ile oluşturmaya çalıştığı Türkçe bu idi. Daha yalın, anlaşılır ve özüne dönmüş bir Türkçe Yücel'in önderliğinde yapılan tercüme hareketinin Türk diline yönelik hedefiydi. Halktan insanların da kolaylıkla anlayabileceği bir dil geliştirmek, "Türk topraklarının göbeğine basan yurttaşlarımızın dediğini anlamak", dil devriminin ana amacıdır (42). Çeviri hareketinde çıkan çeviri eserlerin hümanizma düşüncesini yayması kadar dili sadeleşmesi de isteniyordu. Bu da çevirinin erek kültüre yönelik bir yaklaşımla yapılmasını gerektiriyordu. Hasan Ali'nin yukarıda bahsettiğimiz görüşleri kaynak dildeki fikirlerin Osmanlıca değil Türkçe düşünerek yapılmasının gerekliliğini ortaya koyar. Dolayısıyla buradaki erek dil odaklı yaklaşım, çeviri eyleminde kaynak dilin ikinci planda kalmasına yol açıyor. Görüldüğü gibi çeviride anlam aktarımı olarak kaynak kültür, hümanizma felsefesi ile önceliği olsa da iki kültür arasında dikkate daha çok alınacak dil bakımından erek dil, odak haline gelmiştir.

Tercüme Bürosu kurulmadan önce I. Neşriyat Kongresi'nde çeviri ile ilgili bazı kararların alındığına daha önceden değinmiştik. Bu kararlar çeviri eylemini yönlendiriyor ve eserlerin çeviriminde benimsenmesi gereken bakış açıları hakkında mütercimlere yol gösteriyordu. Bu kararlara göre çeviride "yeterlilik" esas alınmıştır (Karantay 68). Bunun yanında Tercüme Bürosu'nun yürüttüğü çeviri etkinlikleri, o dönemin yazın alanını etkilemiş, bu yüzden de "merkez" konumda yer almıştır (Paker 36). Yani kongrede alınan kararlara binaen çeviri, özellikle Türk edebiyatına yeni bakış açıları getirmiş ve çeviri eserler de kaynak metinlerin kültürel ve düşün özelliklerini amaç kültüre büyük oranda getirebilmiştir.

Yücel'in dışında çeviride etkin olan başka öznelere de mevcuttur. Bunlardan özellikle Tercüme Bürosu'nun başkanlığını yapan iki kültür öznesi tercüme faaliyetlerindeki yaklaşımları şekillendirmesi açısından önemlidir. Büronun ilk başkanı Nurullah Ataç, tercümenin gayesine değinirken Yücel'in fikirlerine paralel görüşler belirtir. Ona göre mütercim, kaynak metni kaynak kültürü düşünerek okumalıdır. Bunun gibi çeviri yaparken de erek kültürü düşünmelidir (Ataç 109). Kaynak metin, kaynak kültür içinde anlamlıdır. Kaynak metnin ihtiva ettiği düşünceler, duygular ya da tabirler, ancak kaynak kültür düşünülerek anlaşılabilir. Her metin kendi kültürü içinde anlaşılır olabilir. Çeviri metin de erek kültür içinde yer aldığına göre erek kültür içinde anlaşılabilir olmalıdır. Dolayısıyla çeviri erek dildeki okuyucu dikkate alınarak gerçekleştirilir. Bu yüzden "çeviri yapmak, bir dilde düşünülmüş bir şeyi bir dilde tekrar düşünmek demektir" (108).

Ataç, çevirinin bir dilde söylenmiş bir sözün başka bir dilde eğreti durmayacak şekilde yapılması gerektiğini savunur. Çevrilen eserin yerel dilde aykırı bir yerde durmaması önemlidir. Ataç'a göre her ifadenin Türkçede bir karşılığı vardır. *Tercüme Üzerine* adlı makalesinde Nurullah Ataç, kelimelerin değil cümlelerin çevirisinin yapıldığını dile getirir (Aksoy 270). Ataç, çeviri eyleminde içerik odaklı bir yaklaşım benimsemiş ve önemli olanın bu içeriğin Türkçede Türkçenin öz yapısını değişikliğe uğratmadan yerleştirmeyi gözetmiştir.

Nurullah Ataç da Hasan Ali Yücel gibi çeviri yaparken ortaya çıkan Türkçenin yalın, öz Türkçe olmasından yana idi. Bundan dolayı tercümelerde kullanılan yabancı sözcüklerden hoşlanmadığını dile getirirken, bu kelimelerin mütercimin çok uğraşmadığı üstünkörü bir çevirinin göstergesi olduğunu ifade eder (Ataç 111).

Tercüme Bürosu'nun başına geçen ikinci kültür öznesi Sabahattin Eyuboğlu'dur. Eyuboğlu da çeviri etkinliğinin erek dilde nasıl bir metin çıkarması gerektiği konusunda Ataç ile aynı kanıdadır. İkisinin de çevirideki kaygısı, erek metinde Türkçenin güzelliğinin vurgulanmasıydı. "Çeviri kokan" tercümeler pek

itibar görmüyordu (Aksoy 274). Bu da çeviri sürecinde kaynak metinden uzaklaşılmasına sebep oluyor, önemli olanın Türkçede okunduğunda çeviri olduğu anlaşılmayan metinler üretmek olduğu görüşünü pekiştiriyordu.

Ataç, yukarda değindiğimiz gibi kelimedenden ziyade cümle anlamını aktarmaktan yana idi. Onun çeviri anlayışında çevirmen, bir cümleyi ikiye, üçe bölebilir ya da iki cümleyi birleştirebilir. Yeter ki anlamı Türkçede düzgün şekilde ifade etmiş olsun (Ataç 111). Ataç'ın burada sadakat anlayışını da görmekteyiz. Ataç, çeviride dilsel özelliklerden ziyade, anlama sadık kalma yolunu tercih etmiştir.

Eyuboğlu da benzer şekilde Batı dünyasının en üstün nitelikli düşünce ürünlerini sade bir şekilde Türkçeye çeviriyordu. Cumhuriyet dönemindeki bu çalışmalar sayesinde Türkçe gelişmeye başladı. Yazı ile konuşma dili arasındaki fark ortadan kalktı. Doğu ve Batı kültürlerinden çevrilen eserler ile hem Türkçe hem de Türk kültürü gelişme gösterdi (Dino 109).

Cumhuriyet Dönemi, çeviride benimsenen yaklaşımlar açısından bir yenilikler süreci niteliği taşımaktadır. Bu dönemin tarihi, gerek Türk düşünce sisteminin bir parçası haline getirdiği hümanizm olsun, gerekse Türkçenin sadeleşmesine sağladığı katkılar olsun, Türk kültürünün bugünkü haline gelmesinde dikkate şayan izler taşır.

4. ÇEVİRİ VE KÜLTÜR

4.1. Dil ve Kültür İlişkisi

Dil ve kültür ilişkisini açıklamak, her iki kurumun, özellikle kültürün yoğunlaştırılmış anlamından dolayı bu genel kavramın kapsadığı diğer olgulara da değinme mecburiyetini doğurur. Dilin kültürle olan ilişkisi açıklanırken kültürü başlıca bileşenleri ile beraber ele almak gerekir. Kültürü oluşturan düşünce biçimleri, inançlar, ideolojiler; dilin bu kavramların üzerindeki etkilerini ve bunlardan nasıl

etkilendiğini ortaya koymak için dilin kültür ile bağlantı noktalarını ortaya çıkarmada gereklidir. Dil ile birlikte bu kavramları incelerken hem dilin hem de kültürün etkileme güçlerini göz ardı etmemek önemlidir. Çünkü her iki kurum da sürekli bir değişim içindedir ve birbirini değiştirip geliştirmektedir. Bu yüzden herhangi birisinde olan kıpırdanma diğerinde de dalgalanmalara sebep olur. Bu açıdan dilin yukarıdaki kavramlarla olan münasebeti saptanmaya çalışılırken tek yönlü ele almak yerine birçok açıdan değerlendirmelerin yapılması daha uygundur.

Dil ile düşünce arasındaki ilişki, dil ile kültür arasındaki bağlantıyı ortaya koymak açısından önemlidir. Dil ve kültür birbirlerini etkiler. Kültürün dil üzerinde etkisinin olması gibi, dilin de kültür üzerinde bir gücü vardır. Bu, aynı dili konuşan toplumların kültürlerine bakıldığında anlaşılabilir. Dilin bu gücü, kültürün her alanında ortaya çıkar. Her bir alana ait özel durumların olması dilin de etkisinin bu durumlara göre yönelmesini gerektirir. Bu bakımdan ünlü Alman düşünürü Wihelm von Humboldt, dili durağan bir kurum olarak değil, “sürekli eylemde bulunan güçler olarak” ele almıştır (Akarsu 80). Humboldt’un bu görüşü yukarıda değindiğimiz dilin devingen bir yapıya sahip olduğu tezini desteklemektedir. Dil, kendisi dışındaki başka eylemlere bağlı olarak değişip, gelişmektedir.

Humboldt, dil ve kültür arasındaki bağlantıyı ortaya koyarken toplumların kültürlerini incelemede dili bir çıkış noktası olarak kullanmıştır. Ona göre dil, kültürün bir aynasıdır. Bu yüzden toplumların kültürleri dillerine bakılarak anlaşılabilir. Humboldt, ayrıca dil ve bireyin birbirlerinden ayrı ayrı ele alınamayacağı görüşündedir. Hem dil hem de birey birbirlerini biçimlendirir. Aynı durum dil ve ulus için de geçerlidir. Dolayısıyla toplumun biçimlendirdiği kültür ve dil de birbirinden bağımsız değerlendirilemez (81). “Her biri kendine özgü bir kültüre sahip toplumun üyeleri tarafından konuşulan” dil incelenerek o toplumun sosyo-kültürel çevresi hakkında bilgi sahibi olunabilir (Haviland 147). İkisi arasındaki bu sıkı ilişki, herhangi biri üzerinde yapılan incelemenin diğeri hakkında fikir vermede yardımcı olduğu kanısını geliştirmiştir. Dil incelenirken kültür, kültür

incelenirken de dil ile ilgili bazı çıkarımlara ulaşılabilir. Bir toplumun kültürü içinde yaşayan ve o kültürü biçimlendiren insanların kullandığı bir vasıta olmasının yanında dil, kullanılış biçimiyle, içerdiği kavramlarla, sahip olduğu anlamsal zenginliklerle aynı zamanda bu insanları düşünmeye de sevk eder. Tek tek birey bazında da değerlendirilebileceği gibi millet olarak da ele alınabilir. Nitekim topluluk olarak millet, dilde bir tek bireyin biçimlendirmesinden daha kalıcı ve yaygın bir etki bırakır. Bu etki insanların düşüncesine, dolayısıyla toplumun geneline meyleder.

Humboldt, kültürün topluma yansıyan yönleri ile ilgilenmiştir. Bunlardan biri Humboldt'un kültür kavramını toplumların "soylulaşması"nda bilim ve sanatı ihtiva eden bir olgu olarak görmesidir. Ona göre "dil ve entelektüel yetenek" birbirini etkiler (Akarsu 84). Buna göre ilim ve kültür alanında ilerleme göstermek aslında dildeki ilerlemenin bir yansımasıdır. Kültürde, ilimde meydana gelen yenilikler dilin kavramlar açısından genişlemesini gerekli kılar (Kaplan 166). Bu konuda dilbilimcisi Homboldt'un toplumun gelişimi için gerekli olan bilim ve felsefe alanlarında yeni fikirlerin üretilmesi, o toplumun dilinin gelişmişlik düzeyi ile birebir ilişkili olduğu fikri kayda değerdir (Öner 76). Örnek vermek gerekirse, Sanskrit kökenli dillerin konuşulduğu toplumların hem dillerinde hem de kültürlerinde ileri oldukları görülür. Bu açıdan dil ve kültür birbirinden ayrılmazlar. Yani kültüründe üstünlük gösteren bir ulusun, dilinde de aynı üstünlüğü göstermesi muhtemeldir. Dilin gelişmemiş olduğu bir toplumda kültürün de üstün seviyede olması beklenmez (Akarsu 85). İkisinde de ilerleme doğru orantılı olarak gerçekleşir.

Dil ve kültür ilişkisinin incelenebileceği başka bir zemin de uygarlıktır. Humboldt'un uygarlık anlayışı toplumun bunu kendi içinden çıkarabileceği gibi dışardan da alabileceği yönündedir. Eğer uygarlık, dışardan gelirse toplum içinde daha çabuk yayılır. Fakat toplumun kendisinin, kendi imkânlarıyla ve gücüyle geliştirdiği uygarlık gibi o toplumun ruhuna işlemez. Bunun yanında günümüzde uygarlık, çok uzak mesafeler kat edebilmektedir. Bununla birlikte geçmiş zamanlardaki medeniyetlerin böyle olanakları olmadığından uygarlığın yayılması

daha yavaştı. Ancak uygarlığı kendi içlerinde özümseyebiliyorlardı Humboldt'a göre. Eski zamanlardaki kavimler, birbirlerinden ayrı yaşıyor ve ayrı yaşayış özellikleri geliştiriyorlardı. Karakterleri farklı olan bu topluluklar, birbirleri ile iletişime geçseler de bu sınırlı imkânlarla gerçekleştirildiğinden uygarlık, etkisini o kadar da gösteremiyordu (82). Görüldüğü gibi dil ve kültür, aynı toplum içinde birbirlerini etkileyebileceği gibi toplumlar arasındaki da etkileşime de tabi olabilirler. Zaten bu durum her ikisinin de sınırlarını aşarak genişlemesinde son derece önemlidir. Kendi alanları dışında yeni ve farklı olgularla karşılaşmaları ve bunları kendi varlıklarıyla harmanlayarak kazanması, sahip oldukları öğelere yenilerini katmasıyla mümkün olabilir. Aksi takdirde kendi sadece kendi kültür mirası ile alakadar olan bir toplum dil açısından da ilerleme gösteremez.

Ayrıca uygarlık, başka toplumlardan alınsa da dil buna uyum gösteremeyebilir. “Dil, gerçek etkinliğini düşüncede gösterir.” Kültürün gelişmesi, düşüncede meydana gelir. Düşüncelerin gelişmesi, dil sınırlarını ortadan kaldırmasına bağlıdır. Eğer bunu yapmazsa, topluma giren kültür ve uygarlık dilin gelişmemiş, eski haline ayak uydurur (83). Bu da insanların düşünce dünyasına da sınır koymak demektir. Daha önce dilin düşünceyi etkileme, yönlendirme gücünden bahsetmiştik. Dile giren her yeni kavram, beyinleri bunların üstünde kafa yormaya, anlamaya çalışmaya sevk edecektir. Örneğin bir dilin ihtiva ettiği kelimelerin içinde “sürpriz” kelimesinin mevcut olmadığını düşünelim. Ve bu kelime bir şekilde bu kültüre girdiğinde kelimedeki anlamın anlaşılmasıyla birlikte bununla örtüşen olayların da görülmeye başladığı fark edilebilir. Neticede tek bir kelime bir toplumun kültürüne, yaşam tarzına da etki etmiş olur. Bu da sözünü ettiğimiz dilin düşünce üzerindeki gücünü gösteren bir durumdur.

Necati Öner, “Kültürün Gelişmesinde Dilin Rolü” adlı makalesinde düşünce eylemini var olanlar arasında bağ kurmak olarak tanımlar. Bu olay ise zihinde gerçekleşir. Mevcut şeyler kavrama yolu ile tanınır. Zihinde var oluş ise kavramlara ad vermekle gerçekleşir. Yani nesnelere ya da olgular zihnimizde kavramlaşırsa,

bunların varlığının farkına varmışız demektir. Dolayısıyla her kavram bir varlığın göstergesidir (74). Örneğin Türkçede bitkiler için kullanılan en geniş terim “bitki”dir. Daha sonra “ağaç” daha sonra ise örneğin “çınar” gelir. İnsanların ağaçlarla daha çok ilgilenmeye başlaması sonucu değişik ağaç türlerinin ortaya çıkması bu terimin genelleşmesine sebep olmuştur. Ve kırsal kesimdeki insanların farklı ağaçlar için farklı kelimeler kullandığını görmekteyiz. Bu da gösteriyor ki bu bölgelerdeki insanların gelişimi daha çok kırsal bölgelere has olan özellikler açısından gerçekleşmektedir. Bu durumun tersinin meydana geldiği durumları da düşünmek söz konusudur. Yani bitkiler için kullanılan kelimelerin azalması toplumun bu alana karşı ilgi ve isteğinin azaldığı anlamına gelebilir. Dillerin sözlüklerine baktığımızda karmaşık kültürlü toplumların daha çok kelimeye sahip olduğunu görürüz. Ancak sözlükler genel anlamlı kelimeleri içerdikleri kadar özel kelimeleri de kapsarlar. Ve dillerdeki kelimelerin sayısındaki farklılaşma da buradan ileri gelir. Örneğin “şehirde yaşayanların bitkiler için kullandığı kelime sayısı 40 ile 80 arasındayken, daha küçük yerleşim birimlerinde yaşayanların kullandığı kelime sayısı 400 ile 800 arasında değişir” (Ember 178). Yukarıda örneğini vermiş olduğum “sürpriz” kelimesi de bu bağlamda ele alınabilir. Kavram, varlığı da beraberinde getirmiştir.

Dil, düşünceye etki ettiği gibi düşünce de dile etki edebilir. Dil, düşüncenin kavranış biçimidir. Bir ulusun kültürel özellikleri diline etki yapmadan, o dilin toplumuna etki edemezler. Toplumlardaki üstün özellikler muhakkak dillerine de yansımıştır. İnsanın düşünme etkinliği dile bağlıdır. Dil olmadan düşünce etkinliği de gerçekleşmez. Bu yüzden dilde meydana gelen üstünlük aslında toplumun düşüncelerindeki üstünlüğü gösterir. Bu da o toplumun kültürünü etkiler (Akarsu 83). Dolayısıyla dil ya da kültür, ikisinden birisinin gelişmiş olması diğerinin de er ya da geç bu gelişmişlikten etkileneceği anlamına gelir. Bu yüzden de dil ve kültür hiçbir şekilde birbirinden bağımsız değildir. Dil olmadan düşünceler ifade edilemez. Bunun yanında dilin sahip olduğu her unsur, insanların algılayışlarında etkindir. Aynı şekilde insanların düşünceleri de dili şekillendirebilir. Dilin muhtevasında var

olan her şey insanoğlunun düşünme aracıdır. İnsanın düşünmeye, düşünce üretmeye ve ürettiği düşünceleri görünür yapabilmesine olanak sağlayan sahip olduğu araçlarla en kapsamlı şekilde ortaya koyan dildir. Dil medeniyetin ilerlemesini sağlayan en önemli vasıttadır. Yani kültürün çatısı altında barınan yukarda sözünü ettiğimiz uygarlık ya da medeniyetin vücuda gelmesi, bu olguların getirdiği değerleri saklama niteliğine sahip olan dil kurumuna özgü bir durumdur.

Dil ve düşünce arasındaki alakayı irdelememizin nedeni yukarda değindiğimiz gibi dil ile düşüncenin münasebeti, dil ile kültür olgusunun nasıl bir bağına sahip olduğu konusunu açıklamada en uygun çıkış noktasını oluşturmasıdır. Dil, düşüncenin dışa vurulmuş şeklidir. Değerinin anlaşılması dilin olabildiğince açık ve anlaşılır şekilde düşünceleri dışa vurmasında ve düşünceleri anlatan cümlelerin yazıya aktarılmasında yatar. Düşüncenin barındığı kültürün geliştiği toplumlarda dilin de bir üstünlüğü vardır. Ancak bu gelişkinlik ve üstünlük, yabancından gelenden çok ulusun kendi içinde olan kültür ve dilinden kaynaklandığı durumlarda görülür. Fakat yabancı kültürün girdiği toplumda kullanılan dil de zamanla buna uyum sağlayabilir. Bu yüzden dil, esnek yapısı gereği dışarıdan gelen etkileri kendine göre kabul edebilir. Dilin gelişmesi düşüncenin gelişmesine bağlıdır (87). Bahsettiğimiz bu durumun toplumun ihtiyaç ve istekleri ile alakalı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü burada kastedilen toplumun içinden kaynaklanma durumu buna binaendir. Yani daha önce değindiğimiz gibi dilin sınırlarının genişlemesi yabancı kültürlerle sağladığı iletişimden kaynaklanabileceği gibi kendi içinde zuhur eden olaylardan da kaynaklı olabilir. Aslına bakıldığında toplumun kendi içinden kaynaklanıyormuş gibi görünen durumların bile yabancı kökenli olduğunu görürüz. Sonuç olarak ulusun dil ve kültür malzemelerinin yetkinliğinin yitirildiği yerde katkı sağlayabileceği bir kaynak arayışına girmesi çok olağandır ve bunun örneklerini de daha sonraki bölümlerde ortaya koyacağımız gibi görmek mümkündür.

Dil, toplumun bütün alanlarıyla ilişki içindedir. Dolayısıyla bu alanlardan herhangi birinde olan bir değişiklik dile de yansır. Porzig, tarihte dil değişimlerinin

olduğu zamanlarda toplumda da değişikliklerin olduğunu savunur. Dilin değişmesi düşüncelerin de değiştiğini gösterir. Sözcüklerin şekillerinin değişebileceği gibi anlamları da değişir. Bunun yanında bazı sözcükler dile kullanıma girerken bazıları da kullanımdan düşer. Cümleler dahi bu değişimden nasibini alır. Porzig, bu değişimin sürekli ve kesintisiz onluğuna kanidir (89). Porzig'in savunduğu dilin değişmesi aslında düşüncelerin değiştiğinin göstergesi olduğu fikri tarihe yön veren önemli olaylarda da görülebilir. Bilindiği gibi Luther'in yaptığı çalışmalarla Almanca dilinin daha yalın ve anlaşılır bir dil haline gelmesini sağlaması, bu türden bir olay olarak görülebilir. Toplumda meydana gelen değişiklikler, her zaman bu şekilde dilin yapısı, kullanılışı ile yakından alakalı olmayabilir. Bazen istem dışı olan gelişmeler bile dilin muhtevasına katkıda bulunabilir. Örneğin; bir ülkede meydana gelen büyük çaplı bir depremin sebep olduğu zararlar, hasarlar, yıkımlar toplumun ilgisini bu alana çekecektir. Deprem ile ilgili kavramlar, deyimler bir anda insanlar tarafından kullanılmaya başlayacak, insanların içinde buldukları durumdan kurtulma çabaları onları bu konuyla daha fazla ilgilenmeye yöneltecektir. Bu da yukarıda değinmiş olduğumuz toplumun ihtiyaç ve isteklerinin dile etkisinin, aynı zamanda da dile yeni giren bu kavramların insanların düşüncesi üzerinde nasıl etki ettiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkar.

Bahsettiğimiz olayların toplumun diline katkıda bulunduğu fikri karşı çıkılmazdır. Ancak bunların etkisi her zaman dilin genel yapısına etki etmeyebilir. Dili genel olarak biçimlendiren yaklaşımlar, bilinçli yaklaşımlardır. Dolayısıyla dilin bir bütün olarak her yönüyle gelişmesi özel girişimler sayesinde meydana gelir. Buna bağlı olarak farklı toplumların dilbilgisi yapıları aynı olan dillerinden bazıları ilerlerken bazıları da aynı ilerlemeyi gösteremeyebilir. Bunun sebebi olarak da bahsedilen atılımı gerçekleştirecek bir dış gücün olmayışı gösterilebilir (97). Denilebilir ki, dili her yönüyle ele almayan bir yaklaşım olmadıkça dil tam anlamıyla gelişemez. Kapsamlı bir ilerleme ancak sistemli ve bilinçli bir yapılandırma olur. Aksi halde dilin belli bir yönü gelişirken diğer yönü sabit kalacaktır ve bu parçalı gelişim, toplumun genelini değil sadece bir kısmına hitap ettiği gibi dilin de dengesiz

bir biçimde ilerlemesine sebep olacaktır. Dolayısıyla dilde esaslı bir değişim ve gelişim ancak bilinçli bir girişimle meydana gelir.

Sözünü ettiğimiz bilinçli girişim dilin “yapıcı yaşam ilkesi”nde ortaya çıkar. Dilin bu özelliği, bir toplumda üstün bir güç olarak ortaya çıkıyorsa “yıkılma ve bozulmalar” olsa dahi bu güç sayesinde dil yeniden canlanabilecektir. Humboldt’a göre “bir ulus, dili üzerine büyük bir güçle etki yapan devrimleri yaşadığı zaman, o ulusun değişen ya da yeni olan öğeleri yeni biçimlendirmelerle kavraması gerekir”. Devrimler dilde yeni kavramları da beraberinde getirir. Çünkü var olan kavramlar, yeni düşünceleri karşılayamayabilirler. Devrim geçiren bir toplumda yeni bir kültür oluşur ve dil de bu yeni kültüre göre değişir. Bir ulusta dilin gelişmesi böyle atılımları yapabilecek dış etkenlere muhtaçtır. Aksi takdirde dilin gelişmesi söz konusu değildir (97–98). Devrim diye nitelenen toplumdaki köklü değişme, toplumun her alanını etkilediği gibi dili de etkileyecektir. Nitekim amaçlı ve kasıtlı olan bu hareketle topluma yeni birçok değer ve kavram girişi olacaktır. Doğal olarak da bunlar dil aracılığıyla karşılanmaya çalışılacaktır. Çünkü meydana gelen değişimin düşüncelerde kavranıp algılanması dile bağlıdır. İnsanları düşünceye sevk eden dildir. Yeni düzenin anlaşılması bu yüzden dilin bu amaca hizmet yönünde kullanılmasıyla gerçekleşir.

Dil ve kültür etkileşiminin başka bir boyutu dilin toplumun değerlerini zaman ve mekân kısıtlaması olmadan koruyarak gelecek nesillere aktarmasıdır. Bilginin üretildiği ana ait olmaktan çıkarak hem mekân hem de zaman sınırının ortadan kaldırılması, bilginin dilin içinde saklanması ile mümkündür. Bu sayede “dil, toplum başarılarının farklı ortam ve durumlarda devamını, çözüm arayışlarının geçerliliğini ve başka bir boyutta sürdürülmesini” sağlar (Tuna 41). “Her medeni milletin konuşma ve yazı dili, karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur. Bu bakımdan her milletin dili, o milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin adeta özetidir” (Kaplan 152). Bir ulusun bilim, tarih, sanat gibi alanlara ait zenginliği geçmiş zamanlarda ve mekânlarda cereyan eden olay ve olguların bir birikimidir.

Toplumdaki insanların bunlardan haberdar olması ya da bunları kaynak edinerek üstlerine yeni yaklaşımlar koyabilmeleri dilin koruyuculuk özelliği neticesinde olur. Gelişme, var olanın kaynaklık ettiği yeni değerlerin, yeni anlayışların ortaya çıkış ve bu var olanla bütünleşme sürecidir. Bu yüzden kaynak, ancak dil ile getirilebilir. Dil, bir toplumun bütün kültürünün tarihini bünyesinde barındırabilir.

Dil ve kültürün bu kadar çok iç içe olması, toplumun diğer toplumlarla olan farklılığının ortaya konmasında önemlidir. Bir toplumun içinde meydana gelen değişiklikler, o toplumun dili ve kültürüne yansiyarak kendini ele verir. Farklı toplumsal değerlerin karşılaşmasında toplum ya değişmeyi ya da eskisi gibi devam etmeyi seçecektir (Tuna 43). Bu iki olanaktan birincisinin gerçekleşmesi dili etkileyerek değiştirecek, ikincisinin gerçekleşmesi ise toplumun bu değişime karşı olmasından dolayı kendi değerlerini daha çok ön plana çıkarmasına neden olacaktır. Bu noktada şunu belirtmekte de yarar vardır: bir fikre karşı bir fikir geliştiriliyorsa bu, o fikrin anlaşılmasını gerektirir. Yani neye karşı çıktığınızı bilmeden fikirlerinizi onaylamadığınız düşüncenin karşısında kendi fikirlerinizi savunama diye bir durum söz konusu değildir. Bu durumda yaklaşımınız bilinçli değil, aksine körü körüne bir yaklaşım olur. Yeni bir düşüncenin karşısında durabilmek, ancak onun içerdiği olguları bilmenizle ve bu donanımıyla sizi hangi açılardan etkilemeye çalıştığını bilmenizle mümkün olur. Demek oluyor ki ister benimsensin, ister itilsin yabancı ya da farklı bir düşünce toplumda kendisini hissettirmiş ve böylelikle etkisini göstermiştir.

Sözü edilen bu savunmacı yaklaşım ile toplumun kendi birliğini koruması için değerlerine sahip çıkması söz konusu olur. Bu durum özellikle millilik olgusunu ön plana çıkarır. Kendi ulusumuz için değerlendirecek olursak tarihimizde ortaya çıkan dilde sadeleşme sürecinin, bu durumun bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz (44). Dilde sadeleşme hareketi, yabancı kelimelerin yerine yerli kelimelerin kullanımını destekler. Burada da ortaya çıktığı gibi yerli kavramların kullanılabilmesi, yabancı olanlarının farkında olunmasıyla gerçekleşir. Bu hareket kapsamında bir sözcüğün

kullanılması, onun yerli mi yabancı mı olduğunun ortaya konulmasını gerektirir. Kaldı ki dilde sadeleştirme hareketleri, atılan yabancı kelimelerin yerine yerli karşılıklarının bulunması eylemini de içerir. Bu yapılırken de yabancı bir kelimenin yerlisi bulunurken ilk önce o kelimenin hangi anlamlara geldiği, hangi durumlarda kullanıldığı ile yan anlamlarının neler olduğu ve yeni bulunacak yerli kelime bunların barınabilip barınamayacağı konusunun dikkate alınmasını gerektirir. Görüldüğü gibi dilde ya da kültürde meydana gelen yeniliklere karşı takınılan tavır taraftar da olsa muhalif de olsa farklı olanın eskiyi etkilemesini engellemiyor. Dolayısıyla Alman dilbilimci Porzig'in yukarda değindiğimiz arkasında durduğu savı desteklenmiş oluyor. Yani dil ve kültür sürekli ve kesintisiz bir değişime maruz kalır.

Topluma belli bir yön verilmek istendiğinde dilin kültür ve toplumun yaşam biçimi ile olan sıkı ilişkisi değerlendirilmeye alınmaktadır. Bu bağlamda toplum düzeninde değişiklik hedeflendiğinde yapılması gereken o toplumun dilinde bazı "ayıklamalar" yapmak oluyor. Böylece dilde yapılan bu değişikliğin topluma da istenilen yönde etki etmesi bekleniyor (46). Kültür ve dil, fikir ve inançları yayma gücü sayesinde toplumdaki insanlar üzerinde etkin bir konuma sahiptir (Kaplan 129).

Dilin toplumu ve kültürü yönlendirme gücü anlaşılacağı gibi bazı kesimler için cazip hale gelebilmektedir. Genel düşünüldüğünde düşüncelerin yayılması için dilden daha uygun bir araç akla gelmemektedir. Bütün insanların ortak kullandığı en etkin araç belki de dildir. Toplumda dil kadar sık kullanılan, bu kadar sık başvuru bir araç yoktur. Dilin bu özelliğinin yanı sıra düşünce ve kültür kavramlarıyla da doğrudan ilgili olması, bu olgulara müdahale etmek isteyenlerin dikkatlerini dile yöneltmesine sebep olmaktadır.

4. 2. Çevirinin Dil ve Kültür Üzerindeki Etkileri

Çeviri, iki dil arasında dolayısıyla da iki kültür arasında gerçekleşir. Kültürden kültüre geçişte dilin bir vasıta olarak kullanılması çeviri eylemi bir araç olarak rol oynar. Bir kültürdeki öğeleri başka bir kültüre taşımak ancak dil yoluyla gerçekleşir. Çeviride dilin kullanılıyor olması ister istemez kültür olgusunun da sürece dâhil olmasını sağlar. Çünkü daha önce de bahsettiğimiz gibi dil ve kültür birbirinden ayrı düşünülemez. Dilde meydana gelen herhangi bir hareketlilik, kültürde de kıpırdanmalara, dalgalanmalara sebep olacaktır. Bu yüzden esas çıkış noktası dil olan bir eylemde kültür olgusunu göz ardı etmek, meseleyi eksik değerlendirmek demektir. Dolayısıyla çevirinin gerçekleştiği süreç boyunca dili etkilediği gibi kültür ile de doğrudan ilişkilidir denilebilecek kadar etkilemesi kaçınılmazdır. Denilebilir ki çeviri, bir toplumda hem dili hem de kültürü etkiler.

Çevirinin kültüre olan etkisini genel olarak iki açıdan ele alabiliriz. Bunlar çeviri eylemlerinde özellikle kuramsal zeminde, kaynak odaklı ve erek odaklı çeviri yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilebilir.

Paul Ricoeur, “Çeviri Üzerine” adlı kitapta toplanan üç konferansından “Bir Geçiş: Çevrilmezi Çevirmek” başlıklı konuşmasında metinlerin kültürel bütünlerin bir parçası olduğunu dile getirir. Ricoeur, bu yargıya varırken dillerin farklılığından bahseder ve dillerin olguları ve olayları ifade etme biçimlerinin farklı olduğu kadar bir ürünü yeniden biçimlendirme usullerinin de birbirinden farklı olduğunu söyler. Ayrıca iki dilin karşılaştırılmasının sözcük düzeyinde değil de tümce düzeyinde yapılması konusuna değinir. Bunu da tümcelerin başka dillerde yeniden üretilmesi konusuyla bağlantılayan Ricoeur, bunların daha büyük söylemlerin bir parçası olduğunu söyler. Metinlerin başka dilde ifadesi tartışmasına çeviri açısından bakarken tümce ya da sözcük çevirisinin değil metin çevirisinin yapıldığını dile getirir. Ricoeur, metinleri belli bir düşünceyi somutlaştıran kültür dünyasının bir parçası olarak görür (42).

İnsanlığın hep çeviri ile ilgilendiğini dile getiren Paul Ricoeur, bir kültürün kendisi dışındaki kültürlerin bilincinde olduğunu ve bunlara merak saldığı görüşünü ortaya atar. Ona göre çeviri de böyle bir merakın sonucunda meydana gelen bir eylemdir. Kültürler kendileri dışındaki yabancıların varlığıyla ilgili bilgi sahibi olmak isterler. Bu da onları çeviri eylemine götürür (43). Birbirine çok uzak kültürlerin bile çeviri ile belli ölçüde yakınlaşabileceğini ifade eden Ricoeur, çevirinin bir özelliği de kaynak metin ürününün erek kültürde benzerinin oluşturulması olduğunu ifade eder. Ricoeur ayrıca bu konuda Luther'in Almanca İncil çevirileri ile Almanca ve İbranice arasında bir benzerlik kurduğunu savunur (49). Yani Ricoeur'un vurguladığı noktada çeviriler kültürlerin birbirlerini tanımada ve birbirleri ile olan etkileşimde önemli rollere sahiptir. Onun da değindiği gibi çeviri eylemi kültürler arasında benzerlikler meydana getirerek onların az ya da çok benzeşmesini sağlayabilirler.

Tercüme hareketleri tarih boyunca birçok değişikliğe neden olmuştur. Örneğin; Batı kültürünün temeli çeviri ile atılmıştır. Batı kültürünün özündeki Hümanizma düşüncesi Yunan ve Roma uygarlıklarının değerlerini sahiplenmiştir. Ancak bu benimseme eylemi bütünü kapsayıcı bir yaklaşımla gerçekleşmiştir. Çeviri bu eylemde öncü rolü oynamıştır (Gürsel 22).

Ortaçağın sonlandırılmasında da özellikle çeviri hareketi önemlidir. Bu çağın sonlarına doğru ortaya çıkan ve ortaçağda hâkim olan fikirlerin sallanmasına neden olan olay çeviri hareketidir. Luther'in İncili çevirmesi ve çevirirken de takip ettiği yöntem, belirlediği amaçları toplum kültürünü kökten etkileyebilecek niteliktedir (22). Çünkü dikkat edilirse ortaçağ, kilisenin baskın olduğu, toplumun din olgusuna göre yönlendirildiği bir devir olmuştur. Luther'in öncülüğünü yaptığı çeviri hareketine tam da bu noktadan başlaması oldukça isabetlidir. Dinin hayatın içine bu kadar karıştığı bir dönemde tercüme hareketinin başlangıç noktasının yine din olarak seçilmesi ve bu konuda ortaya konmaya çalışılan yeni bakış açıları, bu yenileşme

çabalarında çevirinin merkez konuma geçmesine neden olmuştur. Görüldüğü gibi çeviri, toplum hayatında gerçekten çok etkili olan, insanların hayatını yönlendiren bir olguya tesir ederek, toplumun yaşam biçiminde köklü değişiklikler yapmıştır.

Luther'in toplumun düşünce dünyasında, buna kültür yaşamı da diyebiliriz, meydana getirdiği bu hareketlilik dilde de etkisini göstermiştir. Aslında çeviri sürecini incelediğimizde ilk önce dilin etkili olduğunu daha sonra bu etkinin kültüre geçtiğini söylemek mümkündür. Luther'in İncil çevirilerindeki maksadı sıradan halkın da arada kilise "elçisi" olmadan İncili kendi kendilerine anlayabilmelerini sağlamaktı. O, bunu kendi anadili olan Almancada gerçekleştirmiştir (Delisle 173). Luther, İncil üzerinden bu eylemini gerçekleştirmede Almancayı seçmesi ve o dönemde merkez konumda olan kilise ve din olgusunu değiştirmek isterken çeviri edimini başlangıç noktası olarak alması, Almanca'nın yayılmasına sebep olmuştur. Yani merkez konumdaki öğelerle çevirinin, dolayısıyla dilin ilişkilendirilmesi bu olguları da merkeze taşımış ve oradan halka yayılmasına müsaade etmiştir.

Luther, Ortaçağ'da dinin kilisenin tek elinden çıkması gerektiğini ve halkın da anlayabilmesi gerektiğini savunmuştur. Luther, bu yüzden İncil çevirilerinde halkın da anlayabileceği bir dil kullanmış ve İncil, Luther'in bu tutumu sayesinde *Almancalaştırılmıştır* (Yücel 121). Bu, daha sonra değineceğimiz çevirinin erek kültüre göre yapılması ve erek kültürü yönlendirmede kullanıldığı durumunu ortaya koyar.

Tercümenin kültür üzerinde etkisini en bariz şekilde gösterdiği ülkelerden biri de Almanya'dır. Ülkenin, bunun sebebinin Yunan ve Latin kültürüne yabancı olmasına bağlamaktadır. Ona göre tercüme eylemi bu yabancılığı gidermek için kullanılmıştır (304).

Nedim Gürsel "Çeviri Etkinliği ve Kültür" adlı makalesinde Reform ve Rönesans hareketlerinin gerçekleştirilmesini çeviriye bağlamıştır. Ona göre bu

devirlerdeki kültürel değişimler ve dönüşümler çeviri etkinliğiyle başlamıştır. Bir toplum içinde bulunduğu konumdan daha ileri bir konuma geçerken kültürünün gelişmesi gerekiyor ve bu da ancak çeviri etkinliği ile sağlanabiliyor. Çeviri, geçmiş zamanlardaki eserleri yeniden ortaya çıkarırken bunların şimdide yeniden değerlendirilmesini sağlıyor ve başkasından edinilen bu değerler, yerli toplumda yeni kültürel özelliklerin ortaya çıkmasında etkili oluyor. Dolayısıyla bir kültürün gelişmesi ve büyümesi, “kendi dışındaki kültürlerle gönderme yaparak” gerçekleşebiliyor Gürsel’e göre. Değişim esnasında ortaya çıkan yeni ideolojilerin düşünsel temelini atılması çeviri eylemi ile mümkün olabiliyor (23). Bu bakımdan on yedinci yüzyıl Fransa’sındaki bazı yazarların kendi eserlerinde Yunandan izler taşıdığı görülmektedir. Örneğin Moliere. “Cimri” adlı komedyasının Plautus’un Aululuria’sından uyarlandığını görmekteyiz. Bunun yanında trajedi türünde Racine, Euripides tarafından yazılan *Phedre*’yi taklit etmiştir (Ülken 295–296).

Yeniden yapılanma aşamasındaki batı toplumları, amaçlarını çeviri etkinliği yoluyla gerçekleştirmişlerdir. Olgun bir kültüre erişmenin yolunu çeviri hareketiyle geçmişlerdir. Çeviri ile geçmişin kültürü anlaşılmaya çalışılırken, bu kültür şimdinin anlayışıyla ele alınıyor ve yeni düşünceler bu geçmişin üzerine bina ediliyordu. Gelmeye niyetlenmiş bir kültürün, var olan geleneksel yapısının etkisini azaltmak amacıyla kendi dışındaki kültürlerle de tanışmak zorunda olması, çeviriye zemin oluşturan diğer bir gereksinimdir. Çeviri ile ilgili bu genel geçer gerçek sadece Batı yenilenmesiyle sınırlı değildir. Tarihte Doğu dünyasının da gelişmesi çeviri hareketinin bu özelliğine bağlıdır (Gürsel 1983, 321). Örneğin, Tasavvuf düşüncesinin çıkış noktasının, altıncı yüzyılda Süryaniceye çevrilen Plotinus’un Enead’ları olduğu ve Tasavvuf idealindeki Birlik düşüncesinin bu yapıttan kaynaklandığı söylenir. Süryani ve Arap dillerinde gerçekleştirilen çeviri hareketleri, İslam kültürünün oluşmasında etken olmuştur. Daha sonra ise temelini çeviri etkinliği ile atıldığı bu kültür, zamanla içinde bulunduğu toplumların kültürü ile kaynaşarak kendi kimliğini oluşturmuş ve yeni fikirler geliştirmiştir. Reform ve Rönesans dönemlerinde olduğu gibi “İslam’ın yükselme döneminde de yoğun bir

çeviri hareketi” meydana gelmiştir (Gürsel 24). Bu bağlamda çeviriler, kaynak kültürden çok erek kültürün gelişimini gösterir. *Yunanca Düşünce Arapça Kültür* adlı kitabında Dimitri Gutas, İslami kültürdeki ortaya çıkışların Yunanca-Arapça çeviri hareketi ile bir öz oluşturduğunu savunur (179). Yani çevirinin yapıldığı kültür değerleri, erek kültürün gelişimin sürecinde bir kaynak vazifesi görmüştür. Çeviri eylemi ile alınan yeni fikirler, olgular erek kültürdekilerin üzerine bina edilmek suretiyle daha yetkin olgulara dönüşecektir.

Gutas’ın bahsettiği çevirinin kültür gelişimini sağladığı düşüncesine İslam dünyasının çeviri ile yaşadığı dönüm noktaları örnek verilebilir. Sadık Türker “İslam Düşüncesinin Gelişiminde Tercüme Faaliyetlerinin Rolü” adlı makalesinde insanlık tarihinin üç farklı kültür devriminden geçtiğini söyler. Sümerler, Fenikeliler ve Mısırlılar ile girilen etkileşim ile bilim ve felsefesini mükemmel denebilecek düzeye ulaştıran Antikçağ Ege medeniyeti bunlardan birincisidir (91). İkincisi ise İslam medeniyetidir. Bu medeniyette sekizinci ve onuncu yüzyıllar arasında Mezopotamya, Mısır, İran ve Hindistan yoluyla gelen kültürleri özümsemiş ve Yeniçağa kadar bilim ve fen alanında gelişme göstermiştir. Son olarak ise on ikinci yüzyılda Avrupa’da Arapça yapıtların çevirisi ile başlayan, sonraları Rönesans döneminde özgün bir şekle dönüşen bilim ve medeniyetin temellerini atan devirdir. Türker’e göre bu üç kültür evresinin ortak özelliklerinden birisi, bu kültür hareketlerinin ya siyasi bir otoritenin önderliğinde ya da halkın çoğunluğunun desteği ile gerçekleşmesidir. Bu üç evrede de bilgiye, medeniyete ve kültürel mirasa değer verildiği görülür. Türker, saydığımız değerlere verilen önemin göstergesi olarak bilgi, medeniyet ve kültür açısından ileri olan kişilere Antikçağ’da “filozof”, Batı Avrupa’da “aydın”, İslamiyet’te ise “edip” ve “hâkim” denmesini öne sürer. Türker’in değindiği insanlık tarihindeki bu üç evre, kültürdeki ve medeniyetteki gelişmişliği ile evrensel bir etki göstermiştir (92). Görüldüğü gibi medeniyetlerin gelişmesinde ulusların benimsedikleri bakış açıları da önem arz etmektedir. Toplumda hâkim olan genel görüşler, tutumlar toplum kültürünün her alanına etki ettiği gibi, bir kültür parçası olan çeviri hareketine de yön vermektedir. Türker’in vurguladığı insanlık tarihindeki

üç önemli aşamada da bilim ve felsefeye önem verildiği dile getirilmiştir. Bu da bundan birinci bölümde görüldüğü ve daha sonra da değinileceği gibi çeviri hareketinin başlamasında başlıca faktördür. Türker, bu üç evreden özellikle ikincisi, yani İslam medeniyetinin gelişim sürecinde çevirinin etkin rolünü ortaya koymaya çalışmıştır.

Türker, İslam Medeniyeti'nin gelişimini açıklarken “özgünlük” durumunun sentezleme işinden kaynaklandığını dile getirmiştir. Yazısında İslam kültürünün kendisi dışındaki kültürlerle olan iletişimden nasıl etkilendiğini inceleyen Türker, içtimai hayatı düzenleyecek ayetlerden bazılarının nazil olmasından önce, İslam adabına aykırı olmayan geleneklerin benimsendiğini ifade eder. İslam hukukunda “Roma, Doğu Kiliseleri, Talamut ve Rabbaniler ile Sasani” hukuk şekillerinden etkilendiğini ve ayrıca İslam devletinin bürokrasi, hastane ve ordu gibi kurumlarının oluşmasında İran ve Bizans gibi devletlerden etkilendiğini, bunun yanında bilimde ise Mezopotamya'nın tesiri altında kaldığını söyler. İslam kültürünün bilgiye önem vermesi ve bilgiyi elde etmede teşvik edici bir tutum içermesi, kültürel olarak iletişimi desteklemiş, bu da beraberinde çeviri hareketini getirmiştir. Türker, çevirinin kültürler arasındaki etkileşimi sağlamak için ortaya çıkmış bir hareket olduğunu dile getirir (94–95). Görüldüğü gibi bir kültürün ilerlemesi, yukarda değindiğimiz gibi, başka kültürlerle etkileşime geçmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. İslam dünyasının diğer devletlerden yararlanma yoluna gitmesi, medeniyetinin ileri düzeylere taşınmasında en önemli bakış açısidir.

İslam medeniyetinin oluşum sürecinde diğer devletlerden fayda sağlamak için kullandığı yöntemlerin arasında çeviri önemli bir yere sahiptir. Bu hareket iki aşamada gerçekleştirilmiştir: Emeviler ve Abbasiler dönemleri. Emeviler döneminde çeviri sistemli bir şekilde yürütülmeyp pratik ihtiyaçlar ve halifelerin kişisel yönlendirmeleri ile uygulanmıştır. Bunlardan Abbasi döneminde ise tercüme hareketi belli bir sistematik zemin üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu tercüme faaliyetini Abbasilerin yürüttüğü bilim politikasının birinci evresi olarak

değerlendiren Türker, Abbasilerin bilim alanında özgün eserler vermeye başlamasını bu politikanın ikinci evresi olarak ele almıştır. Türker'e göre bu durum çeviri hareketi özgün eserlerin ortaya çıkarılmasında etkili olmamıştır tam tersine İslam dünyasındaki bilimsel yaklaşımlar çeviri hareketinin doğmasına sebep olmuştur (97–98). Burada şunu vurgulamakta yarar olabilir: yeni gelişmekte olan İslam dünyası, temellerini oluştururken ilk önce uygulamalı hayata yönelik işlemler yapmıştır. Çeviri eylemini de bu bağlamda uygulamaya yönelik alanlarda gerçekleştirmiştir. İslam medeniyetinin genç dönemlerinde içtimai düzene has geliştirmelerin yapılması, devletin devamını sağlamak için gerekli olan bir yöntem olarak görülebilir. İslam dünyasının bu şekilde ilk önce temelini sağlamlaştırmak istediği, ilerlemek için ise ilim ve felsefe alanına daha sonra geçtiği düşünülebilir. Her halükarda iki gelişim sürecinde de çeviri hareketinden yararlanılmıştır. Daha önce bahsettiğimiz gibi kültürlerin gelişmesi kendisi dışındaki kültürlerle etkileşime geçmesi ile mümkündür. Bu yüzden çeviri İslam dünyasının benimsediği bakış açısı doğrultusunda amacını gerçekleştirmek için kullandığı kayda değer bir araçtır.

Çevirilerin daha çok pratik hayata yönelik yapıldığı Emeviler döneminde bilim ve felsefe alanına yönelik bazı “şifahi” tercüme faaliyetleri de yapılmıştır. Tarih, astroloji gibi bilim dallarından yapılan bu tercüme faaliyeti daha sonra Abbasiler döneminde de devam etmiştir. Bu bakımdan Emeviler döneminin İslam kültürünün şekillenmesinde payının olduğu söylenebilir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren çeviri, ihtiyaç ve ilgi duyulan eserlerin tamamının Arapçaya kazandırıldığı kanaati hasebi ile etkisini yitirmeye başlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan astronomi, matematik, mantık ve felsefe gibi alanlara yönelik özgün eserlerin ortaya çıkarılması çevirisi yapılan eserlerin içerdiği kuramsal fikirlerin yeterince benimsendiği savını güçlendirmektedir (Türker 98–99). Görüldüğü gibi çok uzun yıllar devam eden İslam kültürünün oluşum aşamasında gerçekleştirilen tercüme faaliyetleri ile gelen kazanımlar daha sonra özgün yapıtların verilmesine katkıda bulunmuştur. Türker'in de dediği gibi medeniyetlerin gelişmişliğinin bir göstergesi olan özgün yapıtların sunulmaya başlanması, çeviri ile gelen yeni fikirlerin mevcut olanlar ile sentezlenmesine

bağlıdır. Bunun yanında İslam kültüründe çeviri hareketinin uzun yıllar devam ettiği görülmektedir. Bu da çeviriye verilen önemin ne derecede olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu faaliyetlerin özgün eserler ortaya çıkarmak için çeviri hareketiyle gelen kazanımların tatmin edici olduğu kanısına varılıncaya kadar sürdürülmesi de dikkat çekicidir.

İslam kültürünün geliştirilmesi için tercüme faaliyetlerinde tercih edilen eserlere bakıldığında Yunan kültüründen çevrilen eserlerin daha çok bilim alanından olduğu görülür. Edebi eserler ise İran ve Hint mahsullerinden seçilmiştir Türker, tercümenin İslam kültürü üzerindeki etkilerini açıklarken Osmanlı'nın son dönemlerine kadar süregelen mantık geleneğinin Farabi'nin şekillendirdiği mantık okulunda Aristoteles mantığının Arap dilbilimi ve fıkıh meseleleri ile birlikte ele alındığını ifade eder. Türker, tercümelerin İslam kültürünün gelişimindeki rolünü savunurken tercümelerin İslam dünyasında yaptığı etki ile İslam kültüründeki özgün eserlerin farklı yerlerde olduğunu belirtmiştir. Türker ayrıca çevrilen eserlerin İslam kültürüne uyarlandığını ve kaynak metinlerle anlam açısından farklılıklar gösterdiğini ima etmiştir (100). Tercümelerin düşünce dünyasında yaptığı etki ile yeni çıkan özgün eserlerin birbirinden farklı olması, kanımca daha önce sözü edilen sentezleme yönteminden kaynaklanan bir durumdur. Nitekim Farabi'nin mantık okulunda Aristoteles'in mantık kavramı, salt ele alınmamıştır. Bu olgu, İslam'ın düşün dünyasının ürünleri olan Arap dilbilimi ve fıkıh konuları ile bir arada yürütülmüştür. Türker'in vurguladığı tercüme eserlerin kaynak metinden farklı olarak İslam düşüncesine göre yeniden şekillendirilmesi de o dönemde bu farklılığın dikkate alındığının göstergesidir. Bu yüzden daha önce sözünü ettiğimiz Luther'in İncili yerlileştirmesi gibi İslam mütercimlerinin de yabancı metinleri İslam kültürüne göre ayarlamaları, çevirinin etkisinin erek kültür okuyucusunda etkinleşmesine yol açmıştır diyebiliriz.

Çevirinin dil ve kültür, başka bir deyişle düşünce üzerindeki etkisini ortaya koyan başka bir gösterge de tarihte çeviri hareketi ile yaygınlaşan Hümanizm

felsefesidir. *Humanitas* kavramını ortaya atan Romalı devlet adamı Marcus Tullius Cicero, Roma ve Yunanistan'da eğitim almıştır (Tüzün 102). Çeviri hareketinin hızlanmasına katkıda bulunan Cicero'nun yerleştirdiği *Humanitas* kavramıyla çevirilerin yaygınlaşması, Avrupa'ya Roma'dan Hümanizm düşüncesinin gelmesine vesile olmuştur. Cicero'nun Stoacı Panaitios'tan etkilenmesiyle Roma'da ortaya çıkan bu kavram ile Roma kültürünün Yunan kültürünü barındırmaya başlamış ve neticesinde bu kültüre değer katmıştır. Cicero'nun Yunan kültüründen Roma kültürüne kazandırdığı *Hümanitas* kavramı, çeviri eyleminin yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Roma kültürüne hümanizm düşüncesini sokan Cicero'nun çevirilerinde Yunanca düşündüğü, bunun yanında Yunancadaki felsefe terimlerini Latinceye çevirerek dilde sadeleştirme yaptığı ifade edilir. (Özbayoğlu 106–108). Bunun yanında Cicero, çevirilerinde metnin işlevinin korunmasına dikkat etmiştir. Yani Cicero çeviride metinleri türlerine göre ayırarak işlevsel bir yaklaşımı benimsemiştir (Yücel 121). Böylece Roma İmparatorluğu'na Cicero'nun bilinçli yaklaşımıyla giren hümanizm düşüncesi buraya Yunan kültürünü de beraberinde getirmiş ve aşağıda da belirtileceği gibi hem dil hem de kültür olarak Latince ve Roma kültürü ile birlikte gelişmiştir.

Cicero'nun Yunan felsefesini daha sonraki nesillere aktarma eylemine katkıda bulunması, onun tarihteki önemini arttıran sebeplerden biridir. Cicero, bu işlevi sayesinde Roma'nın ve Avrupa'nın felsefe dili ile tanışmasını sağlamıştır. Bunun yanında Latin edebiyatının en parlak dönemi Cicero'yla başlar. Yukarıda değinildiği gibi Cicero, çalışmalarında daha yalın bir dil kullanarak Latincenin gelişmesini sağladı (Tüzün 103).

Roma ve Yunan kültürünün çeviri hareketi ile giderek kaynaşması sonucu, Latince ve Yunanca olmak üzere Roma'da iki dilli bir eğitim ortaya çıkmıştır. Dördüncü yüzyıldan itibaren geçerli olmaya başlayan bu uygulama ile çocuklara Yunanca öğretildiği ifade edilir (108). Görüldüğü gibi Cicero, hümanizm felsefesini çeviri eyleminde odak edinmiştir. Bununla birlikte Cicero'nun benimsediği bu bakış

açısı Roma'ya sadece hümanizm felsefesini değil, bu düşüncenin üretildiği Yunan kültürünü de Roma'ya taşımıştır. Bundan önceki bölümlerde kısaca değinilen ve daha sonra da değinecek olduğumuz gibi hümanizm felsefesi, Cicero döneminde tercüme hareketi sayesinde Roma'ya kültürel açıdan katkı sağladığı gibi tarihte medeniyetlerin geliştirilmesinde de önemli bir rol oynamış ve bu hareketin temelini de çeviri eylemi oluşturmuştur.

Hilmi Ziya Ülken, Romalıların Yunan kültürünü edebiyat ve plastik sanat alanlarında çok iyi benimsediklerini dile getirir. Hümanizmin de bu yüzden korunabildiğini ve günümüze geldiğini ifade eder (211).

Çevirinin kültürü etkilemesinde çeviri sürecinde benimsenen bakış açısının da rolü önemlidir. İslam kültürünün diğer kültürlerle etkileşimindeki gelişen olaylar bu konuda örnek teşkil edebilir. Suriye ve Irak'ın İslam himayesine girmesinden sonra İslam kültürünün etkileşim içinde olduğu kültür değerlerinin Arapçaya aktarılması konusunda Hıristiyanlar aktif rol oynamışlardır. Bundan önceki dönemde Hıristiyanlık ile Yunan kültürünün birleşmesinden dolayı Hıristiyanlar, çeviri etkinliğinde Yunan kültürünü Müslümanlara hoş göstermek amacı ile bu kültür ile Müslümanlık arasında benzerlikler kurmaya çalışmışlardır. Öyle ki Yunan kültüründeki Zeus, Müslümanlıktaki Allah kavramı ile bir tutulmuştur (Karlığa 115). Denilebilir ki kültürlerin etkileşimini sağlamak ortak noktalar bulmak ya da yoksa dolaylı yoldan da olsa oluşturmak gerekmektedir.

İslam kültürünün şekillenmesinde rol oynayan çeviri hareketlerinde bu kültür hem erek hem de kaynak olarak rol almıştır. 1100'lü yıllarda daha önce Müslümanların elinde olan İspanya'da İslam düşüncesi ve bilimine ait eserleri Arapçadan Latinceye çevirme çalışmaları başladı. Bu çalışmalarda eserler doğrudan Arapçadan Latinceye değil, ilk önce yerel dillere daha sonra Latince bilen birisi tarafından da bu dillerden Latinceye çevriliyordu. Bu bakımdan o dönemin mütercimlerinden İbn Davud sunuş yazılarından birinde eseri Arapçadan halk diline

(Castillce ya da Catalanca)çevirdiğini ve Psikopos Dominicus'un da onu Latinceye çevirdiğini ifade eder (119). Bu dönemde İslam kültüründe ortaya çıkan birçok eser Latinceye kazandırılmıştır. Tercüme faaliyetlerinin özellikle idari kesimler tarafından desteklendiği de görülmektedir. Örneğin; 1200'lü yıllarda İspanya'da Mürsiye kenti valisi Bilge Alphonso özellikle bilim eserlerine önem veriyordu. Astronomiye dair pek çok eser ve Emir Mubeşşir İbn Faik'in Muhtaru'l-Hikem adlı eseri, Alphonso döneminde Castille dili yoluyla Latinceye kazandırmıştır (120-121). Çevirilerin direkt olarak Arapçadan değil de ilk önce yerel dillere çevrilerek Latinceye kazandırılması, başka bir deyişle yerel dillerin iki dil arasında bir köprü görevi alması iki şekilde yorumlanabilir. İlk olarak bu iki dile bağlı kültürlerin birbirinden farklı değerlere sahip olmasından dolayı müşterek bir alanda buluşma çabaları. Nitekim çevirilerin yerel dillere çevrildikten sonra hem Latinceyi hem de söz konusu yerel dili bilen birisi tarafından Latinceye çevrilmektedir. Yani bu durum bize Arapça bilenlerin yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu da birbirinden uzak olan bu iki kültürün arada iletişimi sağlamak için öncelikle böyle bir yola başvurma davranışlarının haklılığını ortaya koyar. Arapçadan Latinceye geçerken eserlerin iki defa tercüme eylemine maruz kalmalarının bir diğer sebebi de metinlerden normal halkın da yararlanmasını sağlamak olabilir. Metinlerin ilk önce yerel dillere çevrildiği göz önüne alınırsa İspanya'da tercüme faaliyetlerinde bu türden bir yolun takip edilmesinin altında yatan nedenin çeviri ile gelen yeni değerlerin halk tarafından da benimsenmesini sağlamak olduğu düşünülebilir. Bundan önceki incelenen çeviri eylemlerinde de görüldüğü gibi kültürel bir değişimin içinde olan ve henüz yeni bir düzen kurma eğiliminde olan toplumlarda çevirinin gerçekleşmesi için uygun bir ortam oluşur ve bu eylem halkı da içine alır.

Arap kültüründen Latinceye yapılmaya çalışılan tercüme hareketinin amacını İtalyan asıllı bir mütercim, Arap dünyasından birçok bilginin çıktığı, Latin kültüründe ise "kitap yerine, saçmalıklar, rüyalar ve kocakarı masallarından başka bir şeyin" olmadığı yönündeki açıklamaları ortaya koyar. Kendisini tercüme sevk eden durumun da Latinceyi yabancı dillerdeki eserlerle zenginleştirme isteği

olduğunu ifade eder (123). İspanya'daki bu çeviri çalışmaları ile İslam dünyasının zenginlikleri, Batı kültürüne aktarılıyordu. Bekir Karlığa, konuyla ilgili bir makalesinde bu çeviri çalışmalarının Avrupa kıtasına taşınmasıyla "Rönesans'tan modern düşünceye uzanan" bir köprü oluştuğunu dile getirir (125). Görüldüğü gibi çeviri uzun soluklu değişimlere de öncülük edebilmektedir.

Tercüme hareketinin en önemli özelliği ya da güzelliği belki de eski zamanlarda var olan eserleri günümüze kadar getirmede bir araç vazifesi görmesidir. Nitekim İbn Rüşd'ün aslı kaybolmuştur. Fakat çeviri faaliyetleri sayesinde fikirleri korunmuştur (130). Burada bundan önceki bölümde bahsettiğimiz dil ile çevirinin kesişen bir noktasını görüyoruz. Dilin koruyucu etkisi ile çevirinin korunan metni hem zaman hem de mekândan beri olarak yaşanmakta olan yer ve zamanın koşullarında tekrar ortaya çıkması ve ortaya çıkan bu yeni eserin ihtiva ettiği değerlerin erek kültürün gelişimine katkı sağlaması, dil kültür ve çeviri üçlüsünün ilişkisini gözler önüne serer.

İslam dünyasından Batı'ya geçen birçok düşünce ve bilim ürünü sayesinde Batı, Doğu kültüründen çıkmış pek çok İslam bilginini tanıdı. Batı dünyasının tanıdığı bilginlerin isimleri çevrildikleri Latince ve İbranice dillerine geçerken bazı değişikliklere uğramışlardır. Mesela bunlardan Maşaallah *Messahala*, Cabir ibn Hayan el-Ezdi ise *Geber* olarak kabul görmüştür (132). Bunun da yukarıda belirttiğimiz çevirilerin yerileştirme çabalarının bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz.

Latinceye ve İbraniceye yapılan tercümeler sayesinde Batı, kültürel açıdan zenginleşmiştir. Kütüphaneleri gelişmiş ve İslam eserleri sayesinde hem Doğu'nun hem de Antikçağ'ın kültürü hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Edward Grant, bu dönemlerdeki, yani on ikinci ve on üçüncü yüzyıllardaki çeviri hareketinin gerçekleşmesinin on yedinci yüzyıldaki bilim devriminin en önemli sebebi olarak görür. Grant'a göre Batı dünyasına yeni giren bu büyük bilim kitlesinin özümsemesi on üçüncü yüzyıl boyunca sürdü, sonrasında bu düşünceler üzerine

incelemeler yapıldı ve değişiklikler bu süreci takip etti. Grant'ın fikrine göre ayrıca on yedinci yüzyılda ortaya çıkan birçok mesele Batı'ya çevirilerle girmiştir (135). Böylece Avrupa'da meydana gelen birçok gelişmenin temeli daha on üçüncü yüzyılda sürdürülen tercüme faaliyetleri ile oluşmuş oluyordu.

Görüldüğü gibi yukarıda incelediğimiz tarih boyunca meydana gelen önemli ve özellikle bilim ve felsefe alanında meydana gelen birçok değişikliğe çeviri eylemlerinin öncülük ettiğini görüyoruz. Bununla çeviri eyleminin tetiklediği değişim sürecinin sadece o dönemi değil, bu eylemin etkisini çok uzun vadede dahi gösterebildiğini görüyoruz. Bu noktaya çeviri ile giren yeni düşüncelerin erek kültür tarafından benimsenerek özümseme süreci olarak bakabiliriz. Dile yeni giren ifadeler, kavramlar, topluma düşünce ve kültür boyutunda da etki ederek bilim, sanat ve felsefe alanında yeni ürünler ortaya koymasını sağlamıştır. Bu da bize tercüme eylemi ile kazanılan edimlerin toplum üstünde uzun sürede ya da uzun süreler boyunca etkili olabildiğinin bir göstergesidir. Tabii tarihte önemli gelişmelere kaynaklık eden tercüme faaliyetlerinin amaçlı şekilde yürütüldüğü görülmektedir. Böylece bu türdeki tercüme hareketlerinin ortak noktasının belli bir otoriteye sahip devlet kesimleri tarafından bilinçli ve amaçlı bir şekilde yürütülmelerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

4. 3. Cumhuriyet Dönemi Çeviri Hareketinin Türk Dili ve Kültürüne Etkileri

Çeviri hangi dönemde olursa olsun erek metnin hem dili hem de kültürü üzerinde değişmelere veya gelişmelere sebep olmuştur. Çalışmamızın buraya kadarki olan kısmında tarihteki dönüm notalarından örnekler vererek çevirinin bu yönünü açığa çıkarmaya çalıştık. Özellikle düşünce alanında oluşan bu dönüm noktalarının çevirinin öncülüğünde gerçekleştiğini göstermeye gayret ettik. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin geçirdiği dönüm noktası da bu türdendir.

Çeviri hareketi ile gelen yenilikler Türk kültürünü ve dilini bilinçli bir şekilde biçimlendirmeye yöneliktir. Bu açıdan özellikle Hasan Ali Yücel döneminde başlayan tercüme faaliyetlerinin bahsi edilen alanlara önemli etkileri olmuştur. Dil ve düşüncenin birbirinden ayrılamaz yapısı göz önüne alındığında çeviri hareketinin kültür ile beraber dilin yapısının da geliştirilmesi hedeflenmiştir bu dönemde.

“Çeviri ve Dil” adlı makalesinde Nermi Uygur, çeviriyi inceleme uğraşının dilin yapısını kavramını anlamak istemesinden kaynaklandığını ileri sürer. Çevirinin bir dile getirme süreci olduğuna değinen Uygur, dili dil yapanın çeviri olduğunu ifade eder. Dünyada var olan gerçekliklerin belli bir dil ortamına geçerek olayın o dile aktarılmasıdır çeviri. Davranışsal olarak aynı ya da benzer durumları oluşturan bu eylemler, dil ortamına geçtiğinde farklılaşır. Uygur’un sözünü ettiği her dil bir çeviridir aslında deyimi de bundan kaynaklıdır (136–138).

Akşit Göktürk de *Çeviri: Dillerin Dili* adlı kitabında dil ile çeviri arasındaki ilişkiye değinirken dilin belli kültürel göstergelerden oluştuğunu ifade eder. Bu konuda Göktürk, “anlamın yabancı dilden tanıdık bir dile aktarılması değildir çeviri yalnız. Her dil, belli bir dilin göstergeler dizgesiyle, belli uzlaşımlar, töreler, davranışlar, değer ölçüleriyle, kısacası somut insan yaşamıyla iç içedir ... Başka dillerin tanımladığı başka dünyaların tanıtılmasıdır çeviri...” diyerek çevirinin kültür ile bağlantısını ortaya koymuştur (14). Göktürk ayrıca çevirinin başka toplumların yaşayış biçimlerinin, düşüncelerinin ya da sanat anlayışlarının paylaşılabilirdiği ortak bir dil olduğuna değinirken çeviriye neden “dillerin dili” dediğini de açıklamış olur (15).

Türkçe ve Türk kültürü eskiden beri dışardan alınan öğelerle zenginleşmiştir. “Yaşayan her varlık, kendisini besleyen gıdayı dışardan alır ve kendi bünyesine karıştırır” (Kaplan 163). “Ortaya konan yapıtlarda yer alan türetmeler, başka dillerden çevrilen kavramlar bu dili bir bilim ve kültür diline dönüştürür; hatta bu yapıtlar başka dillere aktarıldıkça onları da etkiler duruma gelir. Sözvarlıklarında

belli kavramlar bulunmayan diller, bunların karşılıklarını bu bilim ve kültür dilinden alırlar” (Aksan 51). Aksan ve Kaplan’ın bu düşünceleri, çevirinin dil ve kültür üzerinde sebep olduğu etkileri üzerinedir. Kaplan, gelişmek için gereken etmenlerin dışardan sağlandığını dile getirirken Aksan da bazı kavramlardan yoksun olan dillerin çeviri ile bu eksikliklerini giderebileceklerini savunmuştur. Nitekim Hasan Ali Yücel dönemi politikasının hedefleri içinde Türk dilini bilim dili yapmak ve bu sayede Türk kültürünü zenginleştirmek yer almaktadır. Bu açıdan dilin ve kültürün beslenip gelişmesini sağlamak için dışarıdaki kültür değerleri çeviri yoluyla alınmaya çalışılmıştır. Bu da özellikle dili geliştirmeyi gerektiriyordu. Çünkü gelişen dil, kültürü de geliştiriyordu.

4. 3. 1 Çevirinin Türk Dili ile İlgili Çalışmalara Yansımaları

Cumhuriyet dönemindeki tercüme faaliyetlerinin Türkçeye etkisini özellikle Dil Devrimi kapsamında ele almak gerekir. Osmanlı dönemindeki dil alışkanlığının bir sonucu olan Türk toplumunda özellikle üst kesimlerin kullandığı daha süslü anlatımlar için kullanılan Osmanlıca ve halkın kullandığı daha basit bir dil olan Türkçe olmak üzere iki dil yaşamaktaydı (Özdemir 17). Anlaşılacağı üzere bu da iki taraf arasında ayrılığa neden oluyordu. Bu ayrılığı üst kesim olan Osmanlı saray halkıyla alt tabakaya ait halkın iletişimlerinin kopuk olması sonucuna bağlayabiliriz. Nitekim toplulukların yaşayış biçimleri ile kullandıkları dil arasındaki ilişkiyi de burada görmek mümkündür. Daha basit bir şekilde yaşamını sürdüren halkın dili de daha yalınken, gösterişli yaşam tarzını benimseyen kesimin dilinin de süslü ve anlaşılması daha güç olduğu fark edilebilir.

Türklerde Tanzimat dönemi ile başlayan dilde sadeleştirme hareketi, Avrupa’da XVI. yüzyıldan itibaren dilde öze dönme hareketleri ile baş göstermiştir. Bu bakımdan yabancı dilerden gelen sözcüklerin ana dillerde karşılıkları bulunmaya çalışılıyordu. Bu dönemde Avrupa’da birçok dili, bilim ve kültür diline dönüştürme çabası başlamıştır (Aksan 52).

Tanzimat Dönemi ile birlikte yukarıda bahsettiğimiz bu ayrılık bertaraf edilmeye çalışılmış ancak verimli sonuçlar alınamamıştır. Bunun sebebi ise gerçekleştirilmeye çalışılan girişimlerin “bilimsel bir tutumdan yoksun” olmalarından kaynaklanır (Özdemir 37). Ziya Gökalp zamanında da tercüme hareketinin “Dilde Türkçülük” fikri kapsamında ele alındığını söyleyebiliriz. Bu dönemde bir taraftan dili doğu kökenli kelimelerden ayıklamaya çalışırken diğer yandan da, daha önce değindiğimiz Gökalp’ın görüşü çerçevesinde Batı’nın ilmi yönünün alınması için Batı’daki medeniyet dünyasına ait kavramların Türkçede yer alması gerektiği düşüncesiyle çeviri, bu ideali gerçekleştirmede bir yol olarak görülmüştür (Tuna 45). Tanzimat Dönemi ile ortaya çıkan ve Cumhuriyet Dönemi’nde ise yoğunlaşan dilin yalınlaştırılması ve böylece ilim ve kültür dili haline getirme eyleminin fikri temelini daha önce de değindiğimiz Avrupa’da XVI. yüzyılına kadar uzandığını söylemek mümkündür.

Atatürk İlkelerinin ortaya çıkmasıyla dil alanında Osmanlı zamanından kalma ikili durumun telafisi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu ilkelerin öngördüğü toplum yapısında gerçekleştirilmeye çalışılan yenileşme olgusu, ilk önce düşüncede harekete geçirilmeye çalışıldı. Dil ve düşünce arasındaki sıkı bağlantının farkında olunmasından dolayı da bu yenilik eylemi dil üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılıyordu. Bu da dildeki yabancı sözcükleri dilden çıkarmanın gerekli olduğu kanısını doğurmuştu. Çünkü dildeki bu yabancı kavramların düşüncede bulanıklığa neden olduğu düşünülüyordu (Özdemir 38).

Cumhuriyet döneminde çeviri hareketinin gerçekleştirilme yöntemleri aslında dil ile ilgili meydana çıkan iki temel görüşün uzantıları niteliğindedir. Dilin yapısıyla ilgili oluşan bu iki farklı görüşten birincisi, dilin toplumun oluşum sürecinde yaşadığı toplumsal ve tarihi olaylardan etkilenmesiyle şekillendiği yönündeki görüştür. Bu görüşe göre her toplumun başından geçen gerek tarihsel gerekse toplumsal olaylar farklı olduğundan bunların dile yansımaları dilleri de farklılaştırmıştır. İkinci görüş ise

bunun tersi niteliğindedir. Buna göre dil, insan beyninin bir ürünüdür. Beynin işleyişi de bütün insanlarda aynı ya da benzer olduğuna göre dilin oluşumunda da alt yapı olarak benzerlikler vardır (Aksoy 269).

Dil alanında ortaya çıkan bu görüşlerin dilin birebir ilgili olduğu çeviri eylemine de yansımaları olduğunu belirtmiştik. Cumhuriyet Dönemi'ndeki sistemli çeviri hareketinin ikinci görüşten yana olan çalışmalarla başladığını söyleyebiliriz. Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyüboğlu'nun öncülüğünde gerçekleştirilen tercüme faaliyetlerinde Türk dilinin yapısının bozulmamasına dikkat ediliyordu. Mümkün olduğu kadar Türkçenin öz yapısı yabancı etkilerden korunmaya çalışılıyordu. Bu da yabancılardan gelen eserlerin arasındaki farkı ortadan kaldırıyorlardı. Her biri farklı olan kaynak metinler, bu görüşe göre çevrildiğinde erek dilde aynılaşıyorlardı (Aksoy 274). Yani burada vurgulamak istediğim dilin tarihi ve toplumsal olaylardan ayrı olarak insanın müdahalesi ile geliştirilebilen ya da değiştirilebilen bir olgu olarak görülmesidir. Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyüboğlu zamanlarında da aşağıda değineceğimiz gibi Türkçeye sadeleştirme hareketi kapsamında bilinçli müdahaleler yapılmıştır.

Ataç ve Eyüboğlu'na göre tercüme işinde önemli olan Türkçenin kullanımınıdır. Ataç, çevirmen ile yazar ve şairi aynı potada değerlendirmiştir. Ona göre yazarın ve şair, düşünceleri, olguları kendi dilinde kolay anlaşılır bir şekilde ifade eder. Çevirmenin durumu da bundan farklı değildir (Berk 152). Yani çevirmen, erek kültürde bir yazar veya bir şair olarak metinleri yeniden kaleme alırken erek dilin anlaşılır şeklini kullanmak zorundadır.

Bu dönemlerde Türkçeye yapılan bu bilinçli hareketlerin temelini dildeki kökeni Türkçe olmayan sözcüklerin çıkarılması ve bunların yerine Türkçe kelimelerin bulunmasının oluşturduğunu söyleyebiliriz. Türk dil devriminde hedeflenen sade dilin oluşturulması sürecinde yabancı kelimelerin kullanılmamasına dikkat edilmiştir. Böylece Türkçeyi saf ve yalın bir şekilde geliştirip zenginleştirme

yoluna gidilmiştir (Özdemir 78). Bu dönemde gerçekleştirilen çeviri eyleminde de Türkçeyi yabancı kelimelerin etkisinden kurtarma yönünde gayretler verilmiştir.

1940'larda çeviri hareketini yöneten çevirmenlerden Nurullah Ataç, sade bir Türkçe kullanımından yanaydı. Ataç bu tutumuyla genç yazarları da etkilemiştir. Yabancı kelime kullanımından kaçınan Ataç, yabancı bir kelimenin Türkçede karşılığı bulunamadığı takdirde yeni bir kelime üretmiş ve yeni bulduğu kelimelerin Türkçe kökenli olmasına özen göstermiştir. Yabancı kelimelere karşılık olarak kullandığı bu kelimeler ise eski Türkçeden unutulmuş kelimeler bile olabiliyordu. Ataç'ın kullandığı bazı kelimeler Türkçenin kelime zenginliğinde yerini alırken, bazıları da unutulmaya yüz tutmuştur. Arapça ve Farsça kelimelerin çoğunun Türkçeden çıkarılmasına rağmen tamamen bir sadeleştirme gerçekleştirilemedi. Bir yandan Türkçede yeni kelimeler üretilirken diğer yandan da yabancı kelimeler Türkçeye girmeye devam ediyordu (Berk 150).

Kelimelerin yaygınlaşması halk tarafından tutulmasına bağlı oluyor. Halkın benimsediği kelimeler, kavramlar dilin kuralına uygun olmasa da varlıklarını sürdürebiliyorlar (Levend 69). Agah Sırrı Levend'in bu saptaması, Özlem Berk'in bulgularına bir açıklama olarak görülebilir.

Nurullah Ataç, "Tercüme Üzerine" adlı makalesinde çevirinin Türkçeye nasıl uygulanması gerektiği konusunda düşüncelerine yer verir. Ona göre her ifadenin Türkçede bir karşılığı vardır. Önemli olan o tümcenin kaynak metinde ne anlatmak istediğinin iyi kavranması ve Türkçe karşılığının buna göre bulunmasıdır. Çünkü Ataç, insanın kelimelerle değil, cümlelerle düşündüğünü savunur. Bu yüzden de çeviriyi kelimelere bağlı kalarak yapmak gereksizdir (Ataç 111).

Ataç, çevirinin erek dili düşünerek yapılması ve erek metnin Türkçede çabuk anlaşılır olması gerektiğine değinmiştir. Türkçenin de eksiklikleri olduğunu ve bunların özellikle tercüme yapılırken daha çok fark edildiğini dile getiren Ataç,

yabancılardan öğrenilen yeni düşüncelerin ifade edilebilmesi için Türkçedeki kelimelerin yetersiz olduğundan bahsetmiştir (114). İşte bu bağlamda Türkçede bazı yeni sözcük üretim çalışmaları yapılmıştır.

Ataç'ın bu her ifadeye Türkçe karşılık bulma kararlılığının Berk'in aşağıda verdiğimiz ve hala günümüzde de geçerliliğini koruyan bir örneği ile konuyu değerlendirmek ve olması istenen ile olanın ilişkisini ortaya koymak açısından önemli olabilir.

Ataç'ın yalın Türkçeyi savunmasının bir nedeni de Greko-Romen kültürüne olan hayranlığıdır. Türkçenin Latinleştirilmesi ve Grekleştirilmesi gerektiğini, sade Türkçeyi yasaklamadığını dile getirmiştir. Ataç'a göre örneğin "demokrasi" kelimesi Türkçede "budun-buyrumculuk" ya da "budun-erk" şeklinde kabul edilebilir. Ancak bu kelimeler, Yunanca "demokrasi"nin karşısında çok fazla ayakta duramamışlardır (Berk 151). Görüldüğü gibi Ataç'ın her yabancı ifadeye Türkçe karşılıkların bulunmasını Türk dilini sadeleştirmede bir adım olarak görmesinin gerçeklikte meydana çıkmadığını görebiliriz. Bunun yanında Levend'in bahsettiği halkın dil konusundaki belirleyiciliği ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte tek örneğe bağlı kalarak genel bir yargıya varmak tabii ki de söz konusu değildir. Yine Berk'in yukarıdaki değindiğimiz ifadelerinden yola çıkarak ve Levend'in açıklamasını dayanarak üretilen kelimelerin bazılarının halk tarafından benimsenip kullanıldığını, bazılarının ise kullanılmayarak Türkçenin kelime haznesinde kendine yer bulamadığını söylemek mümkündür.

Gerek Ataç'ın gerekse Eyuboğlu'nun çeviri konusunda böyle bir yaklaşımı benimserken erek metinlerin erek dil içinde yazılan özgün metinler gibi yazılmasını savunurlar. Bu ikisine göre çeviri metnin bir tercüme olduğu okur tarafına hissettirilmemelidir. Çünkü çeviride bu yabancılik duygusunun verilmesi okuru da rahatsız edecektir (152).

Öz Türkçe idealleriyle Ataç ve Eyüboğlu'nun kendilerinden sonra gelen bazı yazarları da etkilediğini görmekteyiz. Bunlardan biri, belki de en belirgin olanı Hasan Ali Yücel'in oğlu Can Yücel'dir. Yücel, "Türkçe söylemek" deyimini "çevirmek" fiilinin yerine kullanan ilk kişidir. Çeviriye daha çok şiir çevirisi açısından bakan Yücel, her şiirin bir "sorunsal" üzerine yazıldığını ifade eder. Buna göre her şiirin bir yazılış amacı vardır. Bu da şiirin sorunsalıdır. Ancak Can Yücel burada her sorunsalın dilden dile aktarılamayabileceğini savunur. Yücel ayrıca çeviride sadakat ilkesinin de bu açıdan ele alınması gerektiğini savunur. Yani bir kültürde belli bir amaç için yazılmış ve bir sorunsala sahip olan bir metin, başka bir kültüre ve dile aktarılırken bu sorunsalın da aktarılması gerektiğine işaret eder. Eğer kültüre özgü bu sorunsal başka bir dilde ifade edilemiyorsa, Yücel'e göre bu metin çevrilemezdir (Aksoy 275–276).

Türk dilini sadeleştirmek için dikkat edilen hususlardan biri de Batı dillerindeki bilim kavramlarının Türkçede açık ve anlaşılır karşılıklarını bulmaktır (Özdemir 50). Cumhuriyet Dönemi'nde Batılılaşmanın etkisiyle başlatılan tercüme hareketinin dil alanında ortaya çıkardığı başka bir mesele olan ilmi terimlerin yokluğu ile Batı'dan bilim alanında da yararlanmak isteyen Türkiye'de Türk dili, Cumhuriyet Döneminde bu durumun doğurduğu ihtiyaçları karşılayıp karşılayamama gibi bir mesele ile karşı karşıya gelmiştir. Medeniyetin Batı'dan kaynaklandığını dile getiren Mehmet Kaplan ilimlerin gelişmesinin terimlere bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Bunun yanında ilmin gelişmesi için gerekli olan bu terimlerin Türkçede ortak bir karşılıklarının olması gerektiğini savunmuştur (Turinay 152). Ancak burada Kaplan'ın değindiği nokta, yani terimlerin Türkçede herkes tarafından kabul gören karşılıklarının bulunmasının sistemli tercüme faaliyetlerinin yeni başladığı Cumhuriyet Dönemi'nde uygulama açısından sorunlu olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü Kaplan'ın bahsettiği ortak terimlerin kabulü çeviri hareketinde yukarıda bahsettiğimiz henüz yerleşmemiş tutumlardan dolayı gerçekleştirilmesi zor bir durum halini almıştır diyebiliriz.

Ataç ve Eyüboğlu'nun belirlediği bu tutum yayınevlerini de etkiliyordu. Çeviride erek dile yani Türkçeye bağlı kalınması asıl metinlerin ikinci planda kalmasına sebep oluyordu. Çeviri olduğu belli olmayan kitapların daha çok rağbet görmesi yayınevlerinin de dilsel olarak asıl metne çok bağlı olmayan erek metinlere yönelmesine sebep olmuştur (Aksoy 274). Ancak yukarıda bahsettiğimiz dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi düşünürsek bu davranışın sadece dil ile sınırlı kalmadığı düşünülebilir. Çünkü dil ve düşünce birbirini etkileyen olgulardır. Yani öz Türkçede değişiklik yapmamaya çalışılarak yapılan bu çevirilerin toplumun düşünce yapısında da fark edilir değişiklikler yapması beklenmez.

Ataç döneminde benimsenen bu çeviri anlayışı ile ulaşılmak istenen hedef Avrupa düşüncesinin Türk kültüründe yer etmesidir. Her ne kadar düşünceler farklı olsa da bu durum akıcı Türkçe oluşturulmasına engel olmayacak şekilde devam ettirmeye çalışılmıştır (Berk 153). Görüldüğu gibi 1940'larda tercüme hareketi daha çok Türkçenin kullanımına yönelik olmuştur. Demek oluyor ki Avrupa'nın fikri boyutu alınmaya çalışılırken, bunun Türkçenin yapısında da bir yenileşmeye sebep olmamış, tam tersine bir sadeleşme sürecini etkilememesine özen gösterilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde dil mefhumu ile ilgili oluşın dilin her toplumda ve kültürde farklı şekiller aldığı görüşünü çeviri edimine uyarlayanlar, bu eylemde Ataç ve Eyüboğlu'ndan ayrı durmuşlardır. Daha bu çeviri hareketinin başlarında Türkçeleştirme anlayışıyla birlikte bu anlayışa karşı çıkan görüşler de ortaya çıkmıştır. Dil ile ilgili ortaya çıkan iki anlayıştan her dilin aslında aynı şekilde üretildiği görüşünün izlerinin görüldüğu Tercüme Bürosu'nun ilk başkanları olan Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyüboğlu'nun çeviri çalışmalarının başladığı ilk yıllarda aynı zamanda dilin algılanışında ortaya çıkan öteki yaklaşımın da yansıdığı görüşler belirlemeye başlamıştı. Ancak Cumhuriyet Dönemi'nde çeviri çalışmalarının Tercüme Bürosu tarafından yürütülmesi ve büronun başında diğer görüşü savunanların bulunması bu yaklaşımın tercüme faaliyetlerinin ilk dönemlerinde etkili olmamasına sebep olmuştur. Fakat daha sonra büroya başkanlık eden Suut Kemal Yetkin her dilin

farklı olduğuna dair fikirlerinin olduğunu düşündüğümüz ve bunu da çeviri eylemlerine yansıtan bir başkan aynı zamanda bir çevirmendir.

Tercüme Bürosu'nun çalışma süresinin başından itibaren yapılan çevirilerde benimsenen tutuma katılmayanlar düşüncelerini dile getirmişlerdir. Bunlardan biri de Nazım Hikmet'tir. Hikmet, tamamen Türkçe bir söyleme karşı çıkmıştır. Çeviride başka bir dile ait unsurların bulunması gerektiğini savunmuştur. Böylece dillerin birbirini zenginleştirmesinin yolunun açılacağını savunan Hikmet, bu konuda şunları dile getirir:

Mesela Ruslar sevgi sözcüğü olarak *güvercinim* tabirini kullanırlar, biz *gözümün nuru*, *gözbebeğim* filan deriz. Bence bunları tercüme ederken ille de bizde *güvercinim* denmez diye *yavrucuğum* filan dememeli, Ruslar da bizden tercüme ederken *gözümün nuru* Rusçada denmez diye *güvercinim* diye tercüme etmemeli, biz bizim dile *güvercinim* tabirini, onlar da kendi dillerine *gözümün nuru* tabirini sokmalı. Bu suretle dilleri birbiri üzerine tabir, sıfat mıfat alışverişiyle de zenginleşmesi kabil olur (Aksoy 277).

Ataç ve Eyüboğlu ile aynı fikirde olmayan başka bir isim de Tercüme Bürosu'na başkanlık etmiş olan Suut Kemal Yetkin'dir. Nazım Hikmet söz konusu çeviri anlayışını dil olgusu açısından ele alırken Yetkin, üslup açısından bir değerlendirme yapmıştır. Çevirmen kaynak metni çevirirken kendi üslubunu kullanmak yerine yazarın tarzını taşımaya çalışmalıdır. Çevirmenin çevirdiği her eserde kendi üslubunu kullanması çeviri için bir kayıptır Yetkin'e göre (278).

Cumhuriyet Dönemi çevirmenlerinden Sabri Esat Siyavuşgil'in farklı zamanlardaki farklı yazarları hem zaman hem de üslup olarak yansıttığına dikkat çeken şair İlhan Berk, eğer eserde çağdaş bir dil kullanılmışsa Türkçede de buna

tekâmül eden bir dil kullanılması gerektiğini, eserde önceki zamanlara ait bir dil kullanıldıysa da Türkçeye bunu en iyi şekilde yansıtmak gerektiğini savunur (279).

Nazım Hikmet ve Suut Kemal Yetkin'in başını çektiği bu çeviri yaklaşımı diğer bazı çevirmenleri de etkilemiştir. Bunlardan Tahsin Yücel, çevirilerinde Yetkin ve Hikmet'in bakış açılarını benimsediğini dile getirirken yaptığı çevirilerin arasında biçem farkının bulunduğunu dile getirir. Eyüboğlu ve Ataç'ın çeviri yöntemini eleştiren başka bir isim de Sait Maden'dir. Öteki kültürde oluşan bir düşünceyi Türk kültüründe ifade edebilecek kavramlar olmayabilir. Bu durumda dilde yeni arayışlara çıkmak gerekir. Eğer çeviri bu şekilde yapılmazsa yalın bir dil kullanan yazarla çetrefilli bir dil kullanan yazar aynı kefeye konmuş olur (281). Tercüme Bürosu'nun ilk zamanlarındaki çeviri anlayışı görüldüğü gibi sonradan eleştirilmiş ve bu görüşe karşı birçok görüş ortaya çıkmıştır.

Kendisini 1940'lı yılların toplumcu gerçekçi yazarlarından sayan Burhan Arpad, Türkçeye yapılan çevirilerde Türk okurların yabancı yazarlar arasındaki farkı anlayabilmeleri gerektiğini dile getirir. Yazarların Türkçe düşünmeyip Türkçe yazmadıklarına değinen Arpad, bu durumun okuyucu tarafından farkına varılmasının lazım geldiğini söyler (Arpad 159). Bununla birlikte her dilin bir müzik yanının bulunduğunu belirten Arpad, çeviri yaparken Türkçenin bu müzik tarafına da dikkat ettiğini ifade eder. Ayrıca çeviri yaparken metni kafasında seslendirdiğini söyler ve Türkçede birbirine yakın olan sesli harflerin sık kullanımının Türkçenin müzik yanına zarar verdiğini savunur. Çeviri yöntemini bu şekilde açıl原因 Arpad, çevirinin Türkçeye etkileri konusunda da şunları söyler: "Çeviri Türkçeye pek çok şey kazandırabilir. Cümle yapılarına yeni esneklikler getirerek, dilimizin yapısına uygun yeni deyimler kazandırarak, Türk yazarlarına değişik anlatım tekniklerinden örnekler vererek." (Arpad 160).

Çevirinin Türkçeye olan etkileri ile ilgili olarak Arpad'la aynı düşüncede olduğunu söyleyebileceğimiz bir başka çevirmen de Ahmet Cemal'dir. "Kafka ile

Lenz'i aynı çeviri dilini kullanarak çevirirseniz, bu yazarları söylemek istediklerini kapıdan acemi habercilerle gönderen kişilere döndürmüş olursunuz” diyen Cemal, bu yazarların dilimizdeki “eşdeğerlerini” bulmaya çalışarak verilen çabanın Türkçenin imkânlarını zorlayacağını ve böylece dilin “çeviriden sağlayacağı en büyük kazancın” da bu arayışla ortaya çıkan sonuç olduğunu dile getirir (Cemal 162).

Beğendiği eserleri başkalarıyla paylaşma isteğinin çeviri eylemine girişmede başlıca sebebi olduğunu dile getiren Bedrettin Cömert, yabancı dildeki bu eserlerin ne düşünselliğinin ne de sanatsallığının gerektiği gibi aktarılamadığından yakınır (Cömert 163). Buna rağmen çeviri ediminin önemine değinen Cömert, çeviri yapıtların kültürü ulusallaştırmada tek araç olarak görür. Bu yapıtların başka kültürlerin ölçütlerini kendi toplumuza göstererek kendi kültür ölçütlerimizin farkına varmamızı sağladığını dile getirir ve düzenli ve planlı bir çeviri hareketinin dilimize yeni kavramlar, yeni olanaklar kattığını ifade eder (165).

Bir şiir çevirmeni ve kendisi de bir şair olan Sait Maden, çevirdiği şiirlerde yapı sorununa özellikle dikkat ettiğini dile getirir. Çeviride şiirin ölçülü mü yoksa ölçüsüz mü yazıldığına dikkat ettiği kadar yapıtta var olan tarihsel, toplumsal, kültürel unsurları da göz önünde bulundurduğuna dikkat çeker. Yaklaşımını da bunun tersi olan bir yaklaşımdan örnek vererek açıklamaya çalışır:

Romancılarımızdan biri, romanlarından birinde, Baudelaire'in *O toi, tous mes plaisirs, a toi, tous mes devoirs!* Dizesiyle başlayan ünlü Balcon şiirini, kişilerinin birinin ağzından *Oy benim sevdiceğim, oy benim saydıcağım!* diye çevirmeye başlamıştı da, zavallı Fransız ozanı, yere bağdaş kurmuş, ayağında şalvar, kucağında saz, kasketinin güneşliği yana dönük, eli tespihli bir halk ozanı kılığına bürünmüş, uzun zaman gitmemişti gözümün önünden (Maden 168).

Maden de daha önce bahsettiğimiz Arpad ve Cömert gibi çeviride yabancıların hissedilmesinden yanadır. Kendi çevirilerinde de iki kültür arasındaki “benzemezliği” ortaya koymanın çeviri amacını oluşturduğunu dile getirirken bu tür bir çeviri anlayışının da Türkçeyi tekdüzelikten kurtaracağını, yeni sözcüklere Türkçenin yapısı içinde yerini bulduracağını savunur (169).

Afşar Timuçin, “her çeviri dünya kültürüne açılmış bir penceredir” derken çevirmenin çeviri ile dile gelen “dışlaştırıcı” etkilerin dil içine yerleştirebilen güç olduğunu dile getirir. Timuçin’in verdiği bir örnekte bir çeviri eyleminde daha Türkçesi *işin sonunda* demek olan bir ifade, *son tahlilde* ya da *son ayırıştırma* şeklinde Türkçeye aktarılıyor ve bu ifadeler daha sonra birçok kişi tarafından kullanılmaya başlıyor (175).

Tomris Uyar da Türkiye’de çeviri hareketinin çevirmenleri belli bir konuda uzmanlaşmaya yönelttiği görüşünü ortaya atar. Ona göre bunun sebebi bilimsel çeviriler, sözlük çevirileri, siyasal meselelerle ilgili romanlar, bilim kurgu eserleridir (178).

Cumhuriyet Dönemi’nde yapılan çeviri çalışmaları ile bir yandan Türk dilinin özünü koruma faaliyetleri kapsamında sürerken diğer yandan da yine bu tercüme faaliyetleri ile kültürün geliştirilmesi hedefleniyordu. Avrupa kültürünün kazanılması çeviri faaliyetine bağlanıyordu. Avrupa’nın kültürel kökenini oluşturan eserler, Türkçeye ilk başlarda Türkçenin öz yapısı korunarak aktarılmaya çalışılıyordu. Bu yüzden bu dönemdeki çeviri etkinlikleri Batıcılık kapsamında ele alınabilir.

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Atatürk döneminde iki tür batıcılıktan söz etmek mümkündür. Bunlardan birisi halkı eğitmek için bir aydın grubunun bulunması gerektiği yönündeki Batıcılık görüşü, diğeri de aydınların halkı da eğitim çalışmalarına katarak eğitilmesi yönündeki Batıcılıktır (Günyol 259). Birincisinde halk ile eğiten kesim birbirinden ayrı tutulurken, ikincisinde bu ikisi birleştirilerek

halkın da kendi eğitiminde rol oynamasına müsaade edilmiştir. Bu iki durum, çeviride ortaya çıkan iki farklı yaklaşımla ilişkilendirilebilir. Eyüboğlu ve Ataç'ın savunduğu çeviri metinlerin kolay anlaşılır, öz Türkçe ile sunulmak istenmesi Batıcılık konusunda ortaya çıkan halkın kendi kendini eğitmesine katkıda bulunabilir. Eğitici ile eğitilen tarafın birbirinden ayrı olması ise farklı kültürlerin dilsel ifadelerini yansıtan çeviri metinlerin halk karşısındaki konumu ile bağdaştırılabilir. Dolayısıyla devlette benimsenen genel bir politika olan Batıcılığın uzantıları, tercüme eylemlerinde bu iki şekilde ortaya çıkmış olmaktadır.

Görüldüğü gibi Tercüme Bürosu'nun ilk çalışmalarının amacını Türkçenin yapısını koruyarak geliştirmek olarak görenlerin fikirlerine zıt birçok görüş ortaya çıkmıştır. Kurtuluş mücadelesini milli değerlerin merkeze konması sayesinde gerçekleştiren bir devlette dilde de milliyetçilik fikrini benimsemesi tabii olabilir. Tanzimat Dönemi'nde başlayan bu hareketin, milli mücadele başladıktan sonra Ziya Gökalp ile biraz daha ön plana çıktığını ve nihayet savaş yıllarının bitip ülkenin kültürel meselelerine daha çok eğilimin gösterildiği 1940'lı yıllarda çeviri hareketiyle birlikte sistemli bir şekilde yürütülmeye devam edildiğini görürüz. Ancak devlet politikası ile yürütülen bu sistematik, zamanın bazı yazarları ya da çevirmenleri tarafından eleştirilmiştir. Yukarıda saydığımız görüşler bu yazarların çeviri eyleminde Türk diline yönelik uygulanan yönteme karşı olan tutumunu göstermektedir. Nitekim ilkin çeviride Türkçeyi yabancıların etkisinden koruma çabalarının ortaya koyduğu yaklaşım, daha sonraları esneklik göstererek yerini yavaş yavaş Türkçenin yabancı ifadelerden yararlanması gerektiği görüşüne bırakmıştır. Tercüme eyleminde böyle bir gidişatın izlenmesi, Türk dilinin gelişimi için gerekli de olmuş olabilir. Kendi temel yapısını sağlam kurmadan direkt olarak yabancı etkilere maruz kalması dil ile kültür arasındaki ilişki de göz önüne alınırsa, yabancı güçlerin etkisinden yeni kurtulan bir devletin yaşayış biçiminin dil vasıtasıyla yeniden dış kuvvetlerin etkisine bırakmak anlamına gelebilirdi. Bu yüzden Berk'in belirttiği gerçekleştirilmek istenen dilde sadeleştirme hareketi tam anlamıyla oluşmasa da dilde milliyetçilik düşüncesinin yerleştirilmesi, çeviri hareketinin biraz

daha bilinçli ve yöntemli bir şekilde, çevirinin dil üzerindeki etkisinin de hesaba katılarak devam ettirilmesini sağlamıştır. Nitekim daha önce de belirttiğimiz gibi tercümenin dil üzerindeki etkisi inkâr edilemez.

4. 3. 2. Türk Kültür ve Düşünce Yapısı Açısından Bir Değerlendirme

Türkiye’de 1940’lı yıllarda yürütülen çeviri hareketi, birçok yenilikçi hareketle beraber gerçekleşmiştir. “Uygarlık ve Çeviri” adlı makalesinde Nedim Gürsel, çevirinin yenilikçi hareketleri destekleyici özelliğinden bahsederken bir kültürün gelişebilmesi için gereken koşulların çeviri ile oluşturulabildiğini ifade eder. Çeviri ile eski değerlerin yeniden ele alındığını ve yeni düşüncelerin de bu değerlendirmeden doğduğunu dile getiren Gürsel, toplumların gelişmesinin ancak kendisi dışındaki kültürlerden yararlanarak sağlanabileceğini savunur. Bu açıdan yeni anlayışların üretilebilmesi çeviri edimine bağlıdır (Gürsel 321).

Türk kültürünün ve Türkçenin gelişmesinde Cumhuriyet Dönemi’ndeki çeviri hareketinin etkileri olmuştur. 1940’larda çevirinin gerçekleştirilmek istenen birçok işte öncü bir görevi olmuştur. Nedim Gürsel, Türk yazın ve düşünce yapısının çeviriden nasıl etkilendiğine şu sözlerle değinmiştir:

... İşte Garip kuşağı ve Fransız şiiri, ya da Varoluşçu felsefeyle Demir Özlü, Ferit Edgü vb. gibi bunaltı yazarları arasındaki ilişkiler! İşte Remzi Kitapevi’nin Gorki çevirileriyle Orhan Kemal’in, hatta Füzûzan’ın gerçekçilik anlayışları! Günümüz Türk şiiri de, büyük ölçüde çeviriyle beslenen bir şiir niteliği taşıyor. Yayımlanan şiirlerin çoğunda Lorca’dan Mayakovski’ye, Neruda’dan Ginsberg’e dek, çağımızın önemli şairlerinden izler bulmak mümkündür... (1983, 322).

1940'lardaki Batılılaşma anlayışında Yunan ve Latin kültürünü anlayabilmek yatıyordu. Bu kültürler anlaşıldığı takdirde Batı ve Avrupa zihniyeti anlaşılabilceği öngörülüyordu. Bunun için de Batının kaynaklarına dönmek gerekiyordu (Berk 151). Cumhuriyet döneminden beri hem Türk kültürünü hem de Türk dilini etkileyen çeviri hareketi ile bundan önceki bölümlerde de değinildiği gibi Türk kültürüne Batı'dan birçok klasik eserle beraber bunların yansıttığı Hümanizm felsefesi de girmiştir. Bu açıdan çeviri dilsel olduğu kadar düşünce açısından Türk toplumunda yenilikçi bir misyon üstlenmiştir (Altay-Aksoy 169).

Bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Hasan Ali Yücel, Yunan ve Latin klasiklerini ulaşmak istedikleri medeniyetin özünü teşkil ettiklerini dile getirir. Hatta eski Yunan medeniyetindeki insanlarla aynı ruhu paylaştıklarını savunur. Yücel bir yandan Batı dünyasının kültürel temeli olan Hümanizm felsefesini tercüme hareketi ile Türk kültürüne sokmaya çalışırken, diğer yandan da bir Türk Hümanizmi düşüncesinin temellerini atmaya çalışıyordu. Ona göre Türk Hümanizmi bütün insanlara hiçbir fark gözetmeksizin saygı ile yaklaşır. Bu durum hangi milletten olursa olsun yeni bir fikir getirdiği müddetçe geçerlidir (Berk 154). Yücel'in Türk Hümanizmi'nin temellerini atmak için Yunan ve Latin kültüründen yararlandığını söyleyebiliriz. Yücel, çıkış noktası olarak aldığı bu kültürlerin etkisi ile Türk düşüncesine katkıda bulunmaya çalışıyordu.

Türk kültürünün şekillenmesinde Sabahattin Eyüboğlu önemli bir yere sahiptir. Anadolu kültüründe bir "Yeniden Doğuş" niteliğinde olabilecek öncülük eden Eyüboğlu, Türk yazınına hem Batı'dan hem de Doğu'dan eserler kazandırarak Türk dilinin de gelişmesine katkıda bulunmuştur (Gürsel 1983, 322). Tercüme Bürosu'na başkanlık eden ve aynı zamanda kendisi de bir çevirmen olan Sabahattin Eyüboğlu, Türk Hümanizminin ya da başka bir deyişle Anadoluculuk fikrinin gelişmesine katkıda bulunan bir isimdir. Eyüboğlu'nun hümanizm felsefesinde insanlar arasında fark yoktur. Yaşadıkları yer ve zamanlar onlar için bir ayırım olamaz. Eyüboğlu, çevirisini yaptığı yazarların da bu görüşten olduklarını savunurken, kendisi de

çevirdiği eserler de bunu yansıtmıştır. Azra Erhat onun La Fontaine çevirisini on sekizinci yüzyıl Fransızcasını herkesin anlayabileceği bir Türkçeye dönüştürdüğünü dile getirir (Berk 156).

Erhat ve Eyuboğlu'nun çevirisini birlikte yaptıkları Plato'nun Symposion adlı eserinin önsözünde eser çevrilirken Eski Yunan'daki bir okurun metinden neler anlayabileceği kestirilmeye çalışıldığından söz edilir. Ayrıca karşılaştırma yapıldığında metnin Avrupa dillerine çevrilmiş versiyonlarına nazaran Türkçenin Plato'nun kullandığı ifadelerle daha çok uyum sağladığı ortaya atılır. Önsözde terimsel ifadelerin kullanımından kaçındıklarını ifade eden Erhat ve Eyuboğlu, bunun Türk okurları için bir deneme niteliğinde olduğunu ve diğer eserler gibi kolaylıkla okunabileceğini umduklarını dile getirirler (Berk 157).

Berk, Türkiye'de 1940'larda çevirideki yerelleşme hareketinin Lawrence Venuti'nin değindiği gibi bir kültürün kendisini anlamasında başka bir kültürü kullanması şeklinde değil, bir kültürde yeni bir kültür oluşturma çabası olduğunu ifade eder. Buna göre üstün denilebilecek nitelikte olan Batı kültürünün kazanılmasında kullanılan çeviri yönteminde çeviriler yerleştirme eylemine göre herkesin anlayabileceği bir dil ile yapılmıştır (160).

1940'larda Tercüme Bürosu'nun başlattığı sistemli çeviri hareketi 1950'lerden sonra daha çok özel yayınevlerinin çalışmalarıyla sürmüştür. Bunun yanında yine 1950'lerde çevirilerle birlikte Türk eserlerinin de yayınlanması artmıştır. En çok satan çeviri eserlerin içinde Frank Morrison Spillane'nin Mike Hammer adlı eseri gelirken, Türkçe metinlere de Sinekli Bakkal ve Çalıkuşu kitaplarını örnek verebiliriz (179).

“Anadolu'da kültürü yaymak, Anadolu'da kullanılan dili sadeleştirip Arapçadan kurtarmak, çeviri metinler yoluyla Türk dilini çağdaş Batının tüm kavramlarıyla zenginleştirmek” ve kültürel eksiklikleri çeviri ile gidermek gibi

amaçları güden Tercüme Bürosu, devlet politikası tarafından yürütülen sistemli bir çeviri hareketine başlamıştır. Söz konusu devlet politikası, ülkeyi çağdaştırma ve yenileştirme çabalarından oluşmaktadır (Altay-Aksoy 166).

Bu dönemdeki sistemli yürütülen çeviri çalışmalarının bir etkisi de ülkede Fransızca dilinin ağırlığının kalkması olabilir. Cumhuriyetten önce yapılan çeviri çalışmalarında başka dillerdeki metinler bile Fransızcadan kazandırılıyordu. Ancak Cumhuriyet döneminde Tercüme Bürosu'nun da kurulmasıyla sistemli bir hal alan çeviri etkinlikleri birinci dilden yapılmaya başlanmıştır. Bu da Fransızcadan başka yabancı dil bilenlerin sayısının arttığını gösterir. Büro ayrıca çeviri yönteminin nasıl olması gerektiği sorununun da ortaya çıkmasına sebep olmuştur (167). Bu durumun çeviri eyleminin daha bilinçli ve özenli bir şekilde yapılmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında bu sistemli ve yaygın çeviri hareketinin başlaması ile Fransızcadan farklı olarak başka dillerin de öğrenilmesine geçilmiştir.

4. 4. Kültüre Kuramsal Açıdan Bir Bakış

Çeviri ile gerçekleşen eylemler her ne kadar kültüre etki etse de bir olgu olarak çeviriye bakış daha çok içerik ve dil yönünden ele alınmıştır. Yukarıda saya geldiğimiz pek çok noktada çevirinin kültüre ve düşünceye olan etkisi, çeviri hareketlerinin uzun ya da kısa vadede sebep olduğu değişiklikler ele alınmıştır. Tercüme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği dönemde çevirinin amacı içerik olarak değerlendirebileceğimiz bilimin ve düşüncenin kazanılması olarak belirlenmiştir. Tabii ki bu kazanımlar daha sonra kültürel yaşam üzerinde de etkili olmuştur. Uygulamada tercümenin bu yönü ortaya çıkmış ancak kuramsal açıdan bu yön vurgulanmamıştır.

On dokuzuncu yüzyılda dil felsefesinde öne çıkan yaklaşımlarla birlikte çeviri eyleminde de erek kültüre dönülmesine yol açmıştır. “Çeviri edimi kültürün bir parçası, onu biçimlendiren olgulardan biridir” (Yücel 123). Yirminci yüzyılda

çevirileri okuyucuya ulaştırma çabası, kaynak metnin erek kültürde aykırı durmayacak biçimde çevrilmesini gerektirmiştir (126). Bu da özellikle erek kültüre ve okura dönük bir çeviri incelemesinin uygulanmasına sebep olmuştur.

Çevirinin yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra bir olgu olarak ele alınmaya başlamasıyla, kültürü ilgilendiren boyutu da incelenmeye başlanmıştır. Bu dönemde var olan iletişim araçlarının gelişmişliği, uluslar arası ilişkilerin çoğalması gibi etkenler sebebiyle kültürlerin kendilerini birbirlerine tanıtmaya durumunu ortaya çıkarmıştır. Bundan etkilenen çeviri hareketinde de erek kültüre dönük bir yaklaşım ön plana çıkmıştır (123). Bu noktada daha önce sözünü ettiğimiz eski dönemlere ait çeviri hareketlerinden İslam dünyasından Batı kültürüne yapılan çevirilerde içerik yönünden kaynak metne yönelik bir yaklaşımın benimsendiğini söylemek mümkündür. Çünkü yukarıda da değindiğimiz gibi o dönemdeki Batı, ilim ve düşünce açısından gelişebilmek için kendisinden bu konuda daha ileri düzeyde olan Doğu kültürünün nimetlerinden yararlanması gerekiyordu. Batı dünyasının bu muhtaçlık durumundan dolayı kaynak kültürün değerlerini kendisinin talep etmesini gerektiriyordu. Bu da kaynak kültürdeki eserlerin içerdiği bilgilere, düşüncelere ulaşmasını, bunları kendi kültürüne kazandırmasını gerekli kıldığından çeviri eylemlerinde kaynak metne yönelik bir yöntem izlemesine sebep olmuştur.

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan çeviride erek odaklı yaklaşımların benimsenmesi ile de böyle bir gereksinme durumundan söz etmek mümkündür. Çeviride önümüze çıkan sorunları ve çeviriyi doğru ya da yanlış olarak değerlendirmek bu dönemdeki erek odaklı çeviri eylemleri hakkında erek kültüre göre karar vermeyi gerektirir. Yani çeviri erek kültürde hangi boşluğu doldurur ya da hangi sorunu çözer gibi sorunlar, erek odaklı olarak yapılan çevirilerde erek metnin erek kültüre sunulma biçimde belirleyici olur (124). Burada daha önce savunduğum erek odaklı çeviri hareketindeki erek kültürün istekli olması ile ilgili durumun erek odaklı yaklaşımda da karşımıza çıktığını görüyoruz. Ancak bahsettiğim kaynak odaklı çeviri hareketinde talep doğrudan erek kültürden gelmekte idi. Yani olaya

çeviri faaliyetini başlatan taraf olarak bakacak olursak on ikinci ve on üçüncü yüzyıllardaki tercüme faaliyetlerinde bu tarafın erek kültür tarafı olduğu görülür. Yirminci yüzyılda ise daha önce değindiğimiz gibi iletişim koşullarının artması ve ulusların birbirlerine kendilerini tanıtmaya isteklerinden dolayı bu uğurda bir araç olarak kullanılan çeviri hareketi “alma” durumundan çok bir “sunuş” olayına benzemektedir. Yani birincisinde erek kültür kendi isteği doğrultusunda kaynak kültürün edimlerine razı olurken, ikincisinde kaynak kültüre göre erek kültürün istek ve ihtiyaçları nispetinde çeviriler yapılacak ya da kaynak kültürün sunulacak olan eserlerinin tercümelemeleri, erek kültür için bir ihtiyaç duyulan ve istenilen bir durum şekline sokulacaktır. Daha açık bir ifade ile kaynak odaklı yaklaşımda erek kültürün gereksinimleri yine erek kültür tarafından, erek odaklı yaklaşımda ise bu gereksinimler kaynak kültür tarafından belirlenir.

Çeviride kültürü etkileyen yaklaşımları belirleyen gelişmelerden biri de 1970’lerden sonra Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Bu dönemde öne çıkan postmodernist sanat anlayışı, çeviriyi ister istemez yönlendirmiştir. Bu anlayışa göre hitap edilen kitlenin katılımı önemlidir. Postmodernist yaklaşım, çeviri etkinliğinde erek kültürün dikkate alınması şeklinde tezahür etmiştir (124).

Bunun yanında küreselleşme olgusunun da çeviri ediminde etkili olduğu görülür. Küreselleşme ile kültürlerin arasındaki iletişim sorununun da ortadan kalkmasıyla kültürlerin birbirini etkilemesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu da toplumların sahip olduğu kültürel değerlerin açığa çıkmasına sebep olmuştur. Böyle bir durumda çevirinin etkisi de göz önüne alınmıştır. Farklı kültürlere ait okur kitlesi çeviri eylemi için belirleyici olmuştur. Yani çeviriler, çevrildiği kültüre göre şekil almıştır. Bu da erek odaklı bir yaklaşımın benimsenmesine yol açmıştır (125). Bu durumu “okur ne isterse o şekilde olur” şeklinde yorumlamak yanlış olmasa gerek. Bir başka açıdan bakılacak olursa toplumların birbirlerini tanıtmaya çabalarında kullandıkları birçok yöntemin içinde çeviri belki de merkez konumda olabilir. Çünkü her ne kadar kitle iletişim araçları olarak tabir ettiğimiz televizyon radyo gibi

araçların kullanımı dahi çeviri eylemine bağlıdır. Başka kültürlerin tanıtılması, dil ve kültür arasındaki ilişkiden dolayı bu kültürün dilinin kullanılmasını gerektirir. Dolayısıyla çeviri, eylem olarak çok konuşulmasa da küreselleşme hareketinin merkezinde yer aldığı söylenebilir.

4. 4. 1. Cumhuriyet Dönemi Çeviri Hareketinin Skopos Kuramına Göre Değerlendirilmesi

“Skopos kuramı 1970lerde Almanya’da geliştirilen ve baskın dilbilimsel ve daha çok şekilsel çeviri kuramlarından daha işlevsel ve sosyokültürel odaklı çeviri kavramına doğru gidişi yansıtır” (Schanffner 235). Kuram, erek metin okuyucularının kültürünü ve özellikle bu kültürde gerçekleştirilecek olan işlevi konu edinir. Skopos kuramı bu işlevle doğrudan ilgilenir. Bu bağlamda skopos kuramının çeviriyi erek kültür için yapılan bir eylem olarak gördüğünü söyleyebiliriz. O halde çeviri metin, erek kültür okuyucularına hitap ettiği ölçüde başarıya ulaşmış demektir. Metnin hedef kültürde alıcılar tarafından benimsenme düzeyi aynı zamanda işlevselliğinin de göstergesidir. Kaynak metin ise çevirmene verilen görevin sadece bir parçasıdır. Bu kurama göre çeviri, kaynak metne dayanılarak yapılan erek kültürde işlevsel bir metin oluşturma çabasıdır (235–237).

Yazın eserlerinin çok anlamlılığı, çeviri için bir mesele olmuştur. Bu sorunun giderilmesinde Philippe Forget, çevirisi yapılacak kaynak metnin mantığının anlaşılması gerektiğini öne sürer. Bu bağlamda çeviriyi metinleri genel olarak değerlendiren Skopos kuramına göre önemli olan çevirinin işlevinin erek kültürde gerçekleşmesidir. Bu da çevirinin erek kültüre ulaşmasına ve işlevini burada ortaya çıkarmasına bağlıdır. Böylece Skoposta okurun beklentileri dikkate alınmış olur (Yücel 127). Çeviri eyleminde yazınsallık alanında ortaya çıkan sorunların giderilmesi yönünde öne sürülen bu yöntemler ile çeviri sürecinde yararlanılan kaynak metnin iyi anlaşılması ve erek kültürde kaynak metnin işlevinin ön plana çıkarılması esasına dayanır.

Skopos kuramının belirlemesiyle çevirmene verilen görevin dayanağı olan kaynak metin, çoğunlukla kaynak kültürdeki bir durumun belirtilmesi için yazılır. Dolayısıyla yazar erek kültür ve onun metinleri için gerekli bilgiye sahip değildir. Bu bilgilere sahip olduğu varsayılsa bile metnini oluştururken bunları düşünmez. Eğer bu şekilde olsaydı metnini erek dilde, erek kültür koşulları altında oluşturulurdu (Vermeer 222). Batı kültürünün temelini oluşturan hümanizm felsefesinin Cumhuriyet Dönemi'ndeki çeviri eyleminde skopos kuramında belirtilen durum olduğu düşünülürse, bu dönemdeki tercüme hareketinin amacının aynı düşünceyi Türk kültürünün de bir parçası haline getirmek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla çevirinin işlevi de bu yöndedir. Yani çeviri eylemlerinde güdülen bu genel amaç doğrultusunda erek metinlere yüklenen işlev, Türk okuruna hümanizm felsefesini anlatmaktır.

Skopos kuramının kurucusu Hans J. Vermeer, her dilsel ögenin belli bir çevre içinde anlam kazandığını savunur. Ona göre okurun metni algılamakta hangi çevresel normların etkisi altında olduğu da önemlidir. Bu yüzden çeviri metin de erek kültür içinde olduğu için erek kültür normlarının etkisindedir (Yücel 129). Kaynak metnin işlevinin erek metinde geçerliliğinin gerçekleştirilmesi durumuna bağlı olarak bu işlevin kaynak metindeki farklı olması gerekebilir. Çünkü dediğimiz gibi erek metin erek kültür içinde oluşur ve bu yüzden onun özelliklerine uygun bir biçimde üretilmesi gerekir.

Çevirmen, erek kültürde bir erek metin meydana getirir. Bu meydana getiriş, erek toplum için olduğundan buradaki okur kitlesini dikkate alarak onlara belli bir şekilde seslenme gereksinimi içindedir. Bunu yaparken de erek kültürde uyandırması gereken etki, erek kültürde yeni bir bakış açısı oluşturma isteği ve okuru hangi açıdan etkilemek gerektiğine yönelik alınan kararlar, erek metnin biçimlenmesinde önemli rol oynar. Bu açıdan bakıldığında çevirinin erek kültürde göreceği işlevi gerçekleştirmek için çeviri metnin hem yapısı hem de içeriği değişikliğe uğrayabilir.

Bu değişikliği çevirmenin çeviri sürecinde aldığı kararlar, belirler (130). Bunun yanında erek metinde sunulacak olan bilginin seçimi ve erek kültürde gerçekleştirilecek olan metnin işlevinin belirlenmesi rasgele değil, hedef kültürdeki alıcıların ihtiyaçları ve beklentileri doğrutusunda yapılır (Schanffner 236). Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeniden şekil vermeye çalışılan Türk kültüründeki eksikliklerin giderilmesi için başvurulan yöntemlerin başında gelir diyebileceğimiz çeviri eylemlerinde seçilen eserlerin hümanizm ruhunu yansıttığı görülmektedir. Skopos kuramında vurgulanan başka bir durum da çeviri sürecini çevirmenin aldığı kararların belirlemesidir. Dolayısıyla çevirmen erek kültüre dönük, daha çok erek kültür tarafında olan bir etkendir.

Skopos kuramında alınan kararların uygulanması çevirmene bağlıdır. Buna göre hem çeviri eylemini gerçekleştiren taraf, hem de çeviri görevini veren taraf arasında kararlar hususunda bir uzlaşmaya varılması gerekir. “Örneğin, belli bir dünya görüşüne/siyasal görüşe bağlanmış bir yayınevinin yaptırmayı düşündüğü çeviriyi benzer görüşleri paylaşan bir çevirmene yaptırmayı beklenir” (132). Vermeer, skoposun ta baştan, çeviri işinin yapılmasını isteyen kişi tarafından belirlendiğini savunur. Vermeer bu kişiyi “işveren”(commissioner) olarak nitelendirir ve ona göre işverenin, çevirinin yapılmasını istemesinde “özel bir nedeni” vardır (Vermeer 5). Cumhuriyet Dönemi’ne baktığımızda otoritenin benimsediği görüşün Batılılaşma, işverenin de tercüme hareketini başlatan kişi olarak Hasan Ali Yücel olduğu söylenebilir. Skoposta sözü edilen özel neden ise gelişmiş Batı toplumlarının düşünce esasını oluşturan hümanizm felsefesini Türk kültürüne katıştırmak olarak ortaya çıkabilir.

Skopos kuramının kültürel aktarım olarak yorumladığı çeviri eylemi, yukarıda değindiğimiz okurun esere tepki vermesi ile gerçekleşen bir olgudur. Nitekim kendisi için yabancı olan bir kültürün ürünlerini almak, onları yorumlamak, kabul ya da reddetmek gibi durumlar, kültürel bir iletişim gibi görülen çeviri sürecinde olması beklenen durumlardır. Skoposun çevirinin okur üzerinde işlevsel bir etki oluşturmak

amacında olduğunu dile getirmiştik. Bu durumda her ne olursa olsun çeviri, erek okuyucuyu önüne hedef olarak koymaktadır. Sosyokültürel bir yapıya sahip olan çeviri eylemi, erek okur ile çeviri amacı arasında bir ilişki ortaya koyar. “Erek metnin anlamlı kılınması, erek dil okurunda istenilen davranış değişikliğini meydana getirmekle olasıdır” (Yücel 145–146). Bu bağlamda İsmet İnönü zamanında Hasan Ali Yücel’in vurguladığı hümanizm düşüncesi, kaynak kültürdeki bu olgunun erek kültür okuyucuları olan Türk okuruna anlamlı kılınması hedeflenmiştir. Nitekim ilk Neşriyat Kongresi’nde çevirisine karar verilen eserlerin çoğunluğu Batı kaynaklı olup pek azı Doğu medeniyetidir. Söz konusu Doğu eserlerinin seçiminde de Mevlana ve Yunus Emre’ye önem verilmiştir. Sebep olarak bunların hümanizm felsefesini benimsedikleri ileri sürülür (Elbir ve Karakaş 389). Yani Cumhuriyet Dönemi çeviri hareketinin hangi kaynak kültürden yapılırsa yapılsın skoposunun değişmediğini görüyoruz. Skopos, evrensel hümanizm düşüncesini Türk kültürünün bir parçası haline getirmektir.

Erek dil okurunun Skopos kuramında önem kazanmasında erek metnin dilsel sunuş şekli etkili olmaktadır. İki kültür arasındaki farklılıklardan kaynaklanan ve erek metnin okur tarafından anlamsız olarak değerlendirilebileceği durumlardan kaynaklanan sorunları çevirmen, metni erek kültür okuyucusu için çözümlenmek zorundadır. Çevirmenin bu şekilde yaparak erek dil okuyucusunda geliştirmek istediği hedef davranışlara ulaşması beklenir. Bu durum özellikle tarihsel metinlerin çevirisinde ortaya çıkar. Çünkü bu tür metinlerde kültürel farklılıklara bir de zaman ve mekân farkının eklenmesinden dolayı bazı noktalar erek kültürdeki okuyucular için belirsiz olabilir. İşte böyle bir durumda çevirmenin çevirisinde gerekli değişiklikleri yaparak erek metni erek alıcılar için anlamlı kılması gerekir. Benzer bir durum yazımsal alana metinler için de söz konusu olabilir. Dilin zaman mefhumuna bağlı olarak değişmesi bahsettiğimiz konuda çevirmenin amaç okur için tedbir almasını gerektirebilir. Aksi takdirde çevirinin okur tarafından itilmesine sebep olabilir. Ancak çevirmen okurun karşılaşacağı farklılıkları ve bunların sebebini açıklayan bir yazıyla erek kültür okuyucusunu metne karşı olası bir soğumadan

alı koyabilir. Erek metin okuru da böylece bu farklılıkların ayırtına varmış olur (Yücel 147). Skopos kuramında çevirmenin böyle bir görevinin olması, Hasan Ali Yücel dönemi çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen dilde öze dönme faaliyetlerini akla getirmektedir. Nitekim dil çalışmaları ile paralel olarak yürütülen çeviri eylemlerinde çevirmenler kullandıkları dilin kolay anlaşılır olmasına uğraşmışlardır. Gerek yabancı kelimelerin kullanılmaması gerekse Türkçe kökenli yeni kelime bulma çabaları, skoposta bahsettiğimiz çevirmenin erek metni erek okur için anlamlı kılma çabaları kapsamında ele alınabilir.

Skopos kuramında çevirmenin amacı, çeviri sürecini yönlendirmede çok önemlidir. Çevirinin yapılış amacı kaynak kültürün yabancılaştırıcı etkisini ortaya koymaksa o zaman çeviri erek kültürde bunu gerçekleştirmelidir (148). Çevirmenin benimseyebileceği bu tutumu Nazım Hikmet ve Suut Kemal Yetkin'in daha önce sözünü ettiğimiz çeviri anlayışlarında görebiliriz. Nazım Hikmet Rusçadaki *güvercinim* tabirinin Türkçede de kullanılması gerektiğini savunurken kaynak dilin yabancılaştırıcı etkisini Türk dilinde hissettirmek istemiştir. Benzer tutumu Suut Kemal Yetkin de yazarın üslubu açısından dile getirir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Yetkin, çeviri eyleminde çevirmenin kendi üslubu yerine kaynak metin yazarının üslubunun kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu da skopos kuramı açısından bakıldığında çevirmenlerin ister Ataç ve Eyüboğlu gibi yerelleştirici bir tutum sergileyebileceğini, isterse de Hikmet ve Yetkin gibi yabancılaştırma yoluna gidebileceklerini göstermektedir. Önemli olan çevirmenlerin amaçlarını belirlemiş olmalarıdır.

Eğer çevirmen çevirisinde yerelleştirici bir tutumu benimsemişse erek kültürdeki okuyucu kitlesi daha geniş olabilir. Fakat metni yabancılaştırıcı bir yaklaşımla vermek niyetinde olursa okurun birinci tutumdaki kadar çok olması beklenmez (150). Çevirmenin çeviri eseri yerelleştirmesi onu erek kültür okuyucusuna yaklaştırması demektir. Yani kültüre yeni giren eserin erek kültür ile ortak noktalarının bulunması bu eserin o kültüre uyum sağlamasını kolaylaştıracaktır.

Yabancılaştırmak ise eseri okurdan uzaklaştırmaktır. Ancak söylendiği gibi çevirmenin aldığı kararların içinde erek kültürde erek metne karşı yabancılık etkisi oluşturulmaya çalışılıyorsa yani amaç bu ise çeviri eyleminin sonucunda böyle bir etki verilememişse o çeviri amacını gerçekleştirmediği için başarısız sayılabilir. Böylece Skopos kuramının çeviride görecelik ilkesine göre değerlendirme yaptığı söylenebilir. Bu açılarından bakıldığında Türk dilinin zenginleşmesi ve gelişmesi açısından Ataç ve Eyüboğlu'nun takip ettiği yöntemden ziyade Hikmet ve Yetkin'in işe yaradığı sonucuna varmak mümkündür.

Her çeviri eyleminin bir amacı ve buna dayalı olarak her metnin de bir işlevi vardır. Metinlerin kültürlerde sağlam bir yere oturtulmasında sahip olduğu bu işlevin büyük payı vardır. Erek metinde sunulacak olan bilginin seçimi ve erek kültürde gerçekleştirilecek olan metnin işlevinin belirlenmesi rasgele değil, hedef kültürdeki alıcıların ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda yapılır. Bu yüzden çeviri dillerarası ve kültürlerarası bağlamda hem dilsel hem de kültürel bir aktarımı içerir (Schaffner 236). Çevirmenin aldığı kararlar, erek okurun metni algılayışını şekillendirmektedir. Bu da çevirinin amaç kültürde etkin bir rol oynadığının göstergesidir. Çeviri sürecinde belirlenen işlev erek kültürde gerçekleştirildiğinde çevirinin amacı da gerçekleşmiş olur. Skopos kuramında ayrıca erek metin erek okur üzerinde, kaynak metnin kaynak okur üzerinde olduğundan daha çok etkisi olduğu varsayılır. Çünkü kaynak metin kaynak kültürde bir tanedir ve sabittir. Fakat erek metin belirlenen amaca göre erek kültürde farklı farklı işlevleri gerçekleştirebilir. Bu da erek metnin birden fazla çeşidinin olabileceği anlamına gelir. Dolayısıyla kaynak metnin kendi kültüründeki okuyucusu da aşağı yukarı sabit iken erek kültürde erek metin çeşitli okuyucu tiplerine hitap edebilmektedir (Yücel 151). Yukarıda da değindiğimiz gibi bu durum aynı çevirmenin aynı kaynak metni farklı zamanlarda farklı biçimlerde çevirmesine dahi sebep olabilir. Çevirmen kararlarını ve amaçlarını erek okura göre belirlediği için erek kültürde meydana gelen değişiklikler onun kararları bu değişikliklerden dolayı etkilenebilir.

Sonuç olarak skopos kuramında önemli olan çevirmenin aldığı kararlardır ve bunlar nesnel değil, öznel. Bu yüzden aynı eseri iki farklı çevirmen iki farklı şekilde ortaya çıkarabilir. Çevirmen kendi fikirleri doğrultusunda tercüme eylemine yön verebilir. Nitekim bunun örneklerini Ataç ve Eyüboğlu'nun çeviri çalışmalarında görebiliriz. Bunlardan Ataç, dilin sadeleşmesinde önemli katkılarda bulunurken Eyüboğlu da hümanizm felsefesini yaymada gayret göstermişlerdir. Bununla birlikte Yetkin ve Hikmet dil ve kültürde farklı nitelikler de görmek istemişlerdir.

4. 4. 2. “Çeviri Eylemi” Kuramı

Çeviride kaynak metin ile erek metin arasındaki farklılıklar işlevsellik açısından ortaya konur Skopos'ta. Okurun belli tepkiler vermesi anlamına gelen işlevsellik, kaynak kültürdeki okuyucunun verdiği tepkilerle erek kültürdeki metne verilen tepkilerin farklılıklarını ortaya koyar. Çeviriyi işlevsel zeminde değerlendiren başka bir çeviribilimci de “Çeviri Eylemi” adlı kuramıyla Holz-Maenttaeri'dir. Buna göre çeviri iletişimsel bir süreçtir. Dolayısıyla bu kuramda çeviri belli olguları değiştirmeye yönelik bir eylem olarak görülür. Buna göre erek kültür tarafından belirlenen iletişimsel eylemde kaynak metnin bir yönü ele alınmaktadır. Çevirinin bu işlevsel yapısı da erek kültüre göre değişiklikler gösterebilmektedir (Yücel 131). Hasan Ali Yücel döneminde dili sadeleştirme hareketi ile birlikte tercüme faaliyetlerinin ortak bir amaca hizmet ettiği görülür: halkın eğitim seviyesini yükseltmek. İşte böylece çeviri, Türk kültüründeki eğitim olgusunu değiştirmeye dönük bir eylemdir. Hümanizm kültürünü Türk okuruna kazandırarak onların evrensel değerlerle donanması hedeflenmiştir çeviri eylemi ile. “Çeviri Eylemi” kuramında bahsi edilen kaynak metnin bir yönünün ele alınması da bu açıdan ele alınabilir. Yani çeviride kaynak metinlerin hümanizm düşüncesini içermesine dikkat edilmiş ve çevirilerde de kaynak eserlerin bu yönü odak alınmıştır.

4. 4. 3. oğuldizge Kuramı

Çeviriyi bir kültür ögesi olarak değerlendiren yaklaşımlardan biri de betimleyici yaklaşımlardır. Buna göre çeviri ancak erek kültürdeki normların bilinmesi ile anlaşılabilir. Çünkü çeviri de bu normların sonucunda ortaya çıkmış bir durumdur. Her kültürdeki normların farklı olmasından dolayı, ele alınan kaynak metin de aynı şekilde algılanamaz (127). Yani erek metin erek kültür içinde, kaynak metin ise kaynak kültür içinde algılanmaya çalışılır. Kaynak ya da çeviri metin kendi kültürlerinin normlarından bağımsız olarak ele alınamaz. Erek kültür normlarının çeviri eylemini nasıl yönlendirdiğini Hasan Ali Yücel döneminde yapılan Birinci Neşriyat Kongresi'nde görüşülen hususlarda da görebiliriz. Çevrilecek eserlerin hümanist kültüre yönelik olması ve hiçbir kısaltma yapılmadan çevrilmesi gibi konular, tercüme eyleminin yönünü tayin etmiştir (Gürçağlar 54).

Çeviride betimsel kuramlar açısından ürün odaklı bir yaklaşımı benimseyen Toury, bu ürünü oluşturan erek kültürün çeviriye yön veren ya da onu engelleyen normlar açısından inceler. Skopos'tan başka çeviribilimde ortaya çıkan betimleyici kuramlar, erek kültür odaklı olmasıyla birlikte erek kültüre Skopos kuramından farklı bir şekilde bakmıştır. Toruy'nin ortaya attığı toplumsal normların çeviride etkin olduğu düşüncesi, erek kültürün de normlar açısından ele alınmasına neden olmuştur. Toury'e göre erek kültüre ait olan çevirmen, erek kültür normlarından etkilenirken aynı zamanda onları etkileme gücüne de sahiptir (Yücel 158–156). Yani çevirmenin erek kültür normlarını etkilemesi demek, çeviri eserin erek kültürde etkin bir göreve sahip olması demektir. Bu durumu şimdi değineceğimiz “Çoğuldizge” kuramıyla açıklığa kavuşturmaya çalışalım.

Başka bir betimleyici kuram olan Even-Zohar'ın ortaya attığı “Çoğuldizge Kuramı”, çevirinin erek kültürü etkilemesi konusunu çevirinin erek kültürde ya “merkez” ya da “çevresel” konumda olabileceğiyle açıklamaya çalışmıştır. Buna göre çeviri eğer merkez konumdaysa erek kültürde yeniliklere sebep olabilir.

Bununla birlikte çeviri erek kültürde çevresel bir konumda da olabilir. Çeviri çevresel konumda olduğu zaman alışılmış yazın tipinin etkisinde kaldığı söylenebilir. Daha önce değindiğimiz “erek yazının ‘genç’, ‘güçsüz’, henüz yerleşmemiş, bir bunalım, bir dönüm noktası içerisinde olması, bu çeviriler” çevirinin merkez konumda bulunmasında önemli bir faktördür. Bunun yanında çevirinin çevresel konumda olması, erek yazında bu çevirinin doldurabileceği herhangi bir “boşluğun” bulunmamasından kaynaklıdır. Bu durumda erek metin kendine var olan yazın dizgesinin bir parçası olarak kendine bu dizge içinde bir yer bulur (Yücel 160–161). Görüldüğü üzere erek kültür normlarını dikkate alarak çevirisini yapan çevirmen, erek metni eğer çeviri merkez konumdaysa etkileyebilir. Aksi durum olan çevresel konumda ise çeviri etkisiz kalır. Erek kültür dizgesinin çeviri eserin üzerinde göstereceği en fazla etki, bu kültürün devamlılığına, başka bir deyişle, devam eden gelişim sürecine destek olmaktır. Çünkü çeviri her halükarda erek kültüre yeni girmiş bir olgudur. Dolayısıyla bu kültüre girdiğinde erek okurun vereceği tepki ile etkisini belli eder. Erek kültür okuyucusu da yeni olan bir duruma gerçekten tepki de verebilir, eğer merkez konumda değilse önemsiz görerek tarafsız da kalabilir. Daha önce erek metnin erek kültürün bir ürünü olduğu dile getirilmişti. Aslına bakılırsa erek yazında ortaya çıkan özgün yapıtların da bu şekilde varlıklarını muhafaza ettiklerini söyleyebiliriz. Yani özgün eser karşısında da okuyucu kitlesi ya tepki verir ya da hiçbir şekilde etkide bulunmaz. Böylece aynı durum çeviri metin için de geçerlilik kazanmış olur. Yani Çoğuldizge kuramında ortaya atılan, çeviri erek kültürde oluşturulan özgün yapıt gibi değerlendirilmelidir görüşünün çıkış sebebinin böyle bir durumdan kaynaklandığını ifade etmek mümkün olabilir. Dolayısıyla çeviri bir yeniliktir ve Cumhuriyet Dönemi çeviri faaliyetleri de bu yenilik hareketine hizmet etmiştir. Çevirinin Türk şiirine etkilerine değinen Nedim Gürsel’in Garip Akımı ya da Varoluşçuluk felsefesinin Türk şairlerine sirayet ettiğini dile getiren ifadelerine daha önce yer vermiştik.

Çoğuldizge kuramının kurucusu Even-Zohar çevirinin tıpkı yerel yapıtlar gibi erek kültürün bir ürünü olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bu yüzden

çeviri, “doğru” ya da “yanlış” kavramlarıyla değerlendirilemez. Betimleyici kuramların başka bir özelliği de çeviriyi dil olgusuyla ilişkilendirmemesidir. Dil yerine çeviriyi toplumda ve yazın alanında kabul görüş durumu olarak değerlendirilir (157). Bu kuramların en önemli özelliği çeviriyi kültür bağlamında ele almalarıdır diyebiliriz. Hâlbuki çeviri birebir dil ile dilsel öğelerin kullanımıyla gerçekleştirilen bir eylemdir. Bu durumun sebebinin dilin kültürün görünen kısmını oluşturması yani kültürün dil ile görünür hale gelmesi ve kültürel alandaki çalışmaların dil üzerinden yürütülmesini gerektirir. Çeviri eyleminde de bu yüzden işin görünen kısmından çok onu yönlendiren güç olan kültür olgusu dikkate alınır.

Toury, çeviride kaynak ve erek kültür normlarının ikisinin birlikte alınması gerektiğini ve erek kültüre mi yoksa kaynak kültüre mi daha yakın olunması erek okurun çeviri metni anlamasında belirleyici olacaktır. Bu açıdan bakıldığında kaynak kültürün normlarına yakın olunması, “yeterli”, erek kültür normlarına yakın olunması da “kabul edilebilir” bir çeviriyi ortaya çıkarır. Söz konusu yeterlik ve kabul edilebilirlik, çevirinin erek kültürü nasıl etkileyeceği ile ilgilidir. Bir çevirinin erek ya da kaynak kültüre yakın olması onun erek yazın ile olan ilişkisini şekillendirecektir. Yeterli çeviri, kaynak metne daha yakın olduğu için erek kültürde kaynak normlar hakkında kabul edilebilir çeviriye göre daha fazla bilgi verir. Buna karşılık kabul edilebilir çeviri de kaynak metin erek kültürde değişmiş halidir. Toury, bunu çevirinin erek kültürdeki bir boşluğu doldurması olarak yorumlar. Ona göre her iki durumda da çeviri erek kültüre etki eder (159–160). Böylece Skopos’ta sözünü ettiğimiz yerelleştirici ve yabancılaştırıcı etki kavramlarını “kabul edilebilir” ve “yeterli” olgularıyla bağdaştırabiliriz. Buna göre daha yerel çeviri kabul edilebilirken, yabancıncının etkisini gösteren çeviri de yeterli bir çeviri olur. Bu kavramların Cumhuriyet Dönemi’ndeki tercüme faaliyetlerinde uygulamalı halini görmek de mümkündür. Bu bağlamda betimleyici kuramlara göre Nazım Hikmet ve Suut Kemal Yetkin’in savunduğu çeviri anlayışı “yeterli” çeviriye yakınken, Sabahattin Eyüboğlu ve Nurullah Ataç’ın “kabul edilebilir” yana olandandır. Başka bir deyişle birinci görüş eserinde yabancılaştırıcı etkiyi öne alır, ikincisinde ise yerli

kültür sınırları içine dahil edilir. Bu yüzden yazın alanında geleneksel şiir anlayışına karşı olarak ortaya çıkan Garip Akımı'nın temsilcilerinden Orhan Veli Kanık'ın şiirleri o zamana kadar süregelen şiir anlayışından farklı olarak ortaya çıkar. Garip Akımı'nın önemli özelliklerinden biri halkın beğenisinin dikkate alınmasıdır (Tüzün 133). Cumhuriyet Dönemi'nde meydana gelen çeviri hareketinde benimsenen iki farklı görüşü de bu akımda görmek mümkündür. Bunlardan birincisi dilin daha yalın kullanılması ile eserlerin halkın da anlayabileceği bir hale getirilmesi, ikincisi ise şiir alanında yeni usullerin denenmesiyle farklılık arayışlarıdır. Aslında daha önce değindiğimiz gibi genel olarak yerelleştirme ve yabancılaştırma hareketleri kapsamında ele alınan her iki yaklaşım kendi temsilcilerini bulmuştur.

Çeviri, yerel eserler gibi oluşma sürecinde erek kültürden etkilenir. Çeviriyi yönlendiren bu kültürel güçler, genellikle siyasal ve tarihsel olgulardan oluşmaktadır. Çevrilecek olan eserler de bu güçler tarafından belirlenir. “Örneğin, belli bir dünya görüşünü savunan bir iktidarın toplumdaki yayın politikasını bazı engelleme ya da desteklemeler aracılığıyla etkileyebilmesi, okurun ulaşabileceği kitapların niteliğini olduğu gibi sayısını da belirleyebilir.” Siyasal otoritenin bu tutumunun her zaman olumlu karşılanacağı düşünülmemelidir. İktidarın görüşü ile çelişen fikirler ve buna bağlı olarak toplumda karşıt tepkiler ortaya çıkabilir (Yücel 160). Cumhuriyet Dönemi'nde özellikle Hasan Ali Yücel zamanında, yapılacak olan çevirilerin rotasının belirlenmesinde siyasal güç etkin bir rol oynamıştır. İnönü hükümetine denk gelen çeviri hareketi, İnönü'nün bizzat kendisi tarafından desteklenmiş ve gelişmenin Batı kültüründen geçtiğine olan inançtan dolayı Yunan ve Latin klasikleri çeviri hareketinde ön sıralarda yer almışlardır. Bu yaklaşımın altında yatan başka bir sebep de Türk kültürünün İslami yönünü törpüleyerek, bu kültürün Türk halkı üzerindeki etkisini azaltmaktır (Kayaoğlu 296). Yani erek kültürün normlarını erek kültür dizgesinde merkez konumda bulunan güçler yönlendirebilir. Normların oluşum sürecinde böyle güçlerin etkisinde kalarak şekillenmesi, çıkış noktasını normlar olarak belirleyen çeviri edimini de etkilemektedir. Bu durumda toplumda egemen olan genel bakış açısı da çevirinin oluşturulmasında dikkate alınması etmenlerdir.

Çünkü bundan önce değindiğimiz gibi çevirinin toplumun düşüncesini etkileme gücünün geçerli olabilmesi çeviri sürecinde erek kültür değerlerinin tanınmasına bağlıdır. Böylece tercüme eylemi ile yeni ortaya konan fikrin toplum üzerinde amaçlanan işlevi gerçekleştirilerek düşünce yapısına da ortak olunabilir. Buna bağlı olarak çeviri hareketi, insanların fikirlerini değiştirme gücüne de sahip olabilir.

Çeviriler, bazı görüşleri yaymakta da kullanılabilirler. Aynı zamanda yerli yazarlar, görüşlerine yakın buldukları bazı yabancı yazarları kendilerine örnek almaları bundandır. Erek metnin erek toplumda etkisinin değişkenlikler göstermesiyle toplumdaki beklentilerle ilgilidir. Even-Zohar'a göre toplumun kültür yapısı birçok dizgeden meydana gelmektedir. Siyaset, yazın gibi dizgelerden meydana gelen bu yapı çeviri eylemini etkileyerek erek kültür okuyucusunu da bu bağlamda etkilemektedir. Yani çeviri hangi kültür dizgesinin etkisindeyse toplumu etkilemesi de bu dizge doğrultusunda olur Çoğuldizge Kuramı'na göre. Bunun yanında bu dizgelerdeki değişiklikler de çeviriye yansır. Dolayısıyla çevirinin erek kültürde gördüğü işlev de bazı zamanlarda değişiklik gösterebilir. Buna göre yukarıda bahsettiğimiz çevirinin merkez ya da çevresel konumda olması da dizgelerdeki bu değişikliklerle ilgilidir. Bu da çevirinin hareketliliğini gösterir (Yücel 161). Yücel döneminin siyasi yönlendirmesiyle merkez konuma getirilen tercüme faaliyetlerine, halkın eğitim ve görgüsünü arttırmak ve hümanizm felsefesini yaymak için yön verilmiştir. Yani çeviri, kültürü oluşturan aktif unsurlardan biridir. Bu unsurlardan bazıları kültürde ön planda olabilirler ve onların gündemde olmaları her zaman orda kalacaklarına işaret etmez. Toplumdaki gelişmelere göre bunlar yer değişimi yapabilirler. Bu durumda çevirinin bağlı olduğu alan da değişiklik gösterebilir.

Çoğuldizge kurucusu Even-Zohar, çevirinin kültür üzerindeki etkilerinin sadece yazın alanına ait olmadığını, çeviri eyleminde bulunan "yapıcı/yenilikçi" işlevin insanların düşünce yapısına da katkı sağladığı görüşündedir. "Bu nedenle Even-Zohar yeni seçenekler sunan çevirileri 'kültür planlaması' kapsamında içinde görmekte

ve buna yol açan kişi ve grupları ‘toplumsal-göstergesel girişimciler’ olarak adlandırmaktadır.” Even-Zohar burada çeviri eserleri yerel eserlerle aynı kefeye koymaktadır (164). Çevirinin yapıcı ve yenilikçi özelliği dil ve kültür arasındaki ilişkiye de işaret eder. Dilin çeviri eylemi ile yenileşmesi, düşünceyi de hareketlendirecektir. Dolayısıyla Hasan Ali Yücel’in çeviri politikasının özünü oluşturan ve Türk düşünce yapısı için bir yenilik olan hümanizm felsefesinin gelişmesinin önünü açmıştır. Nasıl erek kültürde çıkan özgün eserler o kültürdeki insanlar üzerinde belli bir etkiye sebep oluyorsa, erek kültür dizgesi içinde çıkan çeviri metnin de bu kültüre belli oranda katkı sağladığı söylenebilir. Bu durumda erek metin ile kaynak özgün metin arasındaki fark erek metnin farklı kültürlerle sahip iki yazarın elinden çıkmış olmasıdır. Yani çeviri eser üzerine iki defa düşünülerek iki kültürün de izlerine ulaşmak mümkündür. Ancak benzer olanın farkına daha az varılır. Bununla birlikte farklı olan, eserde kendini daha çok belli eder. Bu yüzden çeviride erek kültürden farklı olan unsurların niteliği ve niceliği eserin hitap ettiği kitle üzerindeki etki gücünü de belirleyecektir. Bu, farklı olan unsur ne kadar çok ise çeviri metin o kadar etkili olur anlamında değildir. Yeni fikirlerin erek okur için ne kadar ilgi çekici olduğu uzaklık-yakınlık derecesi ile alakalı bir durumdur. Okur bunu kendi düşünce yapısına ve olaylara yaklaşımına göre değerlendirir. Eğer çeviri eserin konusu okurun dünyasında merkez konuma gelebilirse çevirinin kendisini hissettirmesi kaçınılmazdır.

4. 4. 4. Normlar

Toury’e göre çeviriyi etkileyen normlar iki şekilde ele alınır. Bunlardan “süreç öncesi çeviri normları” eyleme geçmeden önce çeviri sürecini yönlendirebilecek olan faktörleri, koşulları kapsar. Bunların içinde metnin türü, biçimi, metnin yazıldığı dönem ya da çeviriyi başlatan kurumların benimsedikleri bakış açıları gibi etmenler bulunmaktadır. İkinci tip normlar ise “çeviri süreci normları”dır. Bunlar da daha çok çevirinin metin kısmı ile ilgilidir. Erek metinde dilsel göstergelerin, öğelerin nasıl yer bulacağı gibi hususlar bu norm türlerinde değerlendirilebilir. Toury, çeviri

çalışmalarının salt metinsel ögelere bakılarak değil, çeviride ortaya çıkan normlar açısından da değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Toury, çeviri ürününü incelerken hangi normların ön planda olduğunun bilinmesi ile toplumun çeviriyi alımlarken bunların etkisi altında olduğuna işaret eder. Yani çeviri, metninde hangi normlar baskınsa erek kültür okuyucusu da algılamasını da buna göre yapacaktır (Yücel 168–170). Bu durumda çeviri, ya erek kültür ya da kaynak kültür ile erek okur arasında etkileşimi sağlamış olur. Çevrinin bu işlevi, erek kültüre iki şekilde etki eder. Bu etki, ya toplumun var olan koşullarına destek olmak suretiyle ya da erek kültüre yeni yaklaşımlar kazandırmak şeklinde tezahür eder. Bu da çevirinin her iki durumda da kültüre olan etkisini gösterir.

Toury'nin öne sürdüğü çeviri öncesi normları I. Neşriyat Kongresi'nde alınan kararlarda görebiliriz. İçinde hangi eserlerin nasıl tercüme edileceği gibi meselelere açıklık getiren bu kararlar, başlatılacak olan çeviri hareketinin bir nevi planını çıkarıyordu. Tercüme İşleri Komisyonu'nun Türkçeye çevirmesi gereken eserler bu kongrede belirlenmiştir. Bu listedeki esere bakıldığında Batı metinlerinin çoğunlukta, Doğu eserlerinin sayısının ise daha az olduğu görülür. Ayrıca bu eserlerin hümanizm felsefesini yansıtmaya da itina edilmiştir (Elbir ve Karakaş 388). Görüldüğü gibi çeviri işine başlanmadan önce alınan bu tür kriterler, çeviri eyleminin gidişatını etkileyen süreç öncesi normlar bazında ele alınabilir.

Çeviri süreci normları çeviri esnasında alınan kararları bağlar. Daha önce değinildiği gibi bu normlar, çeviride metin ve metindeki dilsel öğelerle, bunların nasıl kullanılacağı ile ilgilidir. Buna göre Cumhuriyet Dönemi çeviri eylemlerindeki dil çalışmaları ile ilgili tutulan yöntemler bu ikinci tür normlar kapsamında değerlendirilir. Sadeleştirme hareketinin sınırlarından dışarı çıkmayarak çeviri yaparken Arapça ya da Farsça kökenli kelimelerin yerine öz Türkçe sözcüklerin seçilmesine dikkat edilmesi çeviri eylemini yönlendiren çeviri süreci normlarından biridir.

5. SONUÇ

Türk kültüründeki çeviri tarihini dönemleriyle birlikte ele alan bu çalışmada cumhuriyet dönemi çeviri çalışmalarının bir ön uzantısı niteliğinde değerlendirilebilecek olan, Lale Devri'nde başlayan çalışmalar da ele alınmıştır. Hasan Ali Yücel zamanı ile arasındaki farkı ortaya koymak açısından Cumhuriyet Dönemi'ne kadar olan çeviri çalışmaları incelenmiştir. Bu sayede tercüme faaliyetlerinin söz konusu zaman dilimine yaklaştıkça öneminin arttığı da görülmektedir.

Lale Devri Batıcılık fikrinin bilinçli olarak ortaya konduğu bir dönem mahiyetindedir. Çeviri hareketi de bu fikirle ortaya çıkmıştır. Ancak bu çeviri hareketi etki alanı açısından oldukça sınırlıdır. Dönemin sadrazamı Damat İbrahim Paşa kültürel konulara eğilimi ile doğan Batıcılık olgusu, Batı'nın ilim yönünden çok zevk ve rahatlığı bazında alınmıştır. O dönemde henüz ham denilebilecek Batıcılık, fikri boyuttan çok yüzeysel olarak kendini göstermiştir. Özellikle yüksek mevkilerdeki kişilerin yaşamlarına yansıyan Batıcılık, Batı özentisi şeklinde gelişmiştir. İbrahim Paşanın yolunu açmak istediği kültürel ilerleme, farklı şekilde Osmanlı asilzadelerine farklı şekilde yansımıştır. Halk düzeyinde yaşanması zaten mümkün olmayan bu yeni akımın Osmanlı toplumuna ilmi boyutta katkısı az olmuştur. Bu dönemdeki çeviri hareketi de Batıcılık düşüncesi gibi kısır kalmıştır. Yapılan çeviriler genellikle Arapça ve Farsça dillerinden olup tarih ilmiyle ilgilidir. Batı kültüründen çevrilen tek eser Aristoteles'in *Physica* adlı eseridir. Bunun yanında Lale Devri tercüme faaliyetleri sürekli bir kurum tarafından değil, değişik kişilerin katılımıyla gerçekleştiği görülür.

Tanzimat Dönemi'ndeki çeviri eylemlerine baktığımızda Batıcılığın biraz daha fikri boyuta kaymaya başlamasıyla tercüme hareketlerinin de ilerlediğini söyleyebiliriz. İلمي ilerleme hedefi kapsamında kurulacak olan üniversiteye kaynak sağlamak için kurulan Encümen-i Daniş kurumuna üniversite için gerekli görülen

ilmi eserleri çevirme görevi de verilmiştir. Bu bağlamda tercüme eylemlerini belli bir sisteme oturtma yolunda adım atılmıştır. Tanzimat Dönemi'nde çeviri eylemlerinde ön plana çıkan başka bir gelişme de ortaya çıkartılan ilmi eserlerden halkın da yararlanmasını sağlama, başka bir deyişle halkın eğitime katkıda bulunma yönünde fikirlerin belirmesidir. Öte yandan edebi alanda da kayda değer çeviriler yapılmıştır. Öyle ki bu dönemdeki edebi eserlerin Türk yazınının gelişiminde bir dönüm noktası teşkil ettiği dile getirilir. Özellikle Fransız edebiyatından birçok metin Türk kültürüne kazandırılmıştır. Bu dönemdeki çeviri eserler genellikle yerleştirilmiştir. Yani başka bir kültürden gelmiş olsalar da tercüme edilen eserler, Türk kültürünün ve düşünce yapısının etkisinden kurtulamamışlardır. Bu Osmanlıdaki Batıcılık düşüncesinin direnişle karşılaştığı fikrini akla getirir. Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı, geleneksel yapısında vazgeçmek istemeyişini çeviri eylemlerine de yansıtmıştır. Ancak bu dönem çeviri edimlerinin kültürel gelişmeye katkı sağlaması açısından oldukça önemli görülmektedir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte milli mücadelenin sıkıntılarında kurtulup rahata kavuşan toplum ile düzene sokulmaya çalışılan sosyal hayatın izlerini de çeviride görebiliriz. Tercüme işleri ile meşgul olması için çeşitli kurumlar kurulmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra çeviri faaliyetlerine ağırlık veren Hasan Ali Yücel, çeviri ile kazanılacak olan kültürel mirasın Türk toplumunu düşünsel açıdan geliştireceğine inanıyordu. Buna bağlı olarak başlattığı çeviri hareketinde Batı dünyasının gelişmişliğinin sebebi olarak görülen hümanizm felsefesini Türk kültürünün bir parçası haline getirmek niyetindeydi. Yücel, bunun için sistemli bir çeviri faaliyeti yürütmüştür. Hümanizm düşüncesi, tercüme eylemlerinde odak noktayı oluşturmuştur. Hümanizm felsefesini Türk kültürüne kazandırmak maksadı ile Yunan ve Latin kültürüne ait birçok klasik eser Türk yazınına kazandırılmıştır. Evrenselliğin bu yapıtları okuyup anlamaktan geçtiğini dile getiren Yücel, bu eserlerin Türk düşünce ve kültürünü Atatürk'ün öngördüğü çağdaş ve ileri medeniyetler düzeyine çıkaracağını savunuyordu.

Cumhuriyet Dönemi çeviri etkinlikleri Türk düşünce yapısında olduğu kadar Türk diline de etki etmiştir. Bu dönemde Türkçe üzerinde yapılan çalışmalarda çeviri eylemi de kullanılmıştır. Bir yandan klasiklerin tercümesi devam ederken bir yandan da bu çevirilerle ortaya yeni öz Türkçe çıkarılmaya çalışılıyordu. Tercüme Bürosu ve Tercüme dergisinin çalışmalarıyla Türkçedeki doğu kökenli sözcükler atılarak yerlerine Türkçe kelimeler türetilmiştir. Çeviri eylemleri de bu sisteme göre gerçekleştirilmiştir. Çevirisi yapılacak olan kelimenin Türkçede karşılığı aranırken yabancı kökenli sözcük kullanımından kaçınılmıştır. Bununla birlikte dil sadeleştirme hareketinin öncüsü olan ve Tercüme Bürosu'na başkanlık etmiş olan Nurullah Ataç, türetilen kelimelerin halka sunulduğunu ve hangi kelimeler halk tarafından tercih edilirse onun kalıcı olduğunu ifade etmiştir. Örnek olarak Türkçe kökenli olan *budunbilim* kelimesi *demokrasi* kelimesinin karşısında halkın ikincisini seçmesinden dolayı çok fazla kullanımda kalamamıştır.

Netice itibariyle Cumhuriyet Dönemi tercüme faaliyetleri kendinden önceki milletlerin tarihindeki dönüm noktalarında önemli rolü olan tercüme eylemleri gibi Türkiye'de de Türk kültürü ve dili bakımından bir geçiş noktasında oldukça etken bir konumdadır. Türk kültür tarihinde sistemli çeviri hareketini başlatan Cumhuriyet Dönemi çevirileri Türk okuruna dünya klasikleri aracılığıyla hümanizm felsefesini öğretmiştir. Ayrıca bu dönem çeviri çalışmalarının Türkçede var olan yabancı kökenli kelimeleri elerken Batı'dan kelime transferi yaptığı da görülür. Böylece Osmanlı zamanından kalma Doğu sözcükleri ayıklanıyor, halkın kullanımına göre yerine ya türetilmiş öz Türkçeleri ya da Batı'dan geldiği şekliyle kullanılır hale gelir. Sonuçta dil, Doğululaşmaktan Batılılaşmaya geçiş yapmıştır.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia. *Dil-Kültür Bağlantısı* İstanbul: Remzi Kitapevi, 1998.

Aksan, Doğan. “Kültür ve Bilim Dili Olarak Türkçe” *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*. Yay. Haz. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2003.

Aksoy, Bülent. “Cumhuriyet Döneminde Çeviri Anlayışları.” *Çeviri Seçkisi: Çeviriyi Düşünenler* Yay. Haz. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya Yayıncılık A. Ş., 2003.

Aksoy, Berrin ve Altay, Ayfer. “Cumhuriyet Döneminde Tercümenin Kültürel Gelişmedeki Yeri.” *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*. Yay. Haz. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2003.

Arpad, Burhan. “Soruşturma.” *Türk Dili* Sayı:322 1978.

Ataç, Nurullah. *Günlerin Getirdiği* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Belge, Murat. “Cumhuriyet Döneminde Batılılaşma.” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.

Benk, Adnan. “Tanzimat Edebiyatı.” *Büyük Larousse* C. 22. İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Berk, Özlem. *Translation and Westernisation In Turkey: From The 1840s To The 1980s* İstanbul: Ege Yayınları, 2004.

Berkes, Niyazi. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde Batı Uygarlığına Yaklaşım." *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.

Buhr, M. ve W. Schroeder ve K. Barck. *Aydınlanma Felsefesi* İstanbul: Yenihayat, 2006.

Cemal, Ahmet. "Soruşturma." *Türk Dili* Sayı:322 1978.

Coşkun, Alev. *Hasan Ali Yücel: Aydınlanma Devrimcisi* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2007.

Cömert, Bedrettin. "Soruşturma." *Türk Dili* Sayı:322 1978.

Çıkar, Mustafa. *Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu* Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

Delisle, Jean ve Judith Woodsworth, *Translation Through History*. Philadelphia: John Benjamins, 1995.

Demir, Remzi. *Türk Aydınlanması ve Voltaire: Geleneksel Düşünceден Kopuş* Ankara: Doruk Yayıncılık, 1999.

Dino, Güzin. "Sabahattin Eyuboğlu ve Türkiye'de Çeviri Hareketleri." *Türk Dili* Sayı:322 1978.

Elbir, Bilal ve Karakaş, Ömer. "Cumhuriyet Dönemi Türk Kültür ve Edebiyatında Hümanizmin Etkileri" *Tez*

Ember, Carol R. & Ember, Melvin. *Anthropology: A Brief Introduction*. New Jersey: Prentice-Hall, 1992.

Erhat, Azra. "Tercüme Bürosu ve Tercüme Dergisi Üstüne." *Çeviri Seçkisi: ÇeviriyiDüşünenler* Yay. Haz. Mehmet Rıfat. İstanbul: Dünya Yayıncılık A. Ş., 2003.

Evin, Ahmet Ö. *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi* İstanbul: Agora Kitaplığı, 2004.

Göktürk, Akşit. *Çeviri: Dillerin Dili* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Gutas, Dimitri. *Yunanca Düşünce Arapça Kültür* İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.

Günyol, Vedat. "Batılılaşma." *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* C. 1. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.

Günyol, Vedat. "Türkiye'de Çeviri." *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* C. 2. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.

Gürçağlar, Ş. Tahir. *Kapılar: Çeviri Tarihine Yaklaşımlar* İstanbul: Scala Yayıncılık, 2005.

Gürçağlar, Ş. Tahir. "Tercüme Bürosu Nasıl Doğdu. Birinci Neşriyat Kongresi ve Çeviri Planlaması." *Çeviri Seçkisi: ÇeviriyiDüşünenler* Yay. Haz. Mehmet Rıfat. İstanbul: Dünya Yayıncılık A. Ş., 2003.

Gürsel, Nedim. "Çeviri Etkinliği ve Kültür." *Türk Dili* Sayı: 322 1978.

Gürsel, Nedim. "Uygarlık ve Çeviri." *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.

Haviland, William A. *Kültürel Antropoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002

Kaplan, Mehmet. *Kültür ve Dil* İstanbul: Dergah Yayınları, 2007.

Karantay, Suat. "Tercüme Bürosu: Normlar ve İşlevler" *Çeviri Seçkisi: Çeviriyi Düşünenler* Yay. Haz. Mehmet Rıfat. İstanbul: Dünya Yayıncılık A. Ş., 2003.

Karlığa, Bekir. "Batı Uygarlığının Oluşumunda Tercümenin Rolü." *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*. Yay. Haz. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2003.

Kayaoğlu, Taceddin. *Türkiye'de Tercüme Müesseseleri* İstanbul: Kitapevi, 1998.

Kudret, Cevdet. "İlk Adım: Çeviri." *Çeviri Seçkisi: Çeviriyi Düşünenler* Yay. Haz. Mehmet Rıfat. İstanbul: Dünya Yayıncılık A. Ş., 2003.

Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi: Makaleler 4* İstanbul: İletişim, 2008.

Öner, Necati. "Kültürün Gelişmesinde Dilin Önemi." *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*. Yay. Haz. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2003.

Özbayoğlu, Erendiz. "Hümanizmin İlk Adımları: Yunancadan Latinceye Çeviriler." *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*. Yay. Haz. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2003.

Özdemir, Emin. *Dil Devrimimiz* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969.

Özgül, Melahat. "Hasan Ali Yücel'in Çeviri Anlayışı." *Türk Dili* Sayı:225 1970.

Paker, Saliha. "Tanzimat Döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler: Çoğuldizge Kuramı Açısından Bir Değerlendirme." *Çeviri Seçkisi: Çeviriyi Düşünenler* Yay. Haz. Mehmet Rıfat. İstanbul: Dünya Yayıncılık A. Ş., 2003.

Ricoeur, Paul. *Çeviri Üzerine* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Sait, Maden. "Soruşturma." *Türk Dili* Sayı:322 1978.

Schaffner, Christina. "Skopos Theory." *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Yay. haz. Mona Baker. London: Routledge, 2000.

Şengör, A. M. C. *Hasan Ali Yücel ve Türk Aydınlanması* Ankara: Tübitak Yayınları,2001.

Timuçin, Afşar. "Soruşturma." *Türk Dili* Sayı:322 1978.

Tuna, Korkut. "Dil ve Milli Kimlik." *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*. Yay. Haz. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2003.

Turinay, Necmettin. "Dilbilim, Tercüme ve Terimler." *Kültür, Dil ve Sanata Dair* Ankara: Akçağ Yayınları, 1996.

Türker, Sadık. "İslam Düşüncesinin Gelişiminde Tercüme Faaliyetlerinin Rolü." *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*. Yay. Haz. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2003.

Uyar, Tomris. "Soruşturma." *Türk Dili* Sayı:322 1978.

Uygur, Nermi. "Dil ve Çeviri." *Çeviri Seçkisi: ÇeviriyiDüşünenler* Yay. Haz. Mehmet Rıfat. İstanbul: Dünya Yayıncılık A. Ş., 2003.

Ülken, Hilmi Ziya. *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* İstanbul: Ülken Yayınları,2007.

Vermeer, Hans J. "Skopos and Commission in Translational Action." *The Translation Studies Reader*. Yay. haz. Venuti Lawrence. London and Newyork: Routledge,2000.

Yücel, Faruk. *Tarihsel ve Kuramsal Açıdan Çeviri Edimi* Ankara: Dost Kitapevi, 2007.

Yücel, Hasan Ali. *Kültür Üzerine Düşünceler* Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1974.

Yücel, Hasan Ali. *Pazartesi Konuşmaları* Ankara: Kültür Bakanlığı, 1998.

Yücel, Hasan Ali. "Tercüme Dergisi ve Klasikler Önsözleri." *Çeviri Seçkisi: ÇeviriyiDüşünenler* Yay. Haz. Mehmet Rıfat. İstanbul: Dünya Yayıncılık A. Ş., 2003.

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı : Duraniye ÇINAR
Doğum Yeri : Yatağan / MUĞLA
Doğum Yılı : 1984
Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1998-2002 : Ortaklar Anadolu Öğretmen Lisesi
Lisans 2002-2006 : Gazi Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği
Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2007-.... : Çavdır İlköğretim Okulu İngilizce Öğretmeni